

# **Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění**

**2004**

**MPSV  
odbor sociálního pojištění**





# OBSAH

ÚVOD .....	1
ČÁST A .....	2
ZÁKLADNÍ INFORMACE O SOCIÁLNÍM POJIŠTĚNÍ .....	2
<i>A.1. Stručná charakteristika</i> .....	2
A.1.1. Důchodové pojištění .....	2
A.1.2. Nemocenské pojištění .....	4
A.1.3. Financování .....	5
A.1.4. Organizace a provádění sociálního zabezpečení .....	5
<i>A.2. Legislativní změny od začátku roku 2002</i> .....	6
A.2.1. Důchodové pojištění .....	6
A.2.2. Nemocenské pojištění .....	10
ČÁST B .....	12
HODNOCENÍ ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ VÝVOJE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ .....	12
<i>B.1. Parametry ovlivňující vývoj sociálního pojištění</i> .....	12
B.1.1. Ekonomický vývoj .....	12
B.1.2. Demografický vývoj .....	13
B.1.3. Vývoj zaměstnanosti .....	14
<i>B.2. Ukazatele sociálního pojištění</i> .....	15
B.2.1. Pojistné .....	15
B.2.2. Důchodové pojištění .....	21
B.2.2.1. Příjmy a výdaje .....	21
B.2.2.2. Počet důchodců a důchodů .....	22
B.2.2.3. Výše důchodů .....	29
B.2.2.4. Krácení důchodu při předčasném odchodu do starobního důchodu .....	35
B.2.2.5. Diferenciace důchodů podle výše důchodu .....	37
B.2.3. Nemocenské pojištění .....	38
B.2.4. Plnění mezinárodních úmluv .....	44
B.2.4.1. Důchodové pojištění .....	44
B.2.4.2. Nemocenské pojištění .....	46
B.2.5. Provozní výdaje .....	47
ČÁST C .....	48
PROJEKCE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ .....	48
<i>C.1. Projekce parametrů ovlivňujících vývoj sociálního pojištění</i> .....	48
C.1.1. Ekonomický vývoj .....	48
C.1.2. Demografický vývoj .....	48
C.1.3. Vývoj míry ekonomické aktivity .....	50
<i>C.2. Důchodové pojištění</i> .....	51
C.2.1. Projekce základních ukazatelů .....	51
C.2.1.1. Vývoj počtu plátců pojistného a důchodců .....	51
C.2.1.2. Vývoj relace průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy .....	54
C.2.1.3. Vývoj příjmů a výdajů .....	56
C.2.2. Hodnocení vývoje základních ukazatelů .....	57
C.2.3. Analýza citlivosti systému důchodového pojištění na možné parametrické úpravy .....	58
C.2.3.1. Finanční udržitelnost .....	58
C.2.3.2. Dostatečnost dávek .....	61

C.2.3.3. Transformační deficit a dluh.....	63
C.2.4. Závěry .....	64
C.3. <i>Nemocenské pojištění</i> .....	66
C.3.1. Dlouhodobé projekce a hodnocení vývoje .....	66
C.3.2. Krátkodobé projekce a analýza citlivosti finanční bilance nemocenského pojištění na změny základních ukazatelů .....	67
C.3.3. Závěry .....	73
<b>ČÁST D</b> .....	<b>74</b>
ZÁVĚRY VYPLÝVAJÍCÍ Z HODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU A ZE ZÁVĚRŮ PROJEKČÍ .....	74
D.1. <i>Důchodové pojištění</i> .....	74
D.2. <i>Nemocenské pojištění</i> .....	74
<b>PŘÍLOHA</b> .....	<b>75</b>
I. PŘÍKLADY VÝPOČTU DÁVEK .....	75
(A) <i>Příklad výpočtu důchodu</i> .....	75
(B) <i>Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění</i> .....	78
1. <i>Nemocenské</i> .....	78
2. <i>Podpora při ošetřování člena rodiny (POČR)</i> .....	79
3. <i>Peněžitá pomoc v mateřství (PPM)</i> .....	80
4. <i>Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství</i> .....	80
II. PŘEHLED HLAVNÍCH OPATŘENÍ PŘIJATÝCH OD ROKU 1990 .....	82
A/ <i>Důchodový systém</i> .....	82
B/ <i>Nemocenské pojištění</i> .....	84
C/ <i>Pojistné</i> .....	85

## SEZNAM TABULEK

Tabulka 1.	Procentní sazby pojistného platné od roku 2004 (% vyměřovacího základu) ..	5
Tabulka 2.	Vývoj HDP .....	12
Tabulka 3.	Vývoj průměrné nominální mzdy v NH .....	12
Tabulka 4.	Věková struktura populace .....	13
Tabulka 5.	Fertilita, střední délka života .....	14
Tabulka 6.	Míra ekonomické aktivity .....	14
Tabulka 7.	Počet a složení pojištěnců .....	15
Tabulka 8.	Průměrný vyměřovací základ pro pojistné .....	16
Tabulka 9.	Porovnání předpisů a plateb v letech 1999 až 2003 .....	18
Tabulka 10.	Struktura pohledávek za plátcí pojistného v mil. Kč .....	20
Tabulka 11.	Příjmy a výdaje důchodového pojištění .....	21
Tabulka 12.	Výdaje na důchody podle druhu důchodu <sup>1)</sup> (kap. 313 - civilní sektor) .....	22
Tabulka 13.	Počet důchodců <sup>1)</sup> podle druhu důchodu (k 31.12.) .....	22
Tabulka 14.	Průměrný věk důchodců (k 31.12.) .....	23
Tabulka 15.	Podíl počtu důchodců a počtu pojištěných osob .....	23
Tabulka 16.	Počet vyplácených důchodů .....	24
Tabulka 17.	Počet nově přiznaných důchodů a jeho vývoj .....	25
Tabulka 18.	Vývoj věkové struktury důchodců, kterým byl přiznán plný a částečný invalidní důchod v letech 2000 – 2001 .....	27
Tabulka 19.	Průměrný věk při odchodu do důchodu .....	28
Tabulka 20.	Rozdíl mezi tzv. důchodovým věkem a skutečnou zákonnou věkovou hranicí .....	28
Tabulka 21.	Počty zaniklých důchodů .....	29
Tabulka 22.	Průměrné měsíční výše sólo vyplácených důchodů (prosinec, Kč/měs.) .....	30
Tabulka 23.	Relace průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě .....	30
Tabulka 24.	Vývoj reálné hodnoty průměrného vypláceného starobního důchodu .....	31
Tabulka 25.	Průměrná výše sólo vyplácených starobních důchodů podle období jejich přiznání (důchody vyplácené v prosinci 2003, Kč/měs.) .....	32
Tabulka 26.	Průměrná výše <sup>1)</sup> nově přiznaných starobních důchodů .....	33
Tabulka 27.	Redukční hranice pro výpočet výše důchodu .....	34
Tabulka 28.	Relace starobního důchodu nově přiznaného v roce 2004 ke mzdě při různé úrovni mzdy .....	34
Tabulka 29.	Přehled o zvýšeních důchodů .....	35
Tabulka 30.	Snížení důchodu při předčasném odchodu do starobního důchodu o 1 rok v % .....	36
Tabulka 31.	Nevýhodnost předčasného starobního důchodu při mzdové valorizaci .....	36
Tabulka 32.	Základní charakteristiky diferenciací vyplácených starobních důchodů (sólo) podle výše .....	37
Tabulka 33.	Základní charakteristiky diferenciací nově přiznaných starobních důchodů (sólo) podle výše .....	38
Tabulka 34.	Příjmy a výdaje nemocenského pojištění (kap. 313 - civilní sektor) .....	39
Tabulka 35.	Vývoj počtu nemocensky pojištěných osob (v tis.) .....	39
Tabulka 36.	Výdaje na dávky nemocenského pojištění .....	40
Tabulka 37.	Základní ukazatele nemocenského pojištění .....	40
Tabulka 38.	Vývoj nejvyššího denního vyměřovacího základu a denní dávky .....	42
Tabulka 39.	Vývoj redukčních hranic a průměrné mzdy v NH .....	42
Tabulka 40.	Plnění úmluv MOP pro starobní důchod k 1.1.2004 .....	44
Tabulka 41.	Plnění úmluv MOP pro invalidní důchod k 1.1.2004 .....	45

Tabulka 42.	Plnění úmluv MOP pro pozůstalostní důchody k 1.1.2004.....	45
Tabulka 43.	Plnění úmluv MOP pro nemocenské k 1.1.2004.....	46
Tabulka 44.	Plnění úmluv MOP pro peněžitou pomoc v mateřství k 1.1.2004 .....	46
Tabulka 45.	Provozní výdaje.....	47
Tabulka 46.	Vývoj průměrných nominálních mezd a cen.....	48
Tabulka 47.	Předpokládaný vývoj HDP .....	48
Tabulka 48.	Základní charakteristiky budoucího demografického vývoje .....	49
Tabulka 49.	Struktura populace podle pohlaví a věkových skupin.....	50
Tabulka 50.	Předpokládaný vývoj míry ekonomické aktivity (věková skupina 20 – 70 let)51	
Tabulka 51.	Předpokládaný vývoj míry ekonomické aktivity (věková skupina 55 – 70 let)51	
Tabulka 52.	Vliv věkové hranice na výši IPD a PS <sup>P</sup> .....	59
Tabulka 53.	Vliv způsobu valorizace vyplácených důchodů na výši IPD a PS <sup>P</sup> .....	59
Tabulka 54.	Vliv úprav parametrů důchodového vzorce (Vzorec C.2) na výši IPD a PS <sup>P</sup> ..	60
Tabulka 55.	Možné reformní scénáře.....	60
Tabulka 56.	Vliv míry výnosu při částečné kapitalizaci na výši IPD a PS <sup>P</sup> .....	61
Tabulka 57.	Vliv posunu věkové hranice na náhradový poměr v %.....	62
Tabulka 58.	Vliv posunu věkové hranice na celkově vyplácený důchod v násobku posledního ročního příjmu .....	62
Tabulka 59.	Vliv způsobu valorizace na celkově vyplácený důchod v násobku posledního ročního příjmu .....	63
Tabulka 60.	Vliv změn parametrů důchodového vzorce (Vzorec C.2) na náhradový poměr v %.....	63
Tabulka 61.	Vliv změn parametrů důchodového vzorce (Vzorec C.2) na celkově vyplácený důchod v násobcích posledního ročního příjmu.....	63
Tabulka 62.	Výše transformačního dluhu při přechodu k fondovému systému v % HDP ..	64
Tabulka 63.	Vliv nemocnosti na bilanci zaměstnavatelů .....	68
Tabulka 64.	Hlavní změny ve stanovení dávek nemocenského pojištění .....	68
Tabulka 65.	Odhad příjmů a výdajů na nemocenské pojištění.....	73

## SEZNAM GRAFŮ

Graf 1.	Index stáří a index ekonomického zatížení .....	13
Graf 2.	Vývoj podílu plateb a předpisů (včetně penále, pokut a přírážek k pojistnému) .....	18
Graf 3.	Vývoj výše nedoplatků.....	20
Graf 4.	Struktura pohledávek za plátcí pojistného v % celkových pohledávek (stav k 31.12.).....	20
Graf 5.	Vývoj počtu nově přiznaných starobních důchodů .....	26
Graf 6.	Relace průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě .....	30
Graf 7.	Vývoj reálné hodnoty průměrného vypláceného starobního důchodu v % hodnoty roku 1989 .....	31
Graf 8.	Průměrná výše sólo vyplácených starobních důchodů podle období jejich přiznání (všechny starobní důchody vyplácené za prosinec 2003) .....	33
Graf 9.	Relace starobního důchodu přiznaného v roce 2004 k hrubé mzdě při různé úrovni mzdy.....	34
Graf 10.	Vývoj základních charakteristik diferenciací vyplácených starobních důchodů (sólo) podle výše (celkem) .....	37
Graf 11.	Vývoj základních ukazatelů nemocenského pojištění.....	41

Graf 12.	Vývoj průměrného denního nemocenského, průměrné denní mzdy a jejich podílu.....	42
Graf 13.	Výše nemocenského za 30 dnů v roce 2003 a jeho podíl k hrubé a čisté mzdě pro různé výše mzdy .....	43
Graf 14.	Vývoj podílu výše nemocenského k čisté mzdě od roku 1999 pro různé výše mzdy .....	43
Graf 15.	Vývoj kritéria plnění úmluv o minimální úrovni důchodů .....	46
Graf 16.	Vývoj struktury populace podle věkových skupin.....	50
Graf 17.	Vývoj počtu plátců pojistného v tis. osob .....	52
Graf 18.	Vývoj počtu důchodců v tis. osob .....	53
Graf 19.	Vývoj počtu starobních důchodců v tis. osob .....	53
Graf 20.	Vývoj míry závislosti .....	54
Graf 21.	Vývoj míry závislosti – starobní důchody.....	54
Graf 22.	Vliv valorizace na relaci průměrného vypláceného starobního důchodu a průměrné mzdy.....	56
Graf 23.	Vývoj příjmů z pojistného a výdajů na důchody v % HDP .....	57
Graf 24.	Dopad existence silné generace ve stabilní populaci na výdaje a úroveň důchodů .....	65
Graf 25.	Dopad existence slabé generace ve stabilní populaci na výdaje a úroveň důchodů .....	65
Graf 26.	Podíl výše dávky*) za prvních 30 kalendářních dnů pracovní neschopnosti k čisté mzdě pro různou výši mzdy .....	69
Graf 27.	Rozdíl ve výši náhrady mzdy a nemocenské a výši současného nemocenského za 30 dnů nemoci.....	70
Graf 28.	Podíl výše mateřské a PPM za 28 týdnů PN k čisté mzdě .....	71
Graf 29.	Rozdíl ve výši mateřské a PPM za 28 týdnů PN.....	71
Graf 30.	Podíl výše ošetřovného a POČR za 9 dnů pracovní neschopnosti k čisté mzdě .....	72
Graf 31.	Rozdíl ve výši ošetřovného a POČR za 9 dnů pracovní neschopnosti.....	72





## ÚVOD

Touto zprávou pokračuje odbor sociálního pojištění MPSV ve svém úsilí o pravidelné hodnocení systému sociálního pojištění pojistnými matematiky. Tato, v pořadí druhá, pojistněmatematická zpráva shrnuje údaje za posledních 5 let a analyzuje změny v posledních 2 letech s ohledem na bezprostředně předcházející 3 roky a navazuje tak na předchozí zprávu, která shrnovala údaje od roku 1996.

Je zachováno členění zprávy do čtyř částí. V části A jsou shrnuty základní informace o systému sociálního pojištění včetně legislativních změn od roku 2002. Část B obsahuje hodnocení základních ukazatelů sociálního pojištění za posledních 5 let. Část C je věnována dlouhodobým projekcím, jejichž horizont je oproti minulé zprávě posunut o 35 let dále do roku 2065. V poslední části D jsou uvedena doporučení vyplývající z hodnocení současného stavu a ze závěrů projekcí a směřující ke zdokonalení systému, zejména k dosažení jeho finanční stability. V Příloze je možno nalézt celou řadu příkladů výpočtu jednotlivých dávek sociálního pojištění.

Zprávu vypracovalo pojistněmatematické oddělení odboru sociálního pojištění MPSV ve spolupráci s oddělením důchodového pojištění a nemocenského pojištění téhož odboru na základě statistických dat České správy sociálního zabezpečení a s použitím analýz a prognóz odborníků v oblasti demografie a ekonomie s cílem objektivně informovat nejen o současném stavu systému, ale i jeho budoucím možném vývoji a z něho vyplývajících doporučení.

Autoři, pracovníci pojistněmatematického oddělení, Mgr. P. Böss, RNDr. J. Feistauerová, CSc., Ing. S. Hošková, Mgr. Jana Klimentová, Ing. D. Skývová a Ing. J. Škorpík budou vděční za jakékoli připomínky k této zprávě.

Praha, září 2004

Mgr. Jiří Král  
ředitel odboru sociálního pojištění MPSV  
a  
místopředseda komise MASZ pro  
pojistněmatematické studie

# ČÁST A

## ZÁKLADNÍ INFORMACE O SOCIÁLNÍM POJIŠTĚNÍ

### A.1. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA

System sociálního pojištění zahrnuje základní povinné důchodové pojištění a nemocenské pojištění. V rámci systému se, vedle pojistného na sociální zabezpečení, vybírá i příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

#### A.1.1. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ<sup>1</sup>

**Základním hmotněprávním předpisem**, který upravuje nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, je **zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění** (dále jen „zákon o důchodovém pojištění“), který Poslanecká sněmovna Parlamentu schválila dne 30. června 1995. Zákon o důchodovém pojištění nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Byl již několikrát novelizován.

**Účast v základním důchodovém pojištění je při splnění stanovených podmínek povinná.** Zákon o důchodovém pojištění, který obsahuje příslušnou hmotně právní úpravu, přitom umožňuje ve stanoveném rozsahu v rámci základního povinného důchodového pojištění i dobrovolnou účast na důchodovém pojištění.

Pro jednotlivé skupiny pojištěnců (zaměstnanec v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, členy družstev, osoby samostatně výdělečně činné a ostatní skupiny pojištěnců) platí **jednotná právní úprava**.

Při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká **právní nárok na důchod**.

Všechna **rozhodnutí** o nároku na dávku důchodového pojištění a její výši či výplatě **podléhají přezkoumání soudem**.

Základní důchodové pojištění je **ekonomicky garantováno státem**, protože nelze ponechat důchodce bez zdroje příjmu, na kterém jsou existenčně závislí.

**Princip zásluhovosti** se v důchodovém pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu **sociální solidarity** (existence redukčních hranic, kterými se zápočet vyšších příjmů stanoveným způsobem omezuje, způsobuje pokles relativní úrovně důchodu se vzrůstajícími příjmy započitatelnými pro účely důchodového pojištění).

**Dynamičnost základního důchodového pojištění** je dána každoroční aktualizací úrovně příjmů, z nichž se vychází při výpočtu procentní výměry důchodu a zvyšováním vyplácených důchodů.

Ze základního důchodového pojištění se poskytují důchody:

- **starobní** (včetně starobního důchodu přiznávaného před dosažením důchodového věku – dále jen „předčasný starobní důchod“),

---

<sup>1</sup> Současný český systém důchodového pojištění tvoří dvě části, a to základní důchodové pojištění (poskytují se z něho důchody starobní, plný invalidní, částečný invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí) a doplňkové pojištění, v jehož rámci jde jednak o penzijní připojištění se státním příspěvkem (zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem – ze systému se poskytují doživotní penze starobní, invalidní a výsluhová, dočasná penze pozůstalostní, jednorázové vyrovnání a odbytné) a jednak o další formy individuálního zabezpečení prostřednictvím produktů komerčních pojišťoven. Informace o penzijním připojištění se státním příspěvkem lze nalézt ve Výroční zprávě vydané Úřadem státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění MF a v publikaci Penzijní připojištění se státním příspěvkem každoročně vydávané APF ČR.

- plný invalidní,
- částečný invalidní,
- vdovský a vdovecký,
- sirotčí.

Z důchodového pojištění jsou přiznávány v podstatě pouze dávky odvozené z doby pojištění a dosahovaných výdělků. Jedinou výjimkou je **plný invalidní důchod**, který je při splnění stanovených podmínek přiznáván tzv. **invalidům z mládí**.

Spolu s důchodem z důchodového pojištění se vyplácí **zvýšení důchodu pro bezmocnost**, avšak jako dávka důchodového zabezpečení<sup>2</sup> (nikoliv jako dávka důchodového pojištění). V budoucnu se počítá s jejím převedením do jiného systému.

**Důchod se skládá ze dvou složek** (dvousložková konstrukce):

- základní výměry stejné pro všechny druhy důchodů nezávislé na době pojištění a dosahovaném výdělků,
- procentní výměry odvozené z doby pojištění a dosahovaného výdělků.

Konstrukce výpočtu důchodu obsahuje celou řadu prvků, z nichž ty, které se týkají výdělků rozhodných pro výši důchodu, se každoročně mění s ohledem na obecný mzdový vývoj.

Základní pravidla pro zvyšování vyplácených důchodů jsou právně upravena v § 67 zákona o důchodovém pojištění a do 30.6.2002 byla následující:

- zvyšují se všechny vyplácené důchody,
- ke zvyšování důchodů nařízením je zmocněna vláda, jestliže úhrnný index spotřebitelských cen vzrostl aspoň o 5% od kalendářního měsíce, který bezprostředně předchází kalendářnímu měsíci, v němž došlo k poslednímu zvýšení důchodů,
- zvýšení musí odpovídat nejméně 70% nárůstu úhrnného indexu spotřebitelských cen,
- alespoň jednou za dva roky musí být při stanovení částky zvýšení důchodů zohledněn i růst reálných mezd, a to nejméně jednou třetinou,
- potřebné prvky pro stanovení částky zvýšení důchodů se zjišťují podle údajů Českého statistického úřadu (úhrnný index spotřebitelských cen, průměrná nominální mzda) a České správy sociálního zabezpečení (výše průměrného starobního důchodu).

S účinností od 1.7.2002 pak byla schválena následující pravidla (která platí dosud):

- vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu; odchylně se postupuje pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2 %) a při vysoké inflaci (aspoň 10 %),
- zvýšení důchodů se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo nejméně 100 % růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy,
- konkrétní výši zvýšení stanoví vláda nařízením, přičemž zvýšení může být vyšší než uvedené zvýšení stanovené zákonem jako minimální,

<sup>2</sup> §7 a 70 zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

- růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců do července předcházejícího zvýšení důchodů; pro zjišťování růstu reálných mezd je rozhodný kalendářní rok o dva roky předcházející roku zvýšení důchodů,
- v mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 10 %; o takovémto zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od splnění této podmínky.

### A.1.2. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ<sup>3</sup>

Základním zákonem upravujícím okruh pojištěných a nároky pojištěnců je zákon o nemocenském pojištění č. 54/1956 Sb., který byl za dobu téměř padesátileté platnosti mnohokrát novelizován.

Nemocenské pojištění je **pro zaměstnance a příslušníky ozbrojených sil a sborů povinné, pro osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) je od roku 1994 dobrovolné.**

Systém nemocenského pojištění je v zásadě **jednotný** pro všechny výdělečně činné osoby s několika výjimkami.<sup>4</sup>

Nemocenské pojištění je **garantováno státem** jak po stránce finanční tak právní.

**Princip zásluhovosti** se v nemocenském pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu **sociální solidarity** ze stejných důvodů jako v základním důchodovém pojištění.

**Dynamičnost systému** je dána každoroční aktualizací redukčních hranic příjmů, z nichž se vychází při výpočtu dávek, podle mzdového vývoje<sup>5</sup>.

Po oddělení zdravotní péče v padesátých letech, oddělení lázeňské péče v roce 1993 a od roku 1995 oddělení přídavků na děti, porodného a pohřebného do systémů zdravotního pojištění a státní sociální podpory jsou ze systému nemocenského pojištění poskytovány následující dávky:

- **nemocenské,**
- **podpora při ošetřování člena rodiny,**
- **peněžitá pomoc v mateřství,**
- **vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství.**

Nemocenské se poskytuje za kalendářní dny od prvního dne nemoci a vypočítává se z průměrné hrubé mzdy za dvanáct kalendářních měsíců předcházejících pojistné události.

---

<sup>3</sup> Kromě státního povinného nemocenského pojištění se postupně rozšiřuje i dobrovolné pojištění u komerčních pojišťoven. Je u nich pojištěno 50 – 100 tisíc občanů. Většímu rozvoji brání jednak vysoké odvodové zatížení ekonomicky aktivních, které nedává velký prostor pro další pravidelné dobrovolné platby, ale zejména přetrvávající malá informovanost o možnostech komerčního pojištění a nedostatečné uvědomění o rizicích spojených s delší pracovní neschopností zejména u skupin zaměstnanců s vyššími příjmy.

<sup>4</sup> Příslušníci ozbrojených sborů mají nárok na nemocenské až od 2. měsíce, neboť 1. měsíc pracovní neschopnosti dostávají plat; i některým dalším osobám - např. soudcům, poslancům náleží po stanovenou dobu trvání pracovní neschopnosti plat; z nemocenské péče příslušníků ozbrojených sil se poskytuje příspěvek na pohřeb vojáka.

Z nemocenského pojištění náleží některým pojištěným osobám jen některé dávky. Např. studentům a žákům středních škol náleží pouze peněžitá pomoc v mateřství, některým zaměstnancům nenáleží podpora při ošetřování člena rodiny a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství (např. zaměstnancům činným na základě dohody o pracovní činnosti a dobrovolným pracovníkům pečovatelské služby); tyto dávky nenáleží ani z nemocenského pojištění OSVČ. Příslušníkům ozbrojených sil a domácími zaměstnancům nenáleží podpora při ošetřování člena rodiny.

<sup>5</sup> V souvislosti s reformou veřejných rozpočtů bylo rozhodnuto o pozastavení účinnosti příslušného ustanovení zákona o nemocenském pojištění a v letech 2004 a 2005 redukční hranice nezvyšovat.

### A.1.3. FINANCOVÁNÍ

**Systém sociálního pojištění je financován průběžným způsobem.** To znamená, že výdaje na dávky v daném období jsou hrazeny z příjmů z pojistného vybraného v tomto období.

Právní úpravu vztahů financování obsahuje **zákon č. 589/1992 Sb.**, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993. Stanoví zejména:

- **okruh poplatníků** pojistného (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti),
- **způsob stanovení výše pojistného**, odvod pojistného a povinnosti plátců pojistného.

Podle tohoto zákona se vybírá pojistné na sociální zabezpečení (na nemocenské pojištění a důchodové pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

Pojistné a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti jsou příjmem státního rozpočtu. Příjmy státního rozpočtu jsou též penále, přírážka k pojistnému na sociální zabezpečení a pokuty ukládané podle zákona č. 589/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Zavedením výběru pojistného se sledovalo zvýšení vazby mezi zaplaceným pojistným a úrovní dávek. S účinností od 1. ledna 1996 byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění jako součást státních finančních aktiv. Na tomto účtu jsou vedeny prostředky vzniklé jako rozdíl mezi příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaji na dávky důchodového pojištění. Prostředky tohoto účtu mohou být použity pouze na zvýšení dávek nebo na úhradu záporného salda pojistného na důchodové pojištění včetně výdajů spojených s výběrem pojistného na toto pojištění. Pojistné vybírají okresní správy sociálního zabezpečení.

Pojistné platí zaměstnanci, zaměstnavatelé a osoby samostatně výdělečně činné. Jeho výše je stanovena procentními sazbami (Tabulka 1) z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Pojistné se vypočítává ze započitatelných příjmů před jejich zdaněním. U osob samostatně výdělečně činných se započitatelné příjmy snižují o výdaje vynaložené na dosažení, zjištění a udržení těchto příjmů; základ pro odvod pojistného bude činit od roku 2006 50 % z rozdílu mezi příjmy a výdaji (v roce 2004 činí 40 %, v roce 2005 bude činit 45 %).

**Tabulka 1. Procentní sazby pojistného platné od roku 2004 (% vyměřovacího základu)**

	Důchodové pojištění	Nemocenské pojištění	Státní politika zaměstnanosti	Celkem
<b>Organizace a malé organizace</b>	21,5	3,3	1,2	26
<b>Zaměstnanci</b>	6,5	1,1	0,4	8
<b>OSVČ</b>	28	4,4 dobrovolně	1,6	29,6 resp. 34
<b>Osoby dobrovolně důchodově pojištěné</b>	28	-	-	28%

Pramen: MPSV

### A.1.4. ORGANIZACE A PROVÁDĚNÍ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

**Zákon č. 582/1991 Sb.**, o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1992. Podle tohoto zákona:

- Sociální zabezpečení provádí orgány sociálního zabezpečení a organizace. Na úseku sociálního zabezpečení vykonávají působnost též obce.
- Orgány sociálního zabezpečení jsou:
  - Ministerstvo práce a sociálních věcí,
  - Česká správa sociálního zabezpečení,
  - okresní správy sociálního zabezpečení,
  - Ministerstvo vnitra,
  - Ministerstvo spravedlnosti,
  - Ministerstvo obrany.

V rámci existující organizační struktury se průběžně usiluje o celkové zlepšení administrativy, zejména zvýšením úrovně technické vybavenosti, s cílem vytvořit moderní instituci s vysokou úrovní kontaktu s klienty. Usiluje se o rychlejší vyřízení žádosti o dávky<sup>6</sup> a zároveň již probíhají aktivity spojené se zavedením registru pojištěnců, který by měl zkvalitnit a zrychlit plnění úkolů České správy sociálního zabezpečení vyplývajících pro ni z právní úpravy sociálního zabezpečení, včetně práva Evropských společenství a z mezinárodních smluv k provádění sociálního zabezpečení. Změny právní úpravy v organizaci a provádění sociálního zabezpečení, které nabyly účinnosti v lednu 2004, umožňují vést a do ČSSZ odesílat tzv. „jednorozhodčí listy důchodového pojištění“, čímž současně budou každoročně v evidenci ČSSZ aktualizovány údaje o jednotlivých pojištěncích. V důsledku toho bude možné, aby již od roku 2006 poskytovala ČSSZ pojištěnci každoročně na jeho žádost informativní osobní list důchodového pojištění s údaji o výši vyměřovacího základu a době pojištění.

## A.2. LEGISLATIVNÍ ZMĚNY OD ZAČÁTKU ROKU 2002

### A.2.1. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

#### (A) Legislativní změny, které již vstoupily v platnost

- **Zákon č. 353/2001 Sb.** – účinnost dělená: od 5.10.2001, od 1.1.2002. Změna zákona o důchodovém pojištění spočívá v tom, že zvýšení redukčních hranic, pomocí nichž se z osobního vyměřovacího základu stanoví výpočtový základ pro výpočet důchodu, není již vázáno na podmínku, že došlo i ke zvýšení důchodů aspoň o 5%.
- **Nařízení vlády č. 346/2001 Sb.** – účinnost dnem 1.1.2002. Tímto nařízením byla stanovena výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2000 (13490 Kč), výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2000 (1,0942) a zvýšeny redukční hranice na 7100 Kč a 16800 Kč pro výpočet důchodů přiznávaných od 1.1.2002.
- **Zákon č. 198/2002 Sb.** – účinnost od 1.1.2003. V souvislosti s přijetím zákona o dobrovolnické službě byl rozšířen okruh osob, které mohou být účastny dobrovolného důchodového pojištění podle zákona o důchodovém pojištění. Současně byla zrušena podmínka pro účast na dobrovolném důchodovém pojištění, která spočívala v přecházejícím získání aspoň jednoho roku „povinného pojištění“.

---

<sup>6</sup> V roce 2003 činila průměrná doba řízení o dávku důchodového pojištění 55,5 dní.



- **Zákon č. 263/2002 Sb.** – účinnost prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po vyhlášení, tj. dnem 1.7.2002. Změna zákona o důchodovém pojištění spočívá v tom, že podmínka zaplacení pojistného nebude považována za splněnou, jestliže půjde o pojištěnce, který je v pracovněprávním vztahu k obchodní společnosti, která jako zaměstnavatel neodvádí pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, je současně i společníkem anebo členem statutárního orgánu nebo dozorčí rady této obchodní společnosti.
- **Zákon č. 264/2002 Sb.** – účinnost prvním dnem měsíce následujícího po dni vyhlášení, tj. dnem 1.7.2002. Změna zákona o důchodovém pojištění spočívá v zavedení pravidelného zvyšování důchodů od ledna každého roku a v upřesnění pravidel pro zvyšování důchodů tak, aby o zvýšení mohlo být rozhodováno až na základě konečných statistických údajů a nikoliv pouze na základě odhadů těchto ukazatelů (viz část A.1.1.).
- **Nařízení vlády č. 438/2002 Sb.** – účinnost dnem 1. 1. 2003. Od ledna 2003 se zvýšily důchody přiznané před 1. 1. 1996 o 4 % procentní výměry a důchody přiznané od 1. 1. 1996 do 31. 12. 2002 o 3,8 % procentní výměry.
- **Nařízení vlády č. 439/2002 Sb.** – účinnost od 1. 1. 2003. Tímto nařízením byl stanoven všeobecný vyměřovací základ za rok 2001 (14 640 Kč) a zvýšeny redukční hranice na 7 400 Kč a 17 900 Kč.
- **Nařízení vlády č. 489/2002 Sb.** – účinnost od 1. 1. 2003. Tímto nařízením byla stanovena výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2001 (1,0693).
- **Nařízení vlády č. 337/2003 Sb.** – účinnost od 1. 1. 2004. Od ledna 2004 se zvýšily důchody o 2,5 % procentní výměry.
- **Nařízení vlády č. 338/2003 Sb.** – účinnost od 1. 1. 2004. Tímto nařízením byl stanoven všeobecný vyměřovací základ za rok 2002 (15 711 Kč), zvýšeny redukční hranice na 7 500 Kč a 19 200 Kč a byla stanovena výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2002 (1,0717).
- **Zákon 424/2003 Sb.** – účinnost dnem 1. 1. 2004. Změna zákona spočívala v rozšíření okruhu pojištěných osob (pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, finanční arbitr a zástupce finančního arbitra).
- **Zákon č. 425/2003 Sb.** - účinnost dnem 1. 1. 2004. Tímto zákonem došlo ke změnám nejen v oblasti **důchodového pojištění**, ale i v oblasti **pojistného** na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Jde o nejvýznamnější změny od roku 1995, kdy byl schválen nyní platný zákon o důchodovém pojištění (nabyl účinnosti dnem 1. 1. 1996).

#### **Změny v důchodovém pojištění** spočívají zejména

- a) ve **zvyšování věkové hranice** pro nárok na starobní důchod stejným tempem i po roce 2007 s cílem postupného dosažení jednotné hranice 63 let pro muže a bezdětné ženy. Důchodový věk ostatních žen bude i nadále zatím diferencovaný podle počtu vychovaných dětí, a to v rozmezí 59 až 62 let,
- b) v **omezení možnosti předčasného odchodu** do starobního důchodu zrušením dočasně kráceného předčasného starobního s tím, že tato možnost zůstane dočasně zachována (do 31. 12. 2006) při splnění stanovených podmínek pro poživatele částečného invalidního důchodu nebo bývalé poživatele plného invalidního důchodu. Pokud jde o možnost přiznání druhého typu předčasného starobního důchodu, a to trvale kráceného, zůstává současná právní úprava beze změny,

- c) v **redukci hodnocení doby studia** pro účely důchodového pojištění znamenající, že se doba studia na střední a vysoké škole před 1. 1. 1996 získaná po dosažení věku 18 let hodnotí nejvýše v délce šesti let s tím, že se považuje za náhradní dobu pojištění, a tedy se pro výši důchodů hodnotí pouze v rozsahu 80% (tím došlo ke sjednocení s hodnocením doby tohoto studia získaného po 31. 12. 1995). Doba studia před 1. 1. 1996 získaná před dosažením věku 18 let se i nadále hodnotí jako doba pojištění (tedy „plnohodnotně“),
- d) **ve zrušení podmínky umožňující nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti** v období dvou let po vzniku nároku na tento důchod pouze při nepřekročení stanovené hranice (dvojnásobek částky životního minima pro jednotlivce), a to jak pro zaměstnance, tak i pro osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Současně bylo stanoveno, že pro nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti musí být pracovněprávní vztah uzavřen **nejdéle na dobu jednoho roku**,
- e) **v rozdělení samostatné výdělečné činnosti na hlavní a vedlejší**. OSVČ, které samostatnou výdělečnou činnost vykonávají jako svou hlavní činnost, jsou vždy (bez ohledu na výši dosaženého příjmu) účastny důchodového pojištění (a platí pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti aspoň z minimálního vyměřovacího základu). OSVČ, jejichž samostatná výdělečná činnost má povahu vedlejší činnosti vzhledem k příjmům ze zaměstnání nebo vzhledem k trvání stanovených skutečností (pobírání starobního nebo plného invalidního důchodu, studium, apod.), jsou nadále účastny důchodového pojištění v závislosti na výši dosahovaného příjmu,
- f) **v rozšíření okruhu OSVČ o osoby vykonávající činnost mandátáře** na základě mandátní smlouvy uzavřené podle obchodního zákoníku, pokud je tato činnost konána mimo vztah zakládající účast na nemocenském pojištění a mandátní smlouva nebyla uzavřena v rámci jiné samostatné výdělečné činnosti.

**Změny v pojistném** na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti spočívají zejména:

- a) v **„převedení“ části příspěvků vybíraných na státní politiku zaměstnanosti do systému důchodového pojištění**, a to zvýšením sazby pojistného na důchodové pojištění o 2 procentní body (z 26% na 28% vyměřovacího základu) a současně snížením sazby pojistného na státní politiku zaměstnanosti o 2 procentní body (z 3,6% na 1,6% vyměřovacího základu),
- b) v **postupném zvýšení minimálního vyměřovacího základu pro stanovení pojistného u osob samostatně výdělečně činných** v letech 2004 až 2006 z 35% na 50% (v roce 2004 na 40%, v roce 2005 na 45%, v roce 2006 na 50%) rozdílu mezi dosaženými příjmy a vynaloženými výdaji. Současně se zvyšuje v letech 2004 až 2006 minimální vyměřovací základ OSVČ s hlavní samostatnou výdělečnou činností stanovený v nominální výši, a to na úroveň 20% průměrné mzdy v národním hospodářství (v měsíčním vyjádření) v roce 2004, na úroveň 22,5% v roce 2005 a na úroveň 25% v roce 2006.

#### **(B) Příprava koncepčních změn**

Podle Programového prohlášení ze srpna 2002 bude vláda mj. věnovat „prvořadou pozornost modernizaci důchodového systému, která vedle změn



v dávkové oblasti zajistí také potřebný rozvoj nositele pojištění. Vláda v oblasti důchodového pojištění připraví zákonnou úpravu další etapy reformy důchodového pojištění. Základem systému bude i nadále všeobecné, jednotné, průběžně financované důchodové pojištění garantované státem, v němž budou prováděny změny, směřující k zajištění dlouhodobé stability, přičemž bude zvýrazněna závislost výše důchodu na zaplaceném pojistném. Vláda podpoří rozvoj soukromých kapitálových forem dobrovolného připojištění tak, aby se stalo plně funkční součástí důchodového systému; přitom zabezpečí oddělení majetku účastníků od majetku společností spravujících tyto prostředky. Vláda předloží návrh na zavedení zaměstnaneckého penzijního připojištění s účastí zástupců zaměstnavatelů a zaměstnanců na jeho řízení a s neziskovou formou organizace a upraví pravidla pro poskytování příspěvků zaměstnavatelů ve prospěch různých forem doplňkových systémů.“

V rámci reformy veřejných rozpočtů byly přijaty parametrické změny současného systému, které stabilizovaly důchodový systém na cca 10 let a vytvořily podmínky pro další pokračování důchodové reformy. Jedním ze závěrů, které dále byly v rámci reformy veřejných rozpočtů přijaty, bylo rozhodnutí, že „základem reformy prvního pilíře důchodového pojištění bude příprava přechodu z dávkově definovaného na příspěvkově definovaný systém starobních důchodů (NDC)“ s tím, že „v návaznosti na to budou posouzeny změny v doplňkových systémech“. Bylo rozhodnuto, že povinným základním systémem důchodového pojištění se bude zabývat MPSV a na doplňkových systémech bude pracovat skupina pod vedením MF. V červnu 2003 bylo ministru práce a sociálních věcí uloženo zpracovat v souladu se závěry první etapy reformy veřejných rozpočtů návrh nové právní úpravy důchodového pojištění s předpokládanou účinností od 1. ledna 2008.

Na základě toho byl vypracován materiál „Návrh hlavních principů pokračování reformy důchodového systému“, jehož cílem bylo poskytnout konkrétní podklad pro diskusi všech parlamentních stran a sociálních partnerů o směru pokračování důchodové reformy, včetně návrhu časového harmonogramu dalších prací, s cílem dosažení shody o charakteru zásadní důchodové reformy. V prosinci 2003 byl tento materiál předložen vládě. Vláda projednávání materiálu dne 7. ledna 2004 přerušila s tím, aby byl upraven. Upravený materiál byl vládě předložen v lednu 2004. Následně vláda přijala usnesení připravené Úřadem vlády ČR, kterým jednak schvaluje „Hlavní cíle důchodové reformy“ uvedené v příloze tohoto usnesení a dále pověřila předsedu vlády projednat do 1. května 2004 ve spolupráci s ministrem práce a sociálních věcí schválené hlavní cíle s předsedy parlamentních stran s cílem dosažení dohody.

V souladu s tímto usnesením vlády probíhají politická jednání. V březnu 2004 předsedové parlamentních politických stran dosáhli dohody v otázce procesu přípravy důchodové reformy a ustavení Týmu expertů složeného ze zástupců parlamentních politických stran a zástupce předsedy vlády, místopředsedy vlády a ministra financí a ministra práce a sociálních věcí. Úkolem Týmu expertů je připravit organizační zabezpečení procesu důchodové reformy. Dne 23. června 2004 přijala vláda usnesení k organizačnímu zabezpečení přípravy podkladů pro rozhodnutí o důchodové reformě; byla zřízena funkce koordinátora pro přípravu podkladů, který řídí činnost pracovní skupiny, jejíž členy jmenovaly parlamentní politické strany.<sup>7</sup>

<sup>7</sup> Dále jsou členy pracovní podskupiny odborníci z MPSV a MF.

Cílem pracovní skupiny je kvantifikovat různé varianty důchodové reformy zvolené Týmem expertů.

V souvislosti s demisí vlády jmenované v roce 2002 a vytvořením nové vlády v srpnu 2004 bylo přijato Programové prohlášení nové vlády. Podle Programového prohlášení ze srpna 2004 vláda předloží Poslanecké sněmovně Parlamentu návrh reformy „důchodového systému, jehož základem bude i nadále všeobecné, jednotné, průběžně financované důchodové pojištění garantované státem, založené na mezigenerační a příjmové solidaritě s vyšší závislostí výše důchodu na předchozích výdělcích a zaplaceném pojistném, bude valorizovat již přiznané důchody tak, aby se i současní důchodci podíleli na růstu bohatství společnosti, připraví vytvoření účtu státních důchodových rezerv pro realizaci důchodové reformy, podpoří další rozvoj soukromých kapitálových forem dobrovolného penzijního připojištění tak, aby se stalo plně funkční součástí důchodového systému, s prvky zaměstnaneckého penzijního připojištění“.

## A.2.2. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

### **(A) Legislativní změny, které již vstoupily v platnost**

- **Zákon č. 420/2002** – účinnost od: 1.1.2003. Bylo stanoveno, že se od 1.1.2003 nezvýší redukční hranice výdělků rozhodných pro výpočet dávek nemocenského pojištění.
- **Zákon č. 421/2003 Sb.** – účinnost od: 1.1.2004. Změny spočívají zejména:
  - a) **v prodloužení rozhodného období, ze kterého se zjišťuje denní vyměřovací základ** pro stanovení dávek nemocenského pojištění, z kalendářního čtvrtletí na 12 kalendářních měsíců,
  - b) **ve snížení denního vyměřovacího základu** pro výpočet nemocenského a podpory při ošetřování člena rodiny za dobu prvních 14 kalendářních dnů pracovní neschopnosti (karantény) nebo potřeby ošetřování ze současných 100% **na 90% u částky do 480 Kč** (první redukční hranice),
  - c) **ve snížení nemocenského za první tři kalendářní dny pracovní neschopnosti z 50% na 25%**,
  - d) **v prodloužení doby, po kterou nebudou zvyšovány redukční hranice** denního vyměřovacího základu, i na roky 2004 a 2005; toto opatření bude platit i v systému nemocenské péče v ozbrojených silách,
  - e) **v rozšíření okruhu pojištěných osob** (pracovníci v pracovním vztahu uzavřeném podle cizích právních předpisů, členové Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, finanční arbitr a zástupce finančního arbitra).

### **(B) Příprava koncepčních změn**

MPSV připravilo v souladu s Programovým prohlášením vlády ze srpna 2002 návrh věcného záměru nového zákona o nemocenském pojištění, který byl v září 2003 předložen vládě. Projednávání návrhu věcného záměru vláda v listopadu 2003 přerušila. Znovu jej pak projednala v únoru 2004 a schválila s tím, aby byl vládě předložen do 30. září 2004 návrh zákona o nemocenském pojištění. Současně vláda uložila, aby jí ještě před předložením návrhu zákona byly předloženy k rozhodnutí varianty řešení některých problematik souvisejících s novým zákonem o nemocenském pojištění. Na základě toho byl připraven materiál „Návrh řešení některých problémů souvisejících s přípravou zákona o nemocenském pojištění“,

který vláda projednala dne 16. června 2004 a usnesením č. 604/2004 rozhodla o variantách řešení.

Základní principy navrhovaného systému nemocenského pojištění :

- zabezpečení ekonomicky aktivních občanů krátkodobými peněžitými dávkami ve vybraných krátkodobých situacích,
- jednotnost systému s tím, že účast v něm bude povinná pro zaměstnance a dobrovolná pro OSVČ,
- bude omezena solidarita mezi osobami s vyššími a nižšími příjmy (posílení pojistných prvků),
- bude omezena solidarita mezi zaměstnavateli částečnou (postupnou) privatizací systému,
- budou posíleny ochranné prvky systému před jeho zneužíváním,
- příjmy z pojistného a výdaje na dávky budou v zásadě vyrovnané,
- na finančním zabezpečení zaměstnance v době trvání pracovní neschopnosti se budou podílet zaměstnavatelé,
- systém bude respektovat mezinárodní závazky.

Za nejzávažnější změny oproti současnému stavu lze považovat:

- zainteresovanost zaměstnavatelů na vývoji dočasné pracovní neschopnosti tím, že budou vyplácet náhradu mzdy za dobu prvních 14 dnů dočasné pracovní neschopnosti,
- zvýšení zainteresovanosti lékařů na vývoji dočasné pracovní neschopnosti stanovením příslušných povinností, které musí plnit a sankcí za jejich neplnění,
- omezení solidarity mezi nízko a vysoko příjmovými osobami a solidarity mezi zaměstnavateli.

## ČÁST B

# HODNOCENÍ ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ VÝVOJE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

## B.1. PARAMETRY OVLIVŇUJÍCÍ VÝVOJ SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

Vývoj sociálního pojištění je ovlivněn zejména následujícími parametry:

- ⇒ Ekonomickými (vývoj hrubého domácího produktu, vývoj cen a mezd)
- ⇒ Demografickými (vývoj věkové struktury obyvatelstva daný především vývojem fertility, střední délky života a migrace)
- ⇒ Zaměstnaností (vývoj ekonomické aktivity a nezaměstnanosti)

### B.1.1. EKONOMICKÝ VÝVOJ

V roce 2002 došlo k významnějšímu zpomalení hospodářského růstu, které bylo způsobeno zejména ekonomickou stagnací v zemích EU a také ničivými záplavami ze srpna 2002. Poslední odhad MF počítá pro rok 2003 s dosaženým růstem hrubého domácího produktu ve stálých cenách roku 1995 na úrovni 2,9 %.

**Tabulka 2. Vývoj HDP**

Rok	HDP (mld. Kč)	Roční růst ve stálých cenách (%)	Úroveň na obyvatele (při přepočtu pomocí běžné parity kupní síly)	
			USD	EU 15 = 100
1999	1 902	0,5	13 100	56
2000	1 985	3,3	13 700 <sup>1)</sup>	56 <sup>1)</sup>
2001	2 175 <sup>1)</sup>	3,1 <sup>1)</sup>	14 800 <sup>1)</sup>	58 <sup>1)</sup>
2002	2 276 <sup>1)</sup>	2,0 <sup>1)</sup>	15 100 <sup>1)</sup>	58 <sup>1)</sup>
2003	2 405 <sup>2)</sup>	2,9 <sup>2)</sup>	15 800 <sup>2)</sup>	59 <sup>2)</sup>

Pramen: MF ČR Poznámka: <sup>1)</sup> Předběžně. <sup>2)</sup> Odhad

V roce 2002 došlo k poklesu míry inflace na 1,8 % (z hodnoty 4,7 % v roce 2001). V roce 2003 byl poprvé po roce 1990 zaznamenán meziroční pokles cenové hladiny. Průměrná míra inflace tak v roce 2003 dosáhla úrovně 0,1 % a byla tak nejnižší od roku 1987. Proti rychlejšímu růstu cen působilo zejména silné konkurenční prostředí na domácím trhu.

**Nominální hodnota průměrné hrubé mzdy v NH** vzrostla meziročně v roce 2002 o 7,3 % a v roce 2003 o 6,7 %. Vzhledem k výše uvedenému nárůstu cen však **reálná hodnota průměrné hrubé mzdy v NH** v roce 2002 oproti roku 2001 vzrostla o 5,4 %, mezi roky 2002 a 2003 dokonce o 6,6 %. Růst reálné mzdy tedy výrazně převyšoval růst reálného HDP v těchto letech.

**Tabulka 3. Vývoj průměrné nominální mzdy v NH**

Rok	Mzda (Kč/měs.)		Vývoj mzdy předcházející rok=100%	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
1999	12 655	9 842	108,2	108,3
2000	13 490	10 447	106,6	106,1
2001	14 640	11 324	108,5	108,4
2002	15 711	12 082	107,3	106,7

2003 16 764 12 822 106,7 106,1

Pramen: ČSÚ, MPSV ČR

Poznámka: Průměrná čistá mzda je průměrná hrubá mzda snížená o daň z příjmu odpovídající této mzdě a odpovídající pojistné zdravotního a sociálního pojištění.

### B.1.2. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

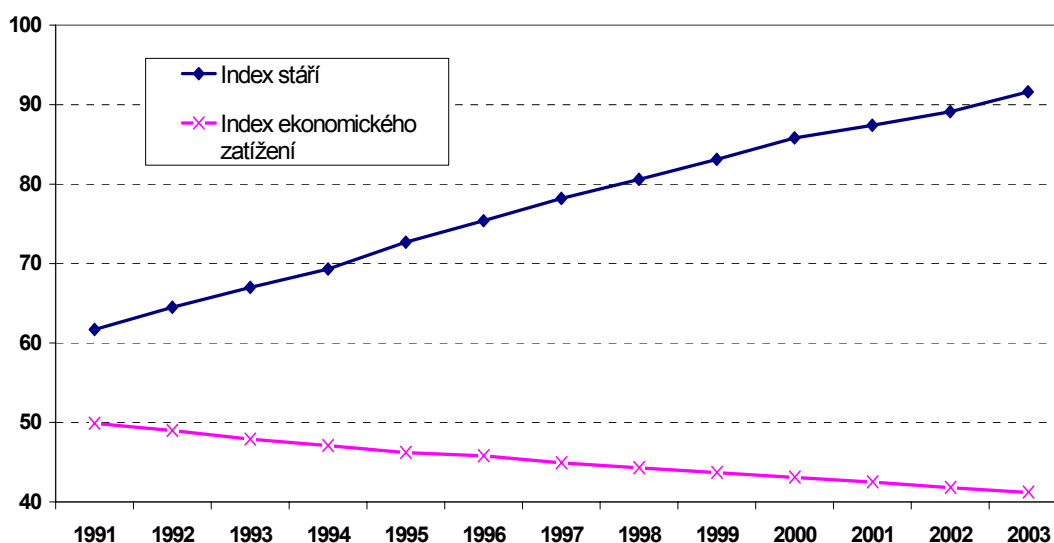
Relativní podíl nejstarší generace po celá devadesátá léta mírně vzrůstal a jeho vývoj kontrastoval se zmenšujícím se podílem dětské složky obyvatelstva. V roce 2000 byl již podíl obyvatel ve věku 65 a více let nejvyšší v dosavadní historii. Po roce 2000 tento podíl stagnoval s tím, že absolutní počet starších osob mírně klesl.

Tabulka 4. Věková struktura populace

Rok	Věková skupina						Celkem (tis. osob)
	0 - 14 let		15 - 64 let		65 a více let		
	(tis. osob)	(% obyv.)	(tis. osob)	(% obyv.)	(tis. osob)	(% obyv.)	
1999	1 707	16,6	7 153	69,6	1 418	13,8	10 278
2000	1 664	16,2	7 179	69,9	1 423	13,9	10 266
2001	1 622	15,9	7 170	70,2	1 415	13,9	10 207
2002	1 590	15,6	7 196	70,5	1 418	13,9	10 204
2003	1 554	15,2	7 234	70,8	1 423	13,9	10 211

Pramen: ČSÚ

Graf 1. Index stáří a index ekonomického zatížení<sup>8</sup>



Pramen: ČSÚ

**Demografický vývoj po roce 1990 byl celkem příznivý, byť narůstal podíl osob nad 65 let a populace celkově stárla.** Ovšem index ekonomického zatížení<sup>8</sup> v tomto období trvale klesal, a to z hodnoty 50 v roce 1991 až na hodnotu 41,8 v roce 2002. Celková demografická struktura je ovlivněna zejména nízkou fertilitou a

<sup>8</sup> Index stáří = podíl osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 0 – 14 let

Index ekonomického zatížení = podíl osob ve věku 0-14 a 65 a více let na 100 osob ve věku 15 – 64 let

prodlužující se střední délkou života. Zatímco se střední délka života při narození v období 1999 - 2003 prodloužila u mužů o 0,6 roku (u žen o 0,4 roku), při dožití 60 let to bylo 0,3 roku u mužů i u žen a při dožití 65 let již jen o 0,2 roku u mužů i žen (v období 1990 – 2003 se střední délka života při narození prodloužila u mužů o 4,5 roku, u žen o 2,5 let, při dožití 60 let to bylo 2,6 roku u mužů a 2,2 let u žen a při dožití 65 let již jen o 2,2 roku u mužů a 1,9 let u žen).

**Tabulka 5. Fertilita, střední délka života**

Rok	Fertilita	Střední délka života (počet let)					
		při narození		v 60 letech		v 65 letech	
		muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
1999	1,13	71,4	78,1	16,9	21,0	13,6	16,9
2000	1,14	71,7	78,4	17,0	21,2	13,7	17,1
2001	1,15	72,1	78,4	17,3	21,2	14,0	17,1
2002	1,17	72,1	78,5	17,3	21,3	13,9	17,2
2003		72,0	78,5	17,2	21,3	13,8	17,1

Pramen: ČSÚ

Obyvatelstvo České republiky na přelomu 20. a 21.století je nejstarší v celé své dosavadní historii. To je možno konstatovat i o obyvatelstvu ostatních evropských zemí, v ČR je však perspektiva dalšího populačního stárnutí zřetelnější, než ve většině z nich.

**Vliv zahraniční migrace na strukturu a velikost populace České republiky je zanedbatelný.**

### B.1.3. VÝVOJ ZAMĚŠTNANOSTI

**Důležitým aspektem zaměstnanosti v ČR je skutečnost, že populace stárne s tím, že tento proces se zatím projevuje růstem počtu osob v ekonomicky aktivním věku.** Proti tomuto trendu ovšem významně působí klesající míra ekonomické aktivity<sup>9</sup>, která klesá postupně od roku 1999 až na úroveň necelých 69 % u mužů a méně než 51 % u žen. Pozitivní obrat ovšem nastal u vyšších věkových skupin, kde se míra ekonomické aktivity po roce 2000 začíná zvyšovat, a to zejména v důsledku zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod (Tabulka 6). V souvislosti s tím je třeba se zmínit o zasedáních Evropské rady v Lisabonu (2000) a Stockholmu (2001), kde v rámci nové strategie EU pro období let 2000 - 2010 byl vytyčen cíl dosáhnout do roku 2010 celkové míry zaměstnanosti<sup>10</sup> 70 %, míry zaměstnanosti žen 60 % a míry zaměstnanosti starších osob (55 – 64 let) 50 %. Příslušné hodnoty těchto ukazatelů pro ČR (podle metodiky Eurostat) v roce 2003 jsou (ve výše uvedeném pořadí) 65,2 %, 56,5 % a 41,2 % a na rozdíl od prvních dvou, které mají v posledních 5 letech nepatrně klesající trend, má poslední (míra zaměstnanosti starších osob) trend rostoucí.

**Tabulka 6. Míra ekonomické aktivity**

<sup>9</sup> Míra ekonomické aktivity osob určité věkové skupiny je rovna počtu ekonomicky aktivních osob této skupiny (zaměstnaní + nezaměstnaní) dělenému počtem všech osob této skupiny. Celková míra ekonomické aktivity je podle metodiky ČSÚ (zdroj této tabulky) vztažena ke skupině všech osob starších 15 let, zatímco podle metodiky Eurostat je vztažena pouze ke skupině 15–64 let.

<sup>10</sup> Celkovou míru zaměstnanosti definuje Eurostat jako počet zaměstnaných vyjádřený v procentech populace ve věku 15-64 let.

Rok	55 - 59 let	60 - 64 let	55 - 64 let	Celkem		
				celkem	muži	ženy
1999	54,1	19,9	39,4	61,0	70,6	52,1
2000	53,3	17,7	38,2	60,4	69,8	51,6
2001	54,3	18,2	39,0	60,0	69,4	51,3
2002	57,9	20,9	42,4	59,8	69,4	51,0
2003	60,4	21,9	44,2	59,4	68,7	50,8

Pramen: ČSÚ

Od roku 2001 míra registrované nezaměstnanosti postupně rostla, a to z hodnoty 8,5 % v roce 2001 až na úroveň 9,9 % v roce 2003. Je však regionálně velmi diferencovaná. Naproti tomu míra nezaměstnanosti podle výběrového šetření pracovních sil od roku 2000 postupně klesala až na úroveň 7,3 % v roce 2002. V roce 2003 došlo k růstu na úroveň 7,8 %.

## B.2. UKAZATELE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

### B.2.1 POJISTNÉ

Příjmy z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti představují téměř 40 % celkových příjmů státního rozpočtu a kryjí cca 90 % všech sociálních transferů vyplácených ze státního rozpočtu. Z tohoto pohledu resort MPSV není pouze „konzumentem“ státních příjmů, nýbrž se výraznou měrou podílí i na naplňování státního rozpočtu příjmy.

Vývoj příjmů sociálního pojištění je ovlivněn zejména vývojem počtu plátců pojistného a jejich složení (a tedy i vývojem zaměstnanosti) a průměrné platby připadající na jednoho pojištěnce. Oba tyto ukazatele jsou předurčeny demografickým a sociálně ekonomickým vývojem. Dalším faktorem ovlivňujícím výši plateb je úspěšnost výběru pojistného.

Počet plátců pojistného má dlouhodobě klesající trend, k mírnému nárůstu počtu pojištěnců došlo pouze v období 2001-2002. V roce 2002 se proti předchozímu roku zvýšil počet pojištěnců o 15 tisíc, avšak v roce 2003 byl již znovu zaznamenán pokles (o 43 tisíc osob). Hlavním důvodem poklesu počtu pojištěnců je vedle rostoucí nezaměstnanosti (průměrná míra nezaměstnanosti se z 9,15 % v roce 2002 zvýšila na 9,90 % v roce 2003) také výrazný nárůst počtu nově přiznaných důchodů. Pokračující restrukturalizace průmyslu dlouhodobě způsobuje postupný nárůst počtu zaměstnanců v malých organizacích současně s poklesem počtu zaměstnanců v organizacích, které vykazují více než 25 zaměstnanců. Zvyšuje se i počet osob samostatně výdělečně činných, v roce 2003 platilo zálohy na důchodové pojištění již 646 tisíc osob, což bylo o 15 tisíc osob více než v roce 2002. Podíl OSVČ na počtu pojištěnců se pozvolna zvyšuje, a to na 13,6% v roce 2002 a na 13,8% v roce 2003.

Tabulka 7. Počet a složení pojištěnců

Rok	Zaměstnanci			OSVČ	Celkem
	celkem	organizace	malé organizace		
	Počty (tis. osob)				
1999	4 117	3 234	883	610	4 727
2000	4 016	3 169	847	619	4 635
2001	4 066	3 177	889	628	4 694



<b>2002</b>	4 068	3 157	911	641	4 709
<b>2003</b>	4 020	3 084	936	646	4 666
<b>Podíly na celkovém počtu pojištěnců (%)</b>					
<b>1999</b>	87,1	68,4	18,7	12,9	100,0
<b>2000</b>	86,6	68,4	18,3	13,4	100,0
<b>2001</b>	86,6	67,7	18,9	13,4	100,0
<b>2002</b>	86,4	67,0	19,3	13,6	100,0
<b>2003</b>	86,2	66,1	20,1	13,8	100,0

Pramen: ČSSZ

**Výše průměrné platby na jednoho pojištěnce** je ovlivňována vývojem příjmů pojištěnců a tím, zda pojištěnci těchto příjmů dosahují jako zaměstnanci nebo jako OSVČ. Průměrný vyměřovací základ pro odvod pojistného (Tabulka 8) byl stabilně nižší než mzda v národním hospodářství, a to o 1452 Kč v roce 2003 a o 1326 Kč v roce 2002. V období 2001-2003 byl meziroční růst vyměřovacího základu zaměstnanců a OSVČ vždy nižší než meziroční růst průměrné mzdy v NH, výjimkou byl růst vyměřovacího základu OSVČ v roce 2002, který byl o 1,2 bodu vyšší, než růst průměrné mzdy. V roce 2003 činil průměrný vyměřovací základ zaměstnanců organizací a malých organizací, ze kterého bylo placeno pojistné, 15334 Kč, což bylo o 949 Kč (6,6%) více než v roce 2002. V roce 2002 byl vyměřovací základ zaměstnanců 14385 Kč a proti roku 2001 se zvýšil o 6,8%. V roce 2003 platily OSVČ pojistné v průměru z vyměřovacího základu 4300 Kč, což je o 6,1% vyšší částka než v roce 2002, kdy vyměřovací základ činil 4052 Kč. V důsledku způsobu stanovení vyměřovacího základu OSVČ činila průměrná výše jejich vyměřovacího základu pouze 28% průměrného vyměřovacího základu pro zaměstnance. Při solidaritě obsažené v konstrukci výše dávek jsou tak dávky OSVČ výrazně dotovány z pojistného placeného zaměstnanci. Pokud by OSVČ platily pojistné ze stejného průměrného vyměřovacího základu jako zaměstnanci, byly by roční příjmy z pojistného vyšší cca o 20 mld. Kč, tedy zhruba o částku odpovídající deficitu důchodového účtu.

Růst vyměřovacích základů, ze kterých bylo placeno pojistné, spolu se změnou počtu plátců znamenal meziroční růst objemu pojistného o 5,5% v roce 2003 a o 6,6% v roce 2002.

**Tabulka 8. Průměrný vyměřovací základ pro pojistné**

	1999	2000	2001	2002	2003
<b>Průměrný vyměřovací základ zaměstnanců (Kč/měs.)</b>					
- zaměstnanců organizací	12 270	13 023	13 992	15 059	16 171
- zaměstnanců malých organizací	10 104	11 138	11 616	12 051	12 553
<b>- zaměstnanců celkem</b>	<b>11 805</b>	<b>12 625</b>	<b>13 472</b>	<b>14 385</b>	<b>15 334</b>
- OSVČ důchodově pojištěných	3 461	3 557	3 735	4 052	4 300
- OSVČ důchodově pojištěné /zaměstnanci celkem (%)	29,3	28,2	27,7	28,2	28,0
<b>Průměrná mzda v NH (Kč/měs.)</b>	<b>12 655</b>	<b>13 490</b>	<b>14 642</b>	<b>15 711</b>	<b>16 764</b>
Rozdíl průměrného vyměřovacího základu zaměstnanců a průměrné mzdy v NH (Kč/měs.)	-850	-865	-1 170	-1 326	-1430



Podíl průměrného vyměřovacího základu zaměstnanců a průměrné mzdy v NH (%)	93,3	93,6	92,0	91,6	91,5
--	------	------	------	------	------

Pramen: ČSSZ, MPSV ČR

Vývoj nízké výše vyměřovacího základu u OSVČ způsobuje, že klesá podíl vyměřovacího základu pro odvod pojistného (zaměstnanci a OSVČ) na průměrné mzdě zaměstnanců v NH. Zatímco v roce 2000 činil uvedený podíl 85%, v roce 2003 to bylo jen 82%.

**Maximální vyměřovací základ pro pojistné na sociální zabezpečení** je stanoven pouze pro OSVČ (v současnosti 486 000 Kč za rok). Tím, že neexistuje pro zaměstnance, vzniká u zaměstnanců platících vysoké příspěvky do systému výrazný nepoměr mezi zaplacenými příspěvky a výší dávek a rovněž náklady zaměstnavatele na takové zaměstnance jsou velmi vysoké. Zavedení maximálního vyměřovacího základu by vedlo ke snížení příjmů státního rozpočtu z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Pokud by byl maximální vyměřovací základ stanoven ve výši 3-násobku, resp. 4-násobku průměrné mzdy v národním hospodářství, příjmy z pojistného na důchodové a nemocenské pojištění by se snížily v roce 2006 o cca 8,7 mld. Kč, resp. 5 mld. Kč. Na druhé straně by se zvýšil příjem z daně z příjmu, takže celkové snížení příjmů státního rozpočtu by bylo částečně eliminováno. Pokud by se v rámci jednotného přístupu ke stanovení pojistného přistoupilo k zavedení maximálního vyměřovacího základu i v systému veřejného zdravotního pojištění, pak lze celkové snížení příjmů státního rozpočtu odhadnout na 6,9 mld. Kč v případě 3-násobku a 4 mld. Kč v případě 4-násobku průměrné mzdy.

**Výběr pojistného ve vztahu k předpisu pojistného (úspěšnost výběru)** má výrazně zlepšující se tendenci.

Ve státním rozpočtu na rok 2003 bylo stanoveno, že příjem z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti včetně přírážek k pojistnému, pokut a penále bude ve výši 266,6 mld. Kč. Státní závěrečný účet uvádí příjmy z pojistného včetně pokut, penále a přírážek k pojistnému ve výši 263,5 mld. Kč, což znamená plnění rozpočtu na 98,8%. Samotné srovnávání plnění rozpočtovaných příjmů nedává objektivní pohled o úspěšnosti výběru pojistného.<sup>11</sup>

Objektivnějším ukazatelem je porovnání předepsaných odvodových povinností plátců pojistného a jejich plnění<sup>12</sup>:

- V roce 2003 podíl plateb pojistného k předepsanému pojistnému (bez pokut, penále a přírážek k pojistnému) dosáhl 100,0% a v roce 2002 dokonce 100,3 %. To, že pohledávky jsou nižší než platby je způsobeno převodem předpisů do nedobytných pohledávek a také způsobem účtování vymožených starých pohledávek.
- Podíl úhrnu plateb k celkovým předpisům (pojistné včetně pokut a penále) představoval v roce 2003 hodnotu 99,4% a v roce 2002 hodnotu 99,6%, kdy se proti roku 2001 zvýšil téměř o 1,2 procentního bodu. Dosažená hodnota 99,6%

<sup>11</sup> Výše objemu pojistného je stanovena zákonem o státním rozpočtu a výsledky plnění závisí ve značné míře na skutečnosti, zda byl rozpočet sestaven na základě reálných parametrů.

<sup>12</sup> Podíl úhrnu plateb na úhrnu předpisů pojistného nemá vazbu na plnění rozpočtovaných příjmů, na růst příjmů, z nichž se pojistné platí, na počet poplatníků pojistného apod. Na tento ukazatel má vliv pouze platební morálka plátců pojistného.

byla nejvyšší za celé období od roku 1993, v němž se začalo pojistné na sociální zabezpečení vybírat.

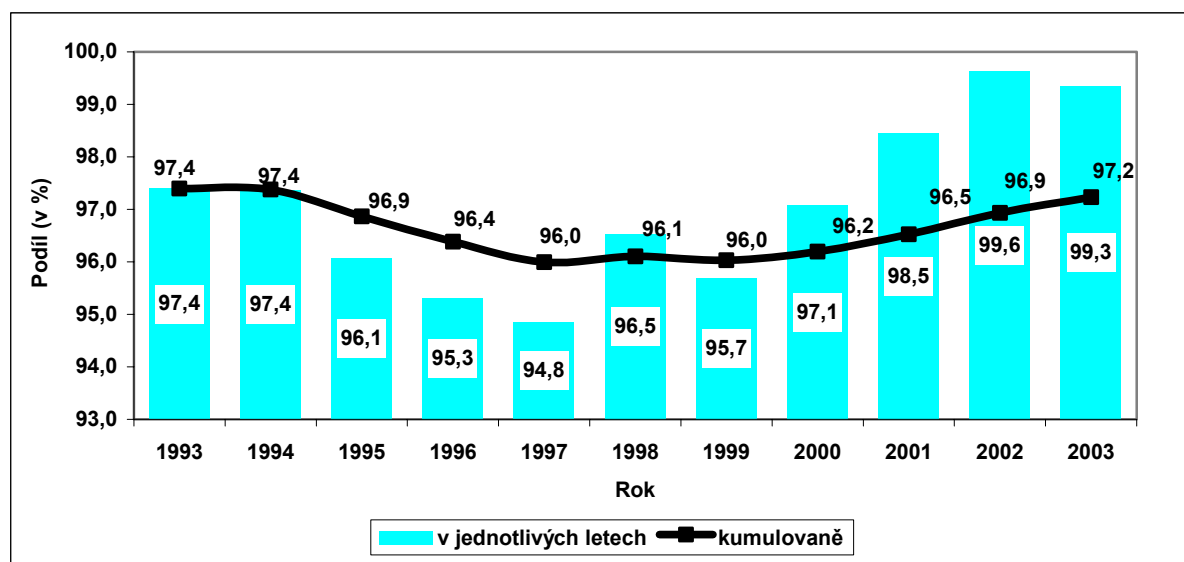
V roce 2003 činil úhrn plateb (inkaso) na pojistné včetně pokut, penále a přírážek k pojistnému 264,2 mld. Kč. Z této částky připadlo na důchodové pojištění 202,8 mld. Kč, na nemocenské pojištění 33,3 mld. Kč a na příspěvek na státní politiku zaměstnanosti 28,1 mld. Kč. Inkaso pojistného (bez pokut a penále) bylo 262,1 mld. Kč. Celkové předpisy včetně pokut a penále do všech tří oblastí byly stanoveny ve výši 265,9 mld. Kč, předpisy pojistného bez pokut a penále ve výši 262,2 mld. Kč.

**Tabulka 9. Porovnání předpisů a plateb v letech 1999 až 2003**

Rok	Pojistné včetně pokut a penále			Pojistné bez pokut a penále		
	Předpisy (mld. Kč)	Inkaso (mld. Kč)	Úspěšnost výběru (%)	Předpisy (mld. Kč)	Inkaso (mld. Kč)	Úspěšnost výběru (%)
1999	213,8	204,6	95,7	207,5	201,6	97,1
2000	222,2	215,7	97,1	216,4	213,0	98,4
2001	238,7	234,8	98,4	233,7	232,2	99,4
2002	251,3	250,3	99,6	248,6	249,2	100,3
2003	265,9	264,2	99,4	262,2	262,1	100,0

Pramen: ČSSZ

**Graf 2. Vývoj podílu plateb a předpisů (včetně penále, pokut a přírážek k pojistnému)**



Pramen: ČSSZ

Při porovnávání meziročních indexů růstu předpisů a inkas byl do roku 2002 meziroční index růstu inkasa vyšší než index růstu předpisů, což dokazuje úspěšnost vyšší než 100%. Z tohoto pohledu lze říci, že již byly vymoženy vymahatelné pohledávky z minulosti a celková budoucí úspěšnost se ustálí pod 100% (hodnota reálného ročního výběru). Pro budoucí vyhodnocování úspěšnosti výběru daného

roku však bude nutno celkovou úspěšnost výběru objektivizovat očištěním od nedobytné pohledávky.

Úspěšnost výběru je ovlivněna specifiky regionů, ekonomickou silou a platební morálkou dlužníků. Lze ji ovlivnit zejména včasným vystavováním výkazů nedoplatků a kontrolní činností. U každého plátce je prováděna komplexní kontrola minimálně jednou za dva roky, přitom je třeba sledovat konto plátce a nepřipustit takovou výši dluhu, která je pro plátce nezvládnutelná.

Úspěšnost výběru byla v roce 2003 ovlivněna dopadem povodní v srpnu roku 2002, některé subjekty se dostaly do platební neschopnosti a postupně zanikly.

Výběr pojistného lze hodnotit i s ohledem na mezinárodní zkušenosti jako velmi dobrý. Úspěšnost výběru je srovnatelná s vyspělými zeměmi Evropy.

Za období od ledna 1993<sup>13</sup> do prosince 2003 bylo celkem předepsáno pojistné (včetně pokut a penále) ve výši 2166,7 mld. Kč. Stav nedoplatků (včetně pokut a penále) činil za stejné období 63,75 mld. Kč. To znamená, že výše dluhu činí zhruba 2,9 % z celkově předepsaného pojistného. Za rok 2003 stouply pohledávky proti předchozímu roku o 2,0 mld. Kč a zvýšení pohledávek za rok 2002 (o 1,1 mld. Kč) bylo nejnižší za celé období od roku 1993 (Graf 3). Podíl nedoplatků na pojistném k HDP byl v roce 2003 nejnižší za celé sledované období a činil 0,26% (naopak nejvyšší hodnoty 0,63% dosáhl v roce 1997).

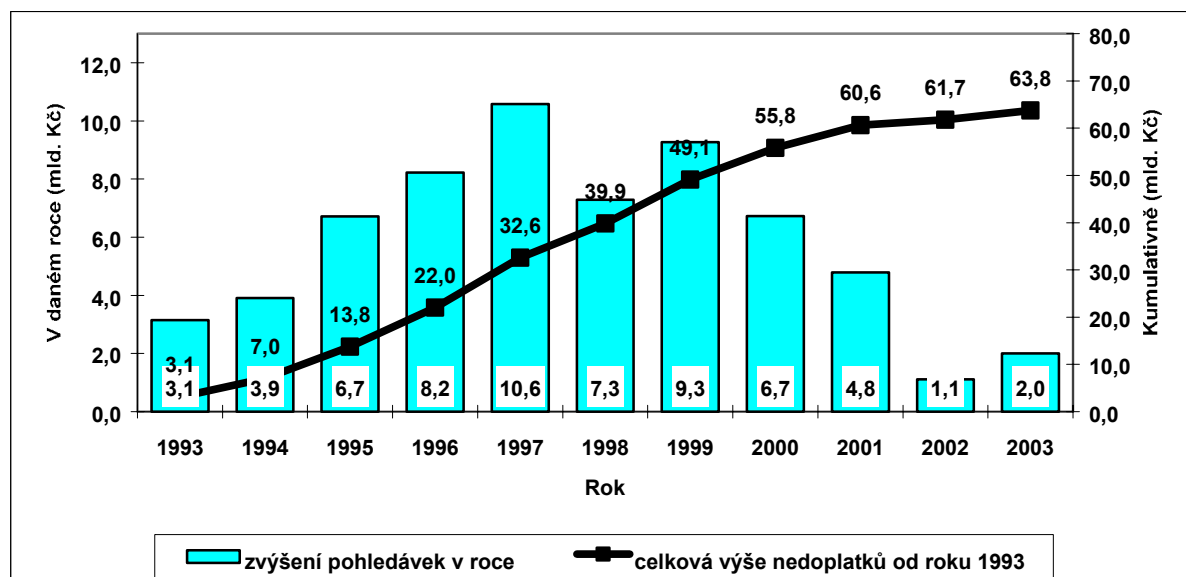
Trvalý růst vykazují pohledávky za odhlášenými plátcí pojistného, a to jak v absolutních hodnotách, tak i ve velikosti podílu na celkovém dluhu. K 31.12. 2003 činily pohledávky vůči odhlášeným subjektům 32,6 mld. Kč (51% z celkových pohledávek), pohledávky vůči současným plátcům 29,4 mld. Kč (46% z celkových pohledávek) a pohledávky v povolených částkách představovaly částku 1,8 mld. Kč (3% z celku).

### **Struktura pohledávek za plátcí pojistného.**

Podíl pohledávek vůči odhlášeným subjektům na celkové výši pohledávek se postupně snižuje, naopak roste podíl pohledávek vůči současným plátcům.

Pohledávky v povolených splátkách se zvyšují jak v absolutních, tak i v relativních číslech.

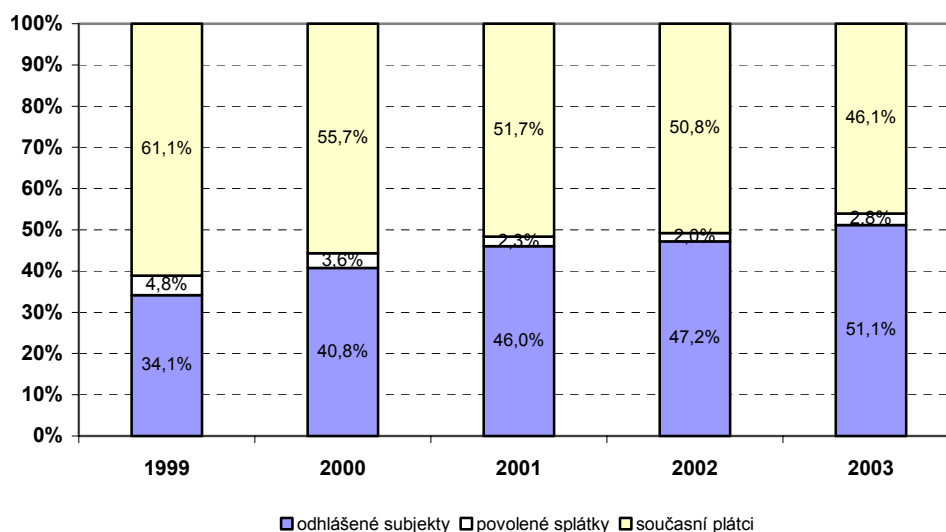
<sup>13</sup> 1. ledna 1993 nabyl účinnosti zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

**Graf 3. Vývoj výše nedoplatků**


Pramen: ČSSZ

**Tabulka 10. Struktura pohledávek za plátcí pojistného v mil. Kč**

Stav pohledávek k 31.12	1999	2000	2001	2002	2003
celkem	49 127	55 850	60 638	61 749	63 754
vůči odhlášeným sub.	16 764	22 761	27 897	29 147	32 609
v povolených splátkách	2 337	2 000	1 417	1 243	1 780
vůči současným plátcům	30 026	31 089	31 324	31 359	29 365

**Graf 4. Struktura pohledávek za plátcí pojistného v % celkových pohledávek (stav k 31.12.)**


## B.2.2. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Základní povinné důchodové pojištění je založeno na metodě průběžného financování, tzn., že z vybraného pojistného se bezprostředně vyplácejí dávky. Nekumulují se finanční prostředky s cílem je investovat.

Vyrovnané finanční bilance v průběžně financovaných systémech lze dosáhnout, jestliže příjmy jsou stejné jako výdaje, tzn. platí následující vztah

$$PP \times M \times (V/M) \times (VPS \times \acute{U}V \times (1 - PV)) = PD \times D, \quad [1]$$

kde PP označuje počet pojištěnců, M průměrnou mzdu v NH, V průměrný vyměřovací základ pro výběr pojistného, PS příspěvkovou sazbu, ÚV úspěšnost výběru pojistného, PV provozní výdaje vyjádřené jako podíl na celkových příjmech, PD počet důchodců, D průměrnou výši důchodu. Úpravou vztahu [1] lze získat vztah pro hlavní parametry vyrovnané finanční bilance: příspěvkovou sazbu, náhradový poměr (relace průměrného důchodu k průměrné mzdě v NH) a vztah mezi počtem pojištěných a počtem důchodců

$$PS \times (V/M) \times \acute{U}V \times (1 - PV) = D/M \times PD/PP . \quad [2]$$

Vývojem počtu plátců pojistného (včetně problémů spojených s vývojem jejich struktury s ohledem na výši pojistného), vývojem průměrného vyměřovacího základu pro výběr pojistného a jeho vztahu k vývoji průměrné mzdy v NH a úspěšností výběru pojistného se zabývala kapitola B.2.1., společná pro důchodové a nemocenské pojištění. V této části se budou hodnotit především výdaje důchodového pojištění a příčiny jejich vývoje. Zaměří se na vztahy příjmů a výdajů, vývoj počtu důchodců a důchodů, výše důchodů a jejich diference.

### B.2.2.1. Příjmy a výdaje

**Výdaje na důchody převyšovaly v roce 2002 příjmy o 16 mld. Kč. a v roce 2003 o 17,5 mld. Kč.**

**Tabulka 11. Příjmy a výdaje důchodového pojištění**

(kap. 313 - civilní sektor)

Rok	Příjmy <sup>1)</sup> (mld. Kč)	Výdaje <sup>2)</sup> (mld. Kč)	Příjmy - Výdaje (mld. Kč)	Výdaje (% HDP)
1999	157,0	173,4	-16,4	9,1
2000	165,5	182,2	-16,7	9,2
2001	180,2	196,1	-15,9	9,0
2002	192,2	208,3	-16,1	9,2
2003	202,8	220,3	-17,5	9,2

Pramen: Státní závěrečné účty 1996 – 2001.

Poznámky: <sup>1)</sup> Včetně pokut, penále a přírůžek k pojistnému a dobrovolného připojištění

<sup>2)</sup> Včetně zálohy poskytnuté v roce předchozím a bez zálohy poskytnuté na rok následující, bez provozních výdajů.

Nejvyšší podíl na výdajích na důchodové pojištění, které převyšují 9% HDP, mají výdaje na starobní důchody. Je to dáno tím, že z celkového počtu důchodců je nejvíce důchodců starobních a jejich úroveň je nejvyšší ze všech druhů důchodů.

Tabulka 12. Výdaje na důchody podle druhu důchodu<sup>1)</sup> (kap. 313 - civilní sektor)

Rok	Důchod						Celkem
	starobní	plný invalidní	částečný invalidní	vdovský	sirotčí	vdovecký	
Výdaje (mld. Kč)							
1999	123,7	25,6	6,7	14,3	1,9	1,0	173,0
2000	130,9	26,4	7,0	14,5	2,0	1,1	181,9
2001	140,7	28,0	7,7	15,9	2,4	1,2	195,8
2002	150,8	30,2	8,5	17,1	2,5	1,4	210,4
2003	156,3	31,5	9,1	17,3	2,5	1,5	218,3
Výdaje (% celku)							
1999	71,5	14,8	3,9	8,3	1,1	0,6	100,00
2000	72,0	14,5	3,9	8,0	1,1	0,6	100,00
2001	71,8	14,3	3,9	8,1	1,2	0,6	100,00
2002	71,7	14,4	4,0	8,1	1,2	0,7	100,00
2003	71,6	14,5	4,2	8,0	1,2	0,7	100,00

Pramen: ČSSZ

Poznámky: <sup>1)</sup> Čisté výdaje bez záloh poštám na výplatu důchodů.

Základními parametry, které ovlivňují výdaje na důchodové pojištění jsou počet důchodců, resp. důchodů a výše důchodů.

#### B.2.2.2. Počet důchodců a důchodů

Celkový počet důchodců v roce 2002 mírně klesl oproti roku 2001, a to především proto, že poklesl počet starobních důchodců, kterým byl přiznán důchod při dosažení důchodového věku a dočasně krácený předčasný starobní důchod. V období 2002-2003 pokračoval růst počtu invalidních (plných i částečných) důchodců. Rovněž rostl počet důchodců s trvale kráceným předčasným starobním důchodem, i když se tento růst v posledních dvou letech zpomalil v důsledku zvýšení redukce za předčasný odchod do starobního důchodu v roce 2001. V roce 2003 se počet důchodců zvýšil tak, že byl vyšší než v roce 2001. Za hlavní příčinu lze považovat zdvojnásobení počtu důchodců s dočasně kráceným starobním důchodem v důsledku uzákoněného zrušení tohoto důchodu od 1.1.2004 a v neposlední řadě i rostoucí nezaměstnanosti. **V období 2002 – 2003 tak pokračoval trend růstu celkového počtu důchodců, a to i přes pokles počtu starobních důchodů přiznaných k věkové hranici.**

Tabulka 13. Počet důchodců<sup>1)</sup> podle druhu důchodu (k 31.12)

Rok	Druh důchodu									ÚHRNEM
	Starobní				Poměrný <sup>5)</sup> starobní	Invalidní		Vdovský a vdovecký	Sirotčí <sup>6)</sup>	
	celkem	nekrácený <sup>2)</sup>	krácený trvale <sup>3)</sup>	krácený dočasně <sup>4)</sup>		plný	částečný			
<b>CELKEM</b>										
1999	1 849 739	1 721 213	110 885	17 641	30 144	381 542	146 266	83 183	57 285	2 548 159
2000	1 878 555	1 702 846	156 420	19 289	28 204	377 679	150 609	77 545	55 273	2 567 865
2001	1 896 496	1 681 223	199 529	15 744	26 277	376 455	157 832	72 996	53 958	2 584 014

<b>2002</b>	1 883 314	1 659 163	210 960	13 191	24 516	378 433	166 405	70 729	54 401	2 577 798
<b>2003</b>	1 891 577	1 639 500	225 933	26 144	22 642	380 416	173 569	67 438	55 202	2 590 844
<b>MUŽI</b>										
<b>1999</b>	650 189	597 884	44 310	7 995	831	188 746	82 587	6 817	27 180	956 350
<b>2000</b>	658 489	588 539	61 390	8 560	891	187 370	84 787	6 664	26 249	964 450
<b>2001</b>	664 092	579 347	77 807	6 938	957	187 258	88 696	6 708	25 409	973 120
<b>2002</b>	656 217	568 327	82 034	5 856	1 057	188 680	92 891	7 255	25 339	971 439
<b>2003</b>	657 771	559 274	87 433	11 064	1 146	190 456	96 562	7 532	25 453	978 920
<b>ŽENY</b>										
<b>1999</b>	1 199 550	1 123 329	66 575	9 646	29 313	192 796	63 679	76 366	30 105	1 591 809
<b>2000</b>	1 220 066	1 114 307	95 030	10 729	27 313	190 309	65 822	70 881	29 024	1 603 415
<b>2001</b>	1 232 404	1 101 876	121 722	8 806	25 320	189 197	69 136	66 288	28 549	1 610 894
<b>2002</b>	1 227 097	1 090 836	128 926	7 335	23 459	189 753	73 514	63 474	29 062	1 606 359
<b>2003</b>	1 233 806	1 080 226	138 500	15 080	21 496	189 960	77 007	59 906	29 749	1 611 924

Pramen: ČSSZ.

 Poznámky:<sup>1)</sup> Nejsou zahrnuty důchody vyplácené do ciziny.

<sup>2)</sup> Něktrácený = starobní důchod při dosažení důchodového věku

<sup>3)</sup> Trvale krácený: až 3 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 31 zák. č. 155/1995 Sb.

<sup>4)</sup> Dočasně krácený: až 2 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 30 zák. č. 155/95 Sb.

<sup>5)</sup> Poměrný starobní: starobní důchody přiznané podle §26 zák.č. 100/88 Sb. a podle §29 písm. b) zák.č. 155/95 Sb.

(krátká doba pojištění).

<sup>6)</sup> Jen důchody vyplácené samostatně.

**Tabulka 14. Průměrný věk důchodců (k 31.12.)**

Rok	Důchod							Celkem
	Starobní	Poměrný starobní	Plný invalidní	Částečný invalidní	Vdovský - solo	Vdovecký souběh	Siroťčí	
<b>Muži - průměrný věk</b>								
<b>1999</b>	69	73	55	47	48	74	15	63
<b>2000</b>	69	72	55	48	49	74	15	63
<b>2001</b>	69	72	55	48	49	74	15	63
<b>2002</b>	69	72	55	48	50	75	15	63
<b>2003</b>	69	71	55	49	50	75	15	63
<b>Ženy - průměrný věk</b>								
<b>1999</b>	65	73	53	45	62	73	16	65
<b>2000</b>	65	74	54	46	61	73	16	65
<b>2001</b>	65	74	54	46	61	73	16	65
<b>2002</b>	65	75	54	46	60	73	16	65
<b>2003</b>	65	75	54	46	60	73	16	65

Pramen: ČSSZ

Průměrný věk důchodců se v letech 2002 a 2003 významně neměnil. Průměrný věk poživatelék vdovských důchodů vyplácených samostatně se opět o rok snížil, protože starší ženy již většinou mají nárok na vlastní přímý (starobní či invalidní) důchod, který je pak vyplácen v souběhu s důchodem vdovským a samostatný vdovský důchod pobírají stále častěji pouze mladší ženy, které ještě nemají na přímý důchod nárok.

**Tabulka 15. Podíl počtu důchodců a počtu pojištěných osob**

Rok	Počet pojištěných	Počet důchodců	Podíl počtu důchodců na počtu pojištěných
-----	-------------------	----------------	---



	(v tis.)	(v tis.)	(v %)
<b>1999</b>	4 727	2 548	53,9
<b>2000</b>	4 635	2 568	55,4
<b>2001</b>	4 694	2 584	55,0
<b>2002</b>	4 709	2 578	54,7
<b>2003</b>	4 666	2 591	55,5

Pramen: ČSSZ

Nepříznivě se vyvíjí jeden ze základních ukazatelů rozhodný pro vyrovnanou finanční bilanci důchodového pojištění, a to **poměr počtu důchodců a počtu pojištěnců**. Zatímco počet důchodců narůstá, počet plátců do systému klesá. Výsledkem je, že podíl důchodců a počtu pojištěných roste. Vzhledem ke zmíněnému poklesu počtu důchodců v roce 2002 tento podíl přechodně klesl, aby už v následujícím roce 2003 dosáhl nejvyšší hodnoty od roku 1999.

V souladu se zákonem jeden důchodce může pobírat více než jeden druh důchodu. Je možný souběh přímého důchodu (starobního, plného invalidního a částečného invalidního) a důchodu pozůstalostního (vdovského, vdoveckého nebo sirotčího). Počet vyplácených důchodů je pak vyšší než počet důchodců. Platí následující vztah:

$$PD = PDU - V_{\text{souběh}} - Si_{\text{souběh}}, \quad [3]$$

kde PD je počet důchodců, PDU je počet důchodů,  $V_{\text{souběh}}$  je počet vdovských a vdoveckých důchodů vyplácených v souběhu s přímým důchodem a  $Si_{\text{souběh}}$  je počet sirotčích důchodů vyplácených v souběhu s přímým důchodem.

**Počet vyplácených důchodů** v roce 2002 oproti roku 2001 klesl, a to zejména v důsledku poklesu počtu vyplácených starobních důchodů. Dočasný pokles v roce 2002, stejně jako v případě vývoje počtu důchodců, byl vystřídán nárůstem počtu vyplácených důchodů v roce 2003 o 0,4 %, přičemž tento průměr přesahuje nárůst částečných invalidních důchodů (o více než 4%). Zastoupení jednotlivých druhů důchodů se v těchto letech významně neměnilo. Lze konstatovat, že mírně vzrostlo zastoupení částečných invalidních důchodů.

Nepatrná část důchodů je **vyplácena do ciziny**. Jejich podíl na všech vyplácených důchodech mírně roste a v roce 2003 dosáhl 1% všech vyplácených důchodů.

Tabulka 16. Počet vyplácených důchodů

Rok	D ů c h o d					Vdovec ký	Sirotčí	Celkem
	Starobní plný	Starobní poměrný	Invalidní plný	Invalidní částečný				
(prosinec)								
<b>(a) absolutně</b>								
<b>1999</b>	1 849 739	30 144	381 542	146 266	619 113	74 858	57 285	3 158 947
<b>2000</b>	1 878 555	28 204	377 679	150 609	614 534	78 575	55 273	3 183 429
<b>2001</b>	1 896 496	26 277	376 455	157 832	610 482	81 715	53 958	3 203 215
<b>2002</b>	1 883 314	24 516	378 433	166 405	608 003	84 677	54 401	3 199 749
<b>2003</b>	1 891 577	22 642	380 416	173 569	602 861	86 219	55 202	3 212 486
<b>(b) relativně (v % celku)</b>								
<b>1999</b>	58,6	1,0	12,1	4,6	19,6	2,4	1,8	100,0
<b>2000</b>	59,0	0,9	11,9	4,7	19,3	2,5	1,7	100,0



<b>2001</b>	59,2	0,8	11,8	4,9	19,1	2,6	1,7	100,0
<b>2002</b>	58,9	0,8	11,8	5,2	19,0	2,6	1,7	100,0
<b>2003</b>	58,9	0,7	11,8	5,4	18,8	2,7	1,7	100,0

Pramen: ČSSZ

Soubor vyplácených důchodů ke konci roku T (PDU(T) ) se skládá ze souboru důchodů vyplácených ke konci roku T-1 (PDU(T-1) ) po odečtu počtu zaniklých důchodů v roce T (PZDU(T) ) a souboru důchodů nově přiznaných v roce T (PNDU(T) ). Pro počet vyplácených důchodů tak platí vztah

$$PDU(T) = PDU(T-1) - PZDU(T) + PNDU(T). \quad [4]$$

Vývoj počtu vyplácených důchodů v letech 2002 a 2003 byl významně ovlivněn vývojem **počtu nově přiznaných důchodů**, který v roce **2002** poklesl oproti roku 2001 o 12%. Tento pokles byl způsoben snížením počtu nově přiznaných předčasných trvale krácených starobních důchodů (o 71%), zřejmě se v plném rozsahu projeví důsledky zvýšení redukce výše těchto důchodů od 1.7.2001. Počet všech ostatních druhů nově přiznaných důchodů oproti roku 2001 mírně vzrostl. Významnější byl nárůst nově přiznaných starobních důchodů při přesluhování (o 18%) jako důsledek vyššího zvýšení důchodu v případě přesluhování zavedeného od 1.7.2001. Opatření vedoucí k znevýhodnění předčasného odchodu do trvale kráceného starobního důchodu zřejmě způsobila větší zájem o přechod do invalidity a tedy i nárůst počtu nově přiznaných invalidních důchodů a následně i důchodů vdovských a vdoveckých. **V roce 2003** dochází k nárůstu počtu nově přiznaných důchodů o 21 %, na kterém se v rozhodující míře podílí nárůst počtu nově přiznaných starobních důchodů (celkově o 48%). Do jisté míry je příčinou tohoto trendu demografický vývoj, tzn. nárůst počtu osob ve věku možného odchodu do starobního důchodu. Za hlavní faktory, které ovlivnily významné zvýšení počtu nově přiznaných starobních důchodů lze však považovat:

- Významný nárůst počtu nově přiznaných předčasných dočasně krácených starobních důchodů, který se oproti roku 2002 takřka ztrojnásobil. V rozhodující míře to byl důsledek zákona schváleného v roce 2003, podle kterého od 1.1.2004 byla tato možnost odchodu do důchodu ponechána jen pro některé občany dlouhodobě zdravotně postižené, nikoliv jako řešení pro občany nezaměstnané. Ti se pak ještě v průběhu platnosti původního zákona snažili tuto možnost využít, a to zejména při rostoucí nezaměstnanosti.
- Rostoucí nezaměstnanost a nejistota vyplývající z očekávaných změn v oblasti starobních důchodů od 1.1.2004 mohly být příčinou zvýšení počtu nově přiznaných předčasných trvale krácených starobních důchodů o 33% oproti roku 2002, a to i přes opatření přijatá v roce 2001 omezující výhodnost tohoto druhu důchodu.
- Počet starobních důchodů přiznaných k věkové hranici vzrostl o 30 %. Tento zvýšený nárůst oproti předcházejícím rokům lze vysvětlit tím, že v důsledku opatření přijatých v roce 2001 silně poklesl počet osob odcházejících do předčasného starobního důchodu v roce 2002 a tyto osoby odcházely a budou odcházet do starobního důchodu při dosažení věkové hranice v následujících letech, tedy počínaje rokem 2003.

**Tabulka 17. Počet nově přiznaných důchodů a jeho vývoj**

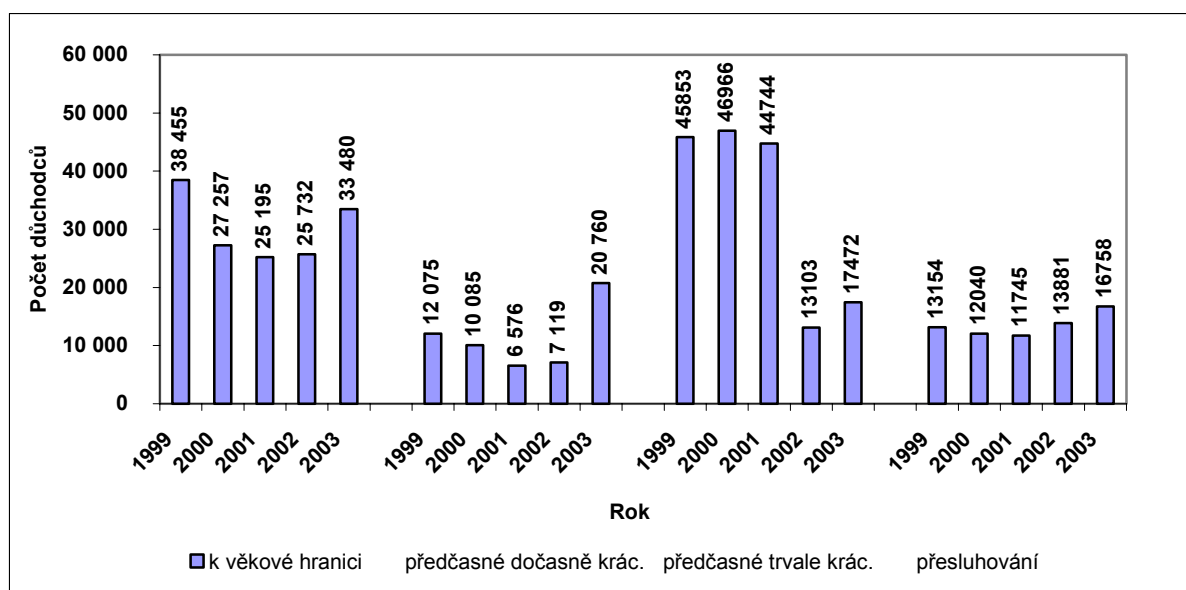
Rok	Starobní	Poměr-	Plné invalidní	Částeč-	Vdov-	Sirotčí	Celkem
-----	----------	--------	----------------	---------	-------	---------	--------

	k věkové hranici	při přesluhování	předčasné krácené		né starobní	z mládí	ostatní	né invalidní	ské a vdovecké		
			trvale	dočasně							
	Počet										
1999	38 455	13 154	45 853	12 075	722	1 055	19 730	26 620	48 468	8 541	214 673
2000	27 257	12 040	46 966	10 085	546	871	17 028	22 019	40 596	6 900	184 308
2001	25 195	11 745	44 744	6 576	519	920	19 236	24 466	42 904	7 957	184 262
2002	25 732	13 881	13 103	7 119	548	903	20 650	25 123	45 972	8 638	161 669
2003	33 480	16 758	17 472	20 760	518	883	22 478	28 273	46 242	8 900	195 764
	Vývoj (v % předcházejícího roku)										
2000	71	92	102	84	76	83	86	83	84	81	86
2001	92	98	95	65	95	106	113	111	106	115	100
2002	102	118	29	108	106	98	107	103	107	109	88
2003	130	121	133	292	95	98	109	113	101	103	121

Pramen: ČSSZ Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka B.2.2.3.

- Zvýhodnění práce po dosažení věkové hranice bez pobírání starobního důchodu („přesluhování“) ve výši důchodu uzákoněné v roce 2001 se projevilo dalším nárůstem počtu starobních důchodů přiznaných po přesluhování o 21 %.

Graf 5. Vývoj počtu nově přiznaných starobních důchodů



Pramen: ČSSZ Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka 13

Opatření vedoucí k znevýhodnění předčasného odchodu do trvale kráceného starobního důchodu, očekávané významné omezení možnosti dočasně kráceného předčasného starobního důchodu a rostoucí nezaměstnanost v roce 2003 zřejmě způsobily větší zájem o přechod do invalidity a tedy i významnější nárůst počtu nově přiznaných invalidních důchodů a následně pak i vdovských a vdoveckých důchodů. To potvrzují i statistické údaje, podle kterých podíl plných i částečných invalidních důchodů přiznaných v těsně předdůchodovém věku na celkovém počtu nově

přiznaných plných a částečných invalidních důchodů od roku 2001 rostl, zatímco podíl ostatních věkových skupin klesal (Tabulka 18).

**Průměrný věk odchodu do starobního důchodu** v letech 2002 a 2003 byl 60 let pro muže a 56 let pro ženy, což je zhruba o 1 rok méně než je věková hranice udávaná podle platné právní úpravy jako věková hranice pro odchod do starobního důchodu (tzv. důchodový věk) v těchto letech (Tabulka 19).

Důvody tohoto rozdílu jsou v zásadě dva:

- (1) Jako zákonná věková hranice v daném roce se uvádí věk, jehož výše se určí podle původní věkové hranice dosažené v tomto roce zvýšené o příslušný počet měsíců stanovený jako součin rozdílu daného roku a roku 1995 (počet let účinnosti zákona) a počtu měsíců posunu (2 měsíce pro muže a 4 měsíce pro ženy). V tomto věku se však získá nárok na důchod až po uplynutí příslušného zvýšení, nikoliv v daném roce, od kterého tato věková hranice platí. V daném roce ve skutečnosti získávají nárok na důchod osoby, které původní věkové hranice dosáhly v předcházejících letech a jejichž posun věkové hranice byl o odpovídající počet měsíců nižší. Za skutečnou zákonnou věkovou hranici v daném roce je nutné považovat věkovou hranici těchto osob. Údaje dosud udávané jako důchodový věk a skutečná zákonná věková hranice se každým rokem od sebe vzdalují. Tabulka 20 např. říká, že v roce 2013 nebude důchodový věk mužů 63 let, jak se stále tvrdí, ale poprvé vznikne mužům nárok na důchod v 63 letech teprve v roce 2016 a ženám dokonce až v roce 2019.

**Tabulka 18. Vývoj věkové struktury důchodců, kterým byl přiznán plný a částečný invalidní důchod v letech 2000 – 2001**

Věk	Muži				Ženy			
	2000	2001	2002	2003	2000	2001	2002	2003
<b>Plné invalidní důchody</b>								
-49	27,7	27,4	27,1	26,8	32,3	31,8	31,4	31,3
<b>50-54</b>	15,1	14,7	14,2	13,9	18,7	18,4	18,1	17,7
<b>55</b>	3,4	4,0	4,0	3,8	3,8	4,7	4,8	4,6
<b>56</b>	3,8	3,6	4,4	4,3	3,8	3,7	4,6	4,8
<b>57</b>	4,1	4,1	4,0	4,7	3,1	3,3	3,3	4,3
<b>58</b>	4,0	4,5	4,5	4,3	2,5	2,7	2,9	3,0
<b>59</b>	3,9	4,2	4,7	4,8	2,7	2,2	2,4	2,6
<b>55-59</b>	<b>19,3</b>	<b>20,5</b>	<b>21,6</b>	<b>22,0</b>	<b>15,9</b>	<b>16,6</b>	<b>18,1</b>	<b>19,3</b>
<b>60</b>	3,8	3,9	4,2	4,8	3,1	2,5	2,1	2,2
<b>61</b>	2,7	3,0	3,3	3,6	2,9	3,0	2,4	1,9
<b>62 -</b>	31,4	30,5	29,7	28,8	27,1	27,7	28,0	27,6
<b>Celkem</b>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<b>Částečné invalidní důchody</b>								
-49	47,0	44,7	42,0	40,5	58,9	56,3	53,1	51,4
<b>50-54</b>	28,1	27,8	26,8	26,0	35,6	36,5	36,3	35,8
<b>55</b>	5,3	6,3	6,4	6,1	2,6	3,8	5,7	6,3
<b>56</b>	5,7	5,3	6,3	6,5	1,2	1,6	2,7	3,7
<b>57</b>	5,4	5,8	5,4	6,5	0,5	0,6	0,9	1,4
<b>58</b>	4,1	5,0	5,6	5,4	0,2	0,3	0,3	0,5
<b>59</b>	2,5	2,7	4,2	4,7	0,1	0,1	0,2	0,2
<b>55-59</b>	<b>22,9</b>	<b>25,2</b>	<b>27,9</b>	<b>29,3</b>	<b>4,6</b>	<b>6,3</b>	<b>9,9</b>	<b>12,0</b>
<b>60</b>	1,4	1,6	2,1	2,6	0,1	0,1	0,1	0,1
<b>61</b>	0,2	0,4	0,7	1,0	0,1	0,1	0,1	0,1

62 -	0,2	0,3	0,4	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6
<b>Celkem</b>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: ČSSZ

Tabulka 19. Průměrný věk při odchodu do důchodu

Rok	celkem	Starobní			Poměrné starobní	Plné invalidní	Částečné invalidní	Vdovecké Vdovské
		k věkové hranici	předčasné trvale	krácené dočasně				
<b>MUŽI</b>								
1999	61	x	x	x	x	48	46	51
2000	60	61	59	59	65	48	47	51
2001	60	61	59	59	66	49	47	52
2002	60	61	59	59	65	49	48	52
2003	60	61	59	60	65	49	48	52
<b>ŽENY</b>								
1999	56	x	x	x	x	45	45	48
2000	56	57	55	55	65	45	45	49
2001	56	57	55	55	65	45	45	49
2002	56	57	55	55	65	46	46	50
2003	56	57	55	56	65	46	46	50

Pramen: ČSSZ

Zejména pro mezinárodní srovnání se tak dopouštíme zkreslování informací a vylepšování situace směrem k vyššímu věku.

- (2) Průměrný věk odchodu do starobního důchodu se udává společně pro všechny druhy starobních důchodů, tedy i pro předčasné starobní důchody. Průměrný věk odchodu do předčasného trvale kráceného starobního důchodu byl 59 let pro muže a 55 let pro ženy a v případě dočasně krácených starobních důchodů byl v roce 2003 o 1 rok vyšší (60 let pro muže a 56 let pro ženy). Vliv předčasného odchodu do starobního důchodu na průměrnou věkovou hranici bude postupně klesat v důsledku poklesu jejich podílu na celkovém počtu starobních důchodů (dočasně krácené důchody byly prakticky zrušeny a zájem o odchod do předčasného trvale kráceného starobního důchodu klesá po zvýšení redukci důchodu za předčasný odchod do důchodu). Průměrný věk odchodu do důchodu po dosažení věkové hranice (včetně důchodů při přesluhování, jejichž podíl na celkovém počtu těchto důchodů není významný) byl 61 let pro muže a 57 let pro žen.

Tabulka 20. Rozdíl mezi tzv. důchodovým věkem a skutečnou zákonnou věkovou hranicí

Důchodo- vý věk	Muž	Žena s počtem dětí				
		0	1	2	3 nebo 4	5 a více
<b>Rok, od kterého platí zvýšený důchodový věk</b>						
53						
54						1998
55					1998	2001
56				1998	2001	2004
57		1998	2001	2004	2004	2007

<b>58</b>		1998	2001	2004	2007	2010
<b>59</b>		2001	2004	2007	2010	2013
<b>60</b>		2004	2007	2010	2013	
<b>61</b>	2001	2007	2010	2013		
<b>62</b>	2007	2010	2013			
<b>63</b>	2013	2013				
<b>Rok, od kterého vznikne nárok v uvedeném věku</b>						
<b>53</b>						
<b>54</b>						1999
<b>55</b>					1999	2003
<b>56</b>				1999	2003	2007
<b>57</b>			1999	2003	2007	2011
<b>58</b>		1999	2003	2007	2011	2015
<b>59</b>		2003	2007	2011	2015	2019
<b>60</b>		2007	2011	2015	2019	
<b>61</b>	2002	2011	2015	2019		
<b>62</b>	2009	2015	2019			
<b>63</b>	2016	2019				

Pramen: MPSV

V roce 2003 **zaniklo** z různých důvodů celkem 170 024 důchodů, tedy o necelých 26 tisíc méně než bylo důchodů nově přiznaných. Ze všech zaniklých důchodů je 9,3% důchodů zaniklých z důvodu přiznání důchodu jiného druhu. V 82% případech zániků je důvodem zániku úmrtí důchodce.

Tabulka 21. Počty zaniklých důchodů

	2002	2003
<b>Zaniklé důchody celkem</b>	144 565	170 024
<b>z toho:</b>		
starobní	64 648	77 526
plné invalidní	22 300	25 179
částečné invalidní	13 526	16 783
<b>důvod zániku:</b>		
přiznání důchodu jiného druhu	12 919	15 783
úmrtí	115 955	139 651

Pramen: ČSSZ

### B.2.2.3. Výše důchodů

**Průměrná výše vyplácených důchodů** vzrostla oproti předcházejícímu roku v průměru v roce 2002 o 0,1% a v roce 2001 o 3% a tento nárůst byl podstatně nižší než v minulých letech (6% v roce 2000 a 8 % v roce 2001).

**TABULKA 22. Průměrné měsíční výše sólo vyplácených důchodů (prosinec, Kč/měs.)**

Rok	celkem	Starobní		Poměrný starobní	Invalidní plný	částečný	Vdovský a vdovecký	Sirotčí	Celkem	
		nekrácený	krácený trvale      dočasně							
<b>Celkem</b>										
1999	5 914	5 936	5 733	5 474	3 524	5 731	3 739	4 250	2 918	5 549
2000	6 296	6 350	5 943	5 686	3 647	6 118	3 905	4 480	3 077	5 909
2001	6 814	6 908	6 303	6 011	3 808	6 638	4 147	4 783	3 289	6 389
2002	6 841	6 949	6 272	5 896	3 705	6 666	4 132	4 739	3 327	6 398
2003	7 083	7 226	6 432	6 122	3 699	6 911	4 243	4 830	3 440	6 616
<b>Muži</b>										
1999	6 557	6 578	6 386	6 065	3 566	6 194	3 947	3 215	2 903	6 101
2000	6 998	7 047	6 650	6 350	3 562	6 611	4 132	3 378	3 064	6 503
2001	7 594	7 682	7 074	6 743	3 609	7 172	4 399	3 620	3 274	7 040
2002	7 627	7 731	7 044	6 625	3 437	7 192	4 382	3 651	3 313	7 045
2003	7 909	8 044	7 241	6 934	3 376	7 449	4 501	3 770	3 426	7 285
<b>Ženy</b>										
1999	5 390	5 407	5 274	4 941	3 520	5 163	3 456	4 342	2 931	5 082
2000	5 734	5 781	5 459	5 106	3 655	5 510	3 598	4 584	3 089	5 410
2001	6 195	6 278	5 778	5 372	3 829	5 977	3 809	4 901	3 303	5 841
2002	6 221	6 319	5 744	5 255	3 739	6 015	3 803	4 863	3 340	5 854
2003	6 438	6 571	5 879	5 479	3 748	6 243	3 905	4 963	3 452	6 053

Pramen: ČSSZ

Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka 13.

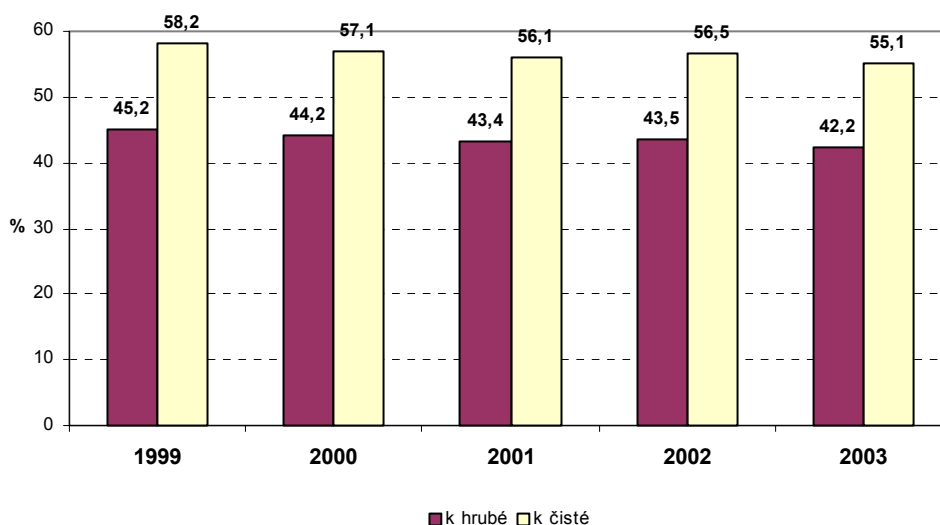
**Růst průměrné výše vyplácených důchodů byl pomalejší než růst průměrné mzdy v NH (Tabulka 3), a proto další ze dvou parametrů vyrovnané finanční bilance důchodového pojištění, náhradový poměr, klesal.**

**Tabulka 23. Relace průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě**

Rok	Průměrný důchod <sup>1)</sup> (Kč)	Průměrná mzda		Relace průměrného důchodu ke mzdě	
		hrubá (Kč)	čistá <sup>2)</sup> (Kč)	hrubé (%)	čisté (%)
1999	5 724	12 655	9 842	45,2	58,2
2000	5 962	13 490	10 447	44,2	57,1
2001	6 352	14 640	11 324	43,4	56,1
2002	6 830	15 711	12 082	43,5	56,5
2003	7 071	16 764	12 822	42,2	55,1

Pramen : MPSV

Poznámky:<sup>1)</sup> Průměrný důchod je měsíční průměr sólo vyplácených starobních důchodů v roce.<sup>2)</sup> Průměrná čistá mzda je průměrná hrubá mzda snížená o daň z příjmu odpovídající této mzdě a odpovídající pojistné zdravotního a sociálního pojištění.**Graf 6. Relace průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě**



Sledovaný růst průměrné výše vyplácených starobních důchodů je ovlivněn tzv. generační směnou. Průměrná výše vyplácených důchodu by rostla i kdyby důchody nebyly valorizovány, protože zanikají důchody starších důchodců, které jsou nižší než důchody nově přiznávány<sup>14</sup>. Růst individuálních důchodů je tedy ve skutečnosti nižší než uváděný růst statisticky vykazovaných průměrných vyplácených důchodů.

Vývoj relace průměrného vypláceného starobního důchodu ke mzdě lze považovat za „příznivý“ z hlediska výdajů, nikoliv však z hlediska životní úrovně důchodců, a to zejména ve srovnání s vývojem životní úrovně ekonomicky aktivních. **Vývoj reálné hodnoty důchodů zaostává za vývojem reálné hodnoty mezd.** Zatímco reálná hodnota mezd vzrostla meziročně v roce 2002 o 5,4% a v roce 2003 o 6,6 % (kapitola B.1.1.), reálná hodnota důchodů vzrostla o 5% v roce 2002 a pouze o 3,1 % v roce 2003.

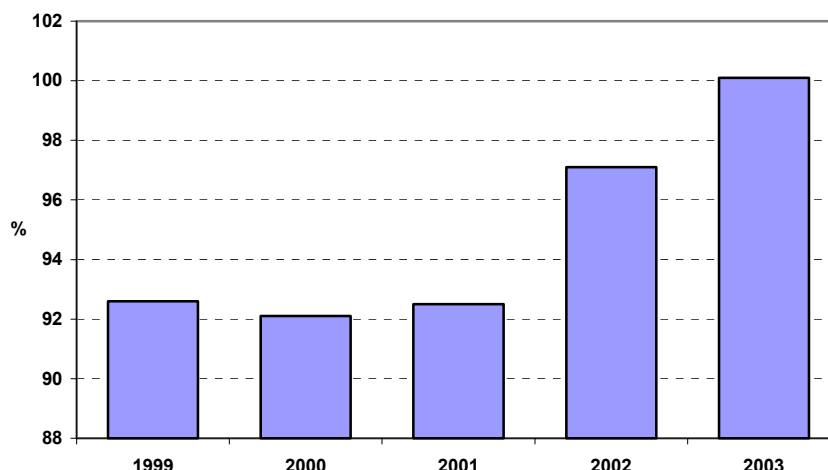
**Tabulka 24. Vývoj reálné hodnoty průměrného vypláceného starobního důchodu**

Rok	100% v roce					
	1989	1999	2000	2001	2002	2003
1999	92,6	100,0				
2000	92,1	99,4	100,0			
2001	92,5	99,8	100,4	100,0		
2002	97,1	104,8	105,4	105,0	100,0	
2003	100,1	108,1	108,7	108,3	103,1	100,0

Pramen: MPSV ČR

**Graf 7. Vývoj reálné hodnoty průměrného vypláceného starobního důchodu v % hodnoty roku 1989**

<sup>14</sup> Průměrná výše zaniklých důchodů není již několik let ČSSZ sledována.



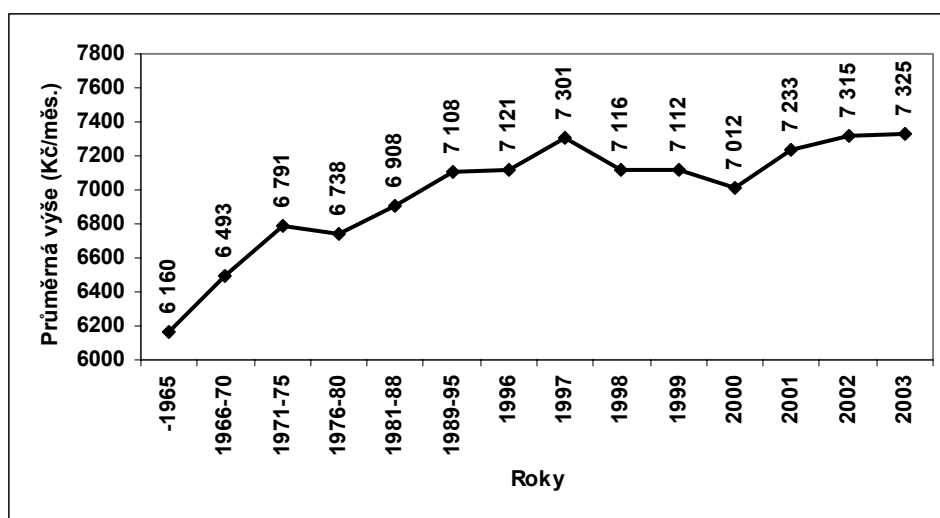
**Průměrná výše vyplácených starobních důchodů stále ještě závisí na roku jejich přiznání:** Čím déle jsou důchody vypláceny, tím jsou nižší. Důchody starodůchodců (tzn. důchody přiznané do 31.12.1995) jsou stále nižší než důchody přiznané po 1.1.1996, a to i přesto, že byly valorizovány výhodněji s cílem vyrovnat rozdíly mezi důchody přiznanými podle starých předpisů a podle nového zákona.

**Tabulka 25. Průměrná výše sólo vyplácených starobních důchodů podle období jejich přiznání (důchody vyplácené v prosinci 2003, Kč/měs.)**

Rok přiznání důchodu	Celkem	Nekráčené	Předčasné krácené	
			trvale	dočasně
-1965	6 160	6 160		
1966-70	6 493	6 493		
1971-75	6 791	6 791		
1976-80	6 738	6 738		
1981-88	6 908	6 908		
1989-95	7 108	7 108		
1996	7 121	7 271	6 229	6 498
1997	7 301	7 633	6 594	6 225
1998	7 116	7 494	6 505	6 142
1999	7 112	7 517	6 616	5 971
2000	7 012	7 744	6 464	5 721
2001	7 233	7 849	6 329	5 503
2002	7 315	7 964	5 932	5 888
2003	7 325	8 028	6 061	6 258
<b>Celkem</b>	<b>7 084</b>	<b>7 227</b>	<b>6 432</b>	<b>6 122</b>
<b>Staro-důchodci<sup>1)</sup></b>	<b>7 001</b>	<b>7 001</b>		
<b>Novo-důchodci<sup>2)</sup></b>	<b>7 184</b>	<b>7 670</b>	<b>6 432</b>	<b>6 122</b>

Pramen: ČSSZ Poznámky: <sup>1)</sup> Důchody přiznané do 31.12.1995. <sup>2)</sup> Důchody přiznané od 1.1.1996.



**Graf 8. Průměrná výše sólo vyplácených starobních důchodů podle období jejich přiznání** (všechny starobní důchody vyplácené za prosinec 2003)


Pramen: ČSSZ

**Průměrná výše nově přiznaných důchodů** je vyšší než průměrná výše důchodů vyplácených a také jejich relace ke mzdě v NH je příznivější. Je tomu tak proto, že tyto důchody jsou odvozeny z vyšších výdělků v důsledku růstu mezd a dynamické důchodové konstrukce, ve které se redukční hranice výdělků rozhodných pro výpočet důchodu pravidelně zvyšují (Tabulka 27).

V letech 2002 a 2003 první redukční hranice rostla pomaleji než průměrná mzda v NH a redukovalo se tak pásmo výdělků, které se do výše důchodů započítávají plně. Druhá redukční hranice rostla v těchto letech o něco rychleji než průměrná mzda v NH. Výsledkem bylo, že se rozšířilo (absolutně i relativně v % první redukční hranice) pásmo výdělků, které jsou do výše důchodu započítávány 30%, a to z větší části na úkor pásma, ve kterém se výdělků započítávají do výše důchodu plně. Tyto trendy se odrazily ve snížení úrovně nově přiznaných důchodů (jejich relace ke mzdě v NH od roku 1999 výrazně klesla).

**Tabulka 26. Průměrná výše<sup>1)</sup> nově přiznaných starobních důchodů**

Důchod	Průměrný nově přiznaný důchod									
	Kč/měs.					% hrubé mzdy				
	1999	2000	2001	2002	2003	1999	2000	2001	2002	2003
<b>Starobní celkem</b>	5 991	6 106	6 399	7 055	7 224	47,3	45,3	43,7	44,9	43,1
po věkové hranici celkem	6 490	6 793	7 172	7 716	8 062	51,3	50,4	49,0	49,1	48,1
k věkové hranici	6 222	6 485	6 823	7 226	7 512	49,2	48,1	46,6	46,0	44,8
po přesluhování	7 272	7 485	7 916	8 621	9 157	57,5	55,5	54,1	54,9	54,6
předčasné celkem	5 547	5 633	5 843	5 755	6 120	43,8	41,8	39,9	36,6	36,5
krácené dočasné	5 370	5 513	5 838	5 917	6 224	42,4	40,9	39,9	37,7	37,1
krácené trvale	5 593	5 659	5 844	5 667	5 996	44,2	41,9	39,9	36,1	35,8
<b>Poměrné starobní</b>	2 467	2 532	2 467	2 425	2 458	19,5	18,8	16,8	15,4	14,7
<b>Starobní + poměrné starobní</b>	5 974	6 090	6 381	7 021	7 201	47,2	45,1	43,6	44,7	43,0
<b>Invalidní plné celkem</b>	6 146	6 317	6 622	7 006	7 267	48,6	46,8	45,2	44,6	43,3
z mládí	4 889	5 013	5 217	5 546	5 727	38,6	37,2	35,6	35,3	34,2
ostatní	6 213	6 384	6 689	7 069	7 327	49,1	47,3	45,7	45,0	43,7

<b>Invalidní částečné</b>	3 697	3 787	3 933	4 117	4 247	29,2	28,1	26,9	26,2	25,3
<b>Vdovské a vdovecké</b>	3 865	3 969	4 116	4 332	4 460	30,5	29,4	28,1	27,6	26,6
<b>Sirotčí</b>	3 576	3 245	3 323	3 469	3 536	28,3	24,1	22,7	22,1	21,1
<b>Ú H R N E M</b>	<b>5 385</b>	<b>5 525</b>	<b>5 704</b>	<b>5 957</b>	<b>6 287</b>	<b>42,5</b>	<b>41,0</b>	<b>39,0</b>	<b>37,9</b>	<b>37,5</b>

Pramen: ČSSZ

Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka 13

**Tabulka 27. Redukční hranice pro výpočet výše důchodu**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<b>První redukční hranice (Kč)</b>	6 100	6 300	6 600	7 100	7 400	7 500
(% průměrné mzdy v NH)	48,2	46,7	45,1	45,2	44,1	x
<b>Druhá redukční hranice (Kč)</b>	13 000	14 200	15 300	16 800	17 900	19 200
(% průměrné mzdy v NH)	102,7	105,3	104,5	106,9	106,8	x

Pramen: MPSV ČR

**Tabulka 28. Relace starobního důchodu nově přiznaného v roce 2004 ke mzdě při různé úrovni mzdy**

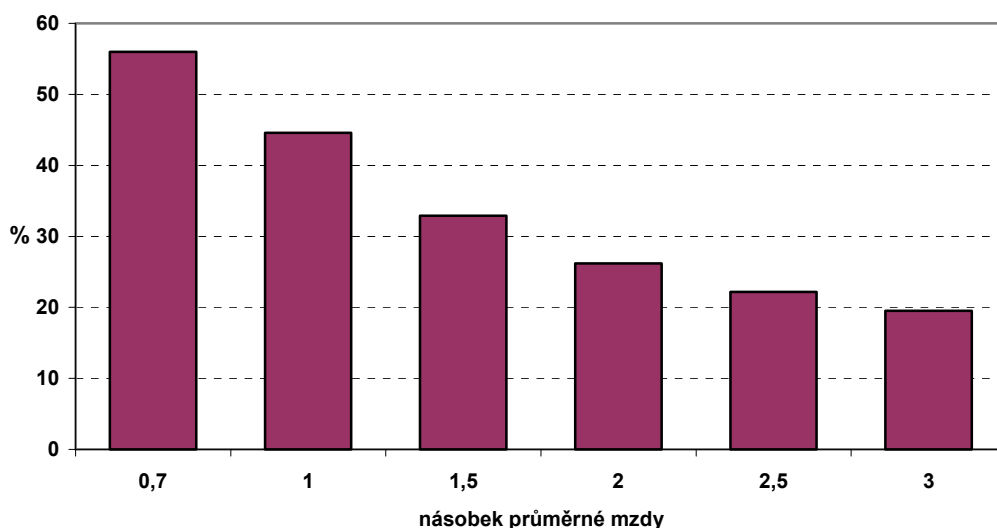
Násobek průměrné mzdy	Výše důchodu (Kč měs.)	Mzda		Relace důchodu ke mzdě	
		hrubá (Kč měs.)	čistá (Kč měs.)	hrubé (v%)	čisté (v%)
<b>0,7</b>	6 576	11 735	9 203	56,0	71,5
<b>1,0</b>	7 484	16 764	12 822	44,6	58,4
<b>1,5</b>	8 276	25 146	18 660	32,9	44,4
<b>2,0</b>	8 780	33 528	24 160	26,2	36,3
<b>2,5</b>	9 284	41 910	29 668	22,2	31,3
<b>3,0</b>	9 784	50 292	35 161	19,5	27,8

Pramen: MPSV

Poznámka: Výpočet důchodu byl prováděn za předpokladu doby pojištění 40 let k zákonné věkové hranici, vyměřovací základ pro výpočet důchodu z průměrné mzdy ve výši 16 799 Kč a průměrné mzdy v NH za rok 2003 ve výši 16 764 Kč; pro stanovení čisté mzdy se uvažuje odpočitatelná položka pouze pro poplatníka

V důsledku zavedených redukčních hranic výdělků rozhodných pro výpočet důchodu a vývoje těchto hranic relace nově přiznávaných důchodů k dosahovaným výdělkům stále výrazně klesá s rostoucím výdělkem.

**Graf 9. Relace starobního důchodu přiznaného v roce 2004 k hrubé mzdě při různé úrovni mzdy**



V průběhu vyplácení důchodu však jeho úroveň klesá a zaostává za vývojem mzdové úrovně. Je tomu tak proto, že **valorizace důchodů sledují především růst životních nákladů a pouze částečně také vývoj mezd** (Tabulka 29).

**Tabulka 29. Přehled o zvýšeních důchodů**

	Měsíc a rok účinnosti úpravy								
	4. 1996	10. 1996	8. 1997	7. 1998	8. 1999	12. 2000	12. 2001	1. 2003	1. 2004
<b>Zvýšení základní výměry důchodu</b>									
	240 Kč	140 Kč	200 Kč	50 Kč					
<b>Zvýšení procentní výměry důchodu</b>									
<b>Starodůchodci</b>	8 %	6 %	8 %	9 %	7,5%	9%	11%	4%	
<b>Novodůchodci</b>	8 %	6 %	8 %	5 %	5 %	5 %	8%	3,8%	2,5%
<b>Výše základní výměry</b>									
	920 Kč	1 060 Kč	1 260 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč

Poznámka : starodůchodci = důchody přiznané před 1.lednem 1996; novodůchodci = důchody přiznané po 31.prosinci 1995

#### **B.2.2.4. Krácení důchodu při předčasném odchodu do starobního důchodu**

V současném nastavení důchodového systému je při předčasném odchodu do starobního důchodu krácena výše procentní výměry starobního důchodu jak ukazuje Vzorec C.6. Vzhledem k existenci základní výměry důchodu a její různé váze v celkovém důchodu u různých typů pojištěnců má toto krácení různý dopad do celkové výše starobního důchodu.

K nejvyšší redukci důchodu<sup>15</sup> dochází u pojištěnců s krátkou dobou pojištění a vysokým vyměřovacím základem, což je způsobeno silným efektem krácení do

<sup>15</sup> Zde je míněna měsíční výše důchodu.

procentní výměry a její poměrně vysoká váha v celkovém důchodu. Naproti tomu nejnižší dopad má krácení u osob s nízkým vyměřovacím základem a dlouhou dobou pojištění.

**Tabulka 30. Snížení důchodu při předčasném odchodu do starobního důchodu o 1 rok v %**

Měsíční příjem v Kč	Doba pojištění v letech				
	25	30	35	40	45
5000	-5,7	-5,1	-4,6	-4,2	-3,8
10000	-6,7	-5,9	-5,3	-4,7	-4,3
15000	-7,1	-6,2	-5,5	-4,9	-4,4
20000	-7,3	-6,3	-5,6	-5,0	-4,5
25000	-7,4	-6,4	-5,6	-5,0	-4,6
30000	-7,4	-6,4	-5,7	-5,1	-4,6

Pramen: MPSV

Z hlediska pojistně matematické spravedlnosti<sup>16</sup> se současné nastavení ukazuje jako nevýhodné pro předčasný starobní důchod u všech analyzovaných skupin pojištěnců, přičemž platí stejné rozložení jako v předchozím odstavci. Působí zde ovšem ještě jeden efekt, a to je výše budoucí valorizace důchodů. S vyšší mírou valorizace klesá nevýhodnost předčasného starobního důchodu<sup>17</sup>.

**Tabulka 31. Nevýhodnost předčasného starobního důchodu<sup>18</sup> při mzdové valorizaci**

Měsíční příjem v Kč	Doba pojištění v letech				
	25	30	35	40	45
5000	1,9	1,3	0,8	0,3	0,0
10000	3,1	2,2	1,5	0,9	0,5
15000	3,4	2,4	1,7	1,1	0,6
20000	3,7	2,6	1,8	1,2	0,7
25000	3,8	2,7	1,9	1,3	0,7
30000	3,9	2,8	1,9	1,3	0,8

Pramen: MPSV

<sup>16</sup> Vztah celkově vyplaceného důchodu (Vzorec C.8) u dvou pojištěnců se stejnou „pojistnou historií“ z nichž jeden odchází do důchodu předčasně a druhý při dosažení věkové hranice (efekt změn redukčních hranic se zanedbává)

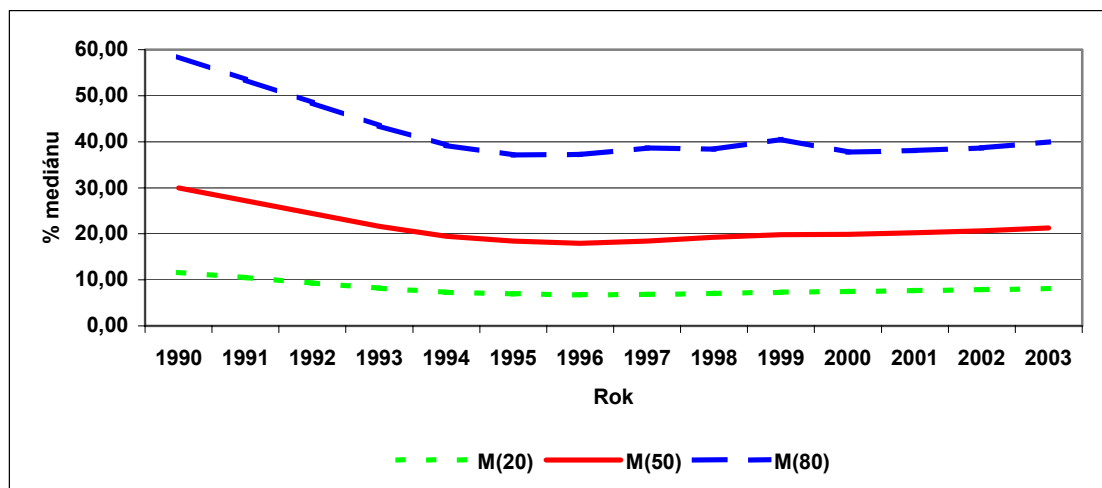
<sup>17</sup> Efekt rozdělení valorizace mezi základní a procentní výměru nebyl analyzován

<sup>18</sup> Vyšší hodnota značí vyšší nevýhodnost předčasného starobního důchodu. Pro záporné hodnoty je předčasný důchod výhodný

### B.2.2.5. Diferenciace důchodů podle výše důchodu<sup>19</sup>

Změny zavedené zákonem č. 155/1995 od 1.1.1996 se projevily zastavením dlouhodobého snižování diferenciace vyplácených důchodů podle výše, ke které docházelo zejména v období 1990 - 1995.

**Graf 10. Vývoj základních charakteristik diferenciace vyplácených starobních důchodů (sólo) podle výše (celkem)**



**Tabulka 32. Základní charakteristiky diferenciace vyplácených starobních důchodů (sólo) podle výše**

Rok	M(20)			M(50)			M(80)		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
1999	7,3	6,9	5,2	19,8	18,5	15,0	40,5	35,6	34,1
2000	7,5	6,7	5,4	19,9	16,8	15,4	37,8	33,5	34,6
2001	7,7	6,5	5,5	20,2	16,3	15,8	38,1	33,7	35,4
2002	7,8	6,6	5,7	20,6	16,6	16,4	38,7	34,3	36,6
2003	8,1	6,8	6,0	21,3	17,1	17,3	40,0	36,3	38,3

Pramen: MPSV ČR

Diferenciace vyplácených starobních důchodů podle výše je ovlivněna řadou faktorů. Snižuje se s přechodem od celého souboru starobních důchodů k souborům pro muže a ženy (Tabulka 32). Je ovlivněna i tím, že v celém souboru starobních

<sup>19</sup> Pro měření diferenciace starobních důchodů podle výše důchodu se budou používat kvantily a z nich odvozené charakteristiky. Kvantil je výše příjmu (např. důchodu), kterou dosahuje určité procento důchodců. Např. 10%-ní kvantil je výše příjmu, udávající, že 10% osob má příjem do této výše. 50%-ní kvantil se nazývá medián a v případě normálního rozdělení se rovná průměru. Základními charakteristikami budou širší intervalů příjmů okolo mediánu vyjádřené v procentech mediánu, ve kterých se nachází:

- **20 % důchodců:** příslušná charakteristika se označuje  $M(20) = 100 \cdot (k_{60} - k_{40}) / \text{medián}$ ,
- **50 % důchodců:** příslušná charakteristika se označuje  $M(50) = 100 \cdot (k_{75} - k_{25}) / \text{medián}$ ,
- **80 % důchodců:** příslušná charakteristika se označuje  $M(80) = 100 \cdot (k_{90} - k_{10}) / \text{medián}$ ,

kde  $k_x$  označuje  $x$ %-ní kvantil.

Čím jsou čísla  $M(XX)$  vyšší, tzn. čím je interval, v němž se nachází příslušný podíl důchodců širší, tím vyšší je diferenciace příjmů.

důchodů jsou zahrnuty vedle důchodů přiznaných k věkové hranici i důchody předčasné. V celém souboru vyplácených starobních důchodů je však podstatně vyšší zastoupení důchodů přiznaných k věkové hranici a údaje o diferenciaci v těchto souborech se proto významně neliší od údajů v celém souboru vyplácených důchodů mužů, resp. žen. Pokud se týká diferenciaci v souborech předčasných trvale krácených starobních důchodů, je v porovnání s diferenciací starobních důchodů přiznaných k věkové hranici jednoznačně nižší u mužů (do předčasných starobních důchodů odcházejí muži s nižšími příjmy) a jednoznačně vyšší u žen (zřejmě soubor žen odcházejících do předčasného starobního důchodu není tak homogenní jako soubor mužů, zejména lze předpokládat, že významným diferenciačním faktorem je doba pojištění ve vztahu k počtu vchovaných dětí).

Diferenciaci vyplácených starobních důchodů v letech 2002 a 2003 dále mírně rostla, především v důsledku mírně rychlejšího nárůstu vyšších důchodů, zejména žen. Její úroveň a vývoj jsou ovlivněny hlavně následujícími faktory:

- (1) Vývojem diferenciaci nově přiznávaných starobních důchodů v jednotlivých letech, (Tabulka 33), která v důsledku dynamických prvků ve formuli pro stanovení výše důchodu má jednoznačně rostoucí trend.

**Tabulka 33. Základní charakteristiky diferenciaci nově přiznaných starobních důchodů (sólo) podle výše**

Rok	M(20)			M(50)			M(80)		
	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy
1999	8,8	5,9	7,8	22,8	17,0	21,0	45,0	30,8	39,4
2000	10,3	6,6	9,1	26,7	15,6	24,6	45,9	30,6	45,9
2001	10,8	6,7	10,1	27,5	16,7	27,4	48,0	33,8	51,4
2002	11,8	6,7	11,0	29,0	18,7	29,7	52,3	40,9	54,7
2003	11,9	8,6	11,1	31,4	20,8	29,6	58,0	43,0	56,4

Pramen: MPSV ČR

- (2) Snižováním podílu základní výměry na výši důchodu tím, že základní výměra se již od roku 1998 nezvyšuje.
- (3) Valorizacemi důchodů, při kterých se zvyšuje pouze procentní výměra, jejíž podíl na celkovém vypláceném důchodu je tak stále významnější.
- (4) Rozdílnou diferenciací důchodů s ohledem na období jejich přiznání.

### B.2.3. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

Nemocenské pojištění, stejně jako důchodové pojištění, je založeno na metodě průběžného financování, při které je finanční bilance každoročně vyrovnaná, jestliže příjmy z pojistného snížené o provozní výdaje jsou v daném roce rovny výdajům na dávky nemocenského pojištění. Má tedy platit následující vztah

$$PP \times PKDR \times DV \times PS \times \acute{U}V \times (1 - PV) = DD \times PDN + VOD, \quad [5]$$

kde PP označuje počet pojištěnců, PKDR počet dní v kalendářním roce, DV průměrný denní vyměřovací základ pro platby pojistného, PS příspěvkovou sazbu,  $\acute{U}V$  úspěšnost výběru pojistného, PV provozní výdaje vyjádřené jako podíl na celkových příjmech, DD průměrnou denní dávku nemocenského, PDN počet kalendářních dnů nemoci a VOD výdaje na ostatní dávky nemocenského pojištění.

VOD nebudeme vyjadřovat podrobněji vzhledem k tomu, že největší podíl na výdajích na dávky nemocenského pojištění má nemocenské a tento podíl p se v jednotlivých letech příliš neliší. Lze tedy vztah [5] nahradit vztahem

$$PP \times PKDR \times DV \times PS \times \acute{U}V \times (1 - PV) \times p = DD \times PDN \quad [6]$$

Úpravou vztahu [6] lze získat vztah pro základní ukazatele nemocenského pojištění

$$PS \times \acute{U}V \times (1 - PV) \times p = DD / DV \times PDN / (PKDR \times PP), \quad [7]$$

kde DD/DV je relace nemocenského k dosahovaným výdělkům a charakterizuje úroveň nemocenského a  $PDN / (PKDR \times PP)$  je průměrné procento pracovní neschopnosti. Ze vztahu [7] vyplývá, že vyrovnaná finanční bilance nezávisí přímo na počtu pojištěnců, ale na příspěvkové sazbě (modifikované úspěšností výběru a provozními výdaji), úrovni dávek a procentu pracovní neschopnosti.

Vývojem počtu plátců pojistného (včetně problémů spojených s vývojem jejich struktury s ohledem na výši pojistného), vývojem průměrného vyměřovacího základu pro výběr pojistného a jeho vztahu k vývoji průměrné mzdy NH a úspěšností výběru pojistného se zabývala kapitola B.2.1., společná pro důchodové a nemocenské pojištění. Provozní výdaje jsou hodnoceny v kapitole B.2.5., opět společně pro důchodové a nemocenské pojištění.

Příjmy nemocenského pojištění byly až do roku 2001 vyšší než výdaje, od roku 2002 se však tento poměr obrátil a příjmy nestačí na krytí výdajů.

**Tabulka 34. Příjmy a výdaje nemocenského pojištění (kap. 313 - civilní sektor)**

Rok	Příjmy <sup>1)</sup> (mld. Kč)	Výdaje (mld. Kč)	Příjmy - Výdaje (mld. Kč)	Výdaje (% HDP)
1999	25,8	19,3	6,5	1,01
2000	27,3	27,2	0,1	1,37
2001	29,7	29,6	0,1	1,36
2002	31,6	32,6	-1,0	1,43
2003	33,3	34,3	-1,0	1,42

Pramen: ČSSZ

Poznámky:<sup>1)</sup>Včetně pokut, penále a přírážek k pojistnému.

Růst příjmů se postupně zpomaloval, protože se snižoval počet nemocensky pojištěných osob, k významnému snížení došlo zejména v roce 2003. Příčinou zřejmě byl významný nárůst počtu nově přiznaných starobních důchodů v tomto roce.

Pokud by se ve sledovaném období neměnilo procento pracovní neschopnosti a úroveň dávek, znamenal by pokles počtu pojištěnců nejen pokles příjmů, ale i pokles výdajů.

**Tabulka 35. Vývoj počtu nemocensky pojištěných osob (v tis.)**

Rok	Nemocensky pojištění			Důchodově pojištění
	Zaměstnanci	OSVČ	Celkem	OSVČ
1999	4 117	322	4 439	610
2000	4 016	313	4 329	619

<b>2001</b>	4 066	304	4 370	628
<b>2002</b>	4 068	298	4 366	641
<b>2003</b>	4 020	295	4 315	646

Pramen: ČSSZ

Výdaje na nemocenské pojištění však v roce 2002 významně vzrostly (o 10 % oproti roku 2001) v důsledku nárůstu jak úrovně dávek, tak průměrného procenta pracovní neschopnosti. V následujícím roce 2003 byl již meziroční nárůst výdajů poloviční, protože se významně zpomalil růst úrovně dávek a nárůst průměrného procenta pracovní neschopnosti rovněž nebyl výrazný.

Největší podíl na výdajích na dávky nemocenského pojištění má nemocenské, které v roce 2002 tvořilo 87 % celkových výdajů a 86 % v roce 2003. Výdaje na peněžitou pomoc v mateřství (PPM) se na celkových výdajích podílely 11 %, výdaje na podporu při ošetřování člena rodiny (POČR) 3 % s tím, že se v letech 2002 – 2003 projevuje mírně rostoucí trend u obou těchto dávek. Podpora při ošetřování člena rodiny a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství nenáleží osobám samostatně výdělečně činným.

**Tabulka 36. Výdaje na dávky nemocenského pojištění**

Rok	Nemocenské	Podpora při ošetřování člena rodiny	Vyrovnávací příspěvek v mateřství a těhotenství	Peněžitá pomoc v mateřství	Celkem
<b>Absolutně (mld. Kč)</b>					
<b>1999</b>	16,434	0,696	0,006	2,151	19,287
<b>2000</b>	23,653	0,785	0,008	2,760	27,205
<b>2001</b>	25,574	0,957	0,007	3,047	29,585
<b>2002</b>	28,222	0,893	0,007	3,487	32,609
<b>2003</b>	29,523	1,004	0,006	3,774	34,307
<b>Relativně (% celku)</b>					
<b>1999</b>	85,21	3,61	0,03	11,15	100,00
<b>2000</b>	86,94	2,88	0,03	10,14	100,00
<b>2001</b>	86,44	3,23	0,02	10,30	100,00
<b>2002</b>	86,55	2,74	0,02	10,69	100,00
<b>2003</b>	86,06	2,93	0,02	11,00	100,00

Pramen: ČSSZ

**Vývoj nemocnosti** je charakterizován průměrným procentem pracovní neschopnosti, průměrnou dobou trvání 1 případu pracovní neschopnosti a počtem případů pracovní neschopnosti na 100 nemocensky pojištěných osob. Mezi těmito ukazateli platí následující vztah

$$\text{Průměrné procento PN} = \frac{\text{Průměrná doba trvání 1 případu PN} \times \text{Počet případů PN na 100 nemocensky pojištěných}}{\text{Počet dní v kalendářním roce}} \quad [8]$$

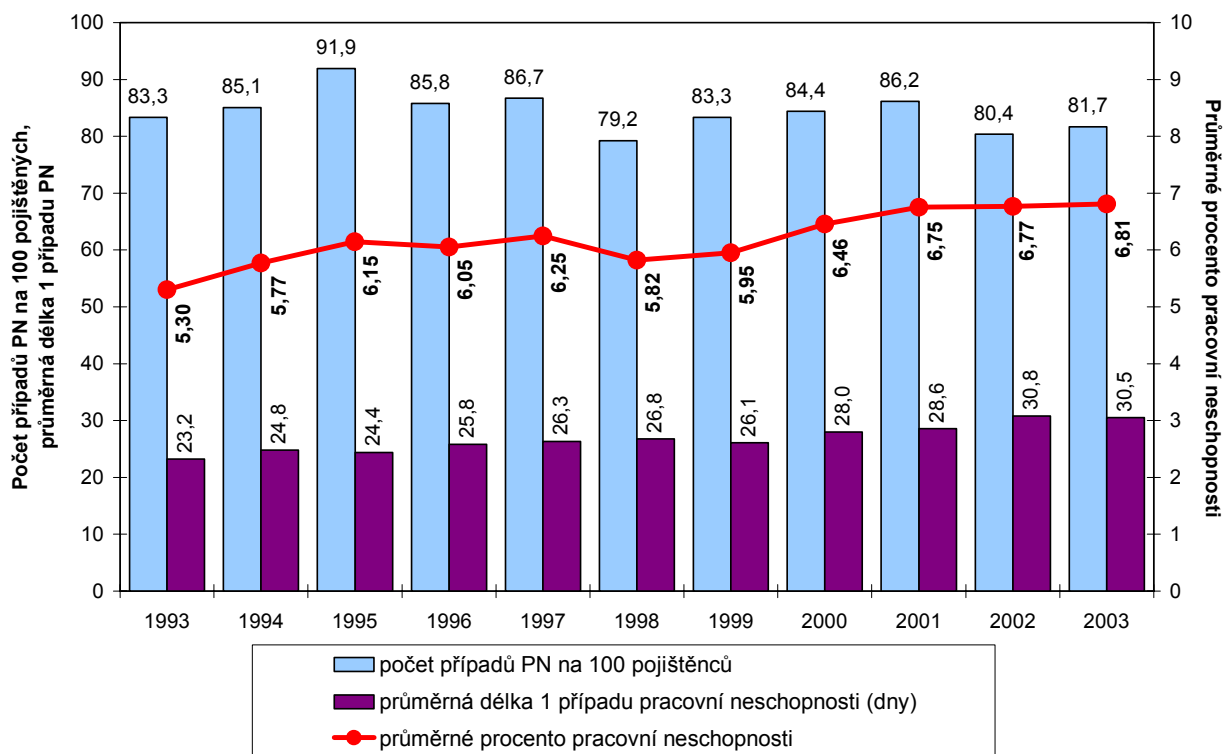
**Tabulka 37. Základní ukazatele nemocenského pojištění**

Rok	Průměrné procento pracovní neschopnosti	Průměrná doba trvání jednoho případu pracovní neschopnosti	Počet případů pracovní neschopnosti na 100 nemocensky pojištěných
<b>1999</b>	5,95	26,1	83,3



<b>2000</b>	6,46	28,0	84,4
<b>2001</b>	6,75	28,6	86,2
<b>2002</b>	6,77	30,8	80,4
<b>2003</b>	6,81	30,5	81,7

Pramen: ČSÚ

**Graf 11. Vývoj základních ukazatelů nemocenského pojištění**

Pramen: ČSÚ

Nárůst průměrného procenta pracovní neschopnosti v letech 2002 – 2003 ve srovnání s předcházejícím obdobím 1999 - 2001 je způsoben především prodlužováním průměrné doby trvání jednoho případu pracovní neschopnosti, protože počet případů pracovní neschopnosti na 100 nemocensky pojištěných se v tomto srovnání snížil.

**Výše nemocenského** závisí na dosahovaném výdělku a na stanovení redukčních hranic denního vyměřovacího základu pro výpočet nemocenského, které se od roku 2000 do roku 2002 každoročně k 1. lednu valorizovaly v souladu s vývojem mezd. Do výše první redukční hranice se mzda započítává plně, do výše druhé redukční hranice jen ze 60 % a nad tuto hranici se k ní již nepřihlíží. Nemocenské se poskytuje ve výši 69 % z takto stanoveného základu s tím, že za první tři dny se nemocenské poskytuje ve snížené míře 50 %. Pro rok 2003 v souvislosti s úspornými opatřeními v důsledku povodní a pro roky 2004 a 2005 v rámci reformy veřejných rozpočtů se valorizace redukčních hranic neprovádí. Kromě toho byla v rámci reformy veřejných rozpočtů zavedena právní úprava, podle které se pro 1. – 14. den pracovní neschopnosti snižuje denní vyměřovací základ ze 100 % na 90 % u částky do první redukční hranice a dále se snižuje nemocenské za první tři kalendářní dny pracovní neschopnosti z 50 % na 25 %.

Tabulka 38. Vývoj nejvyššího denního vyměřovacího základu a denní dávky

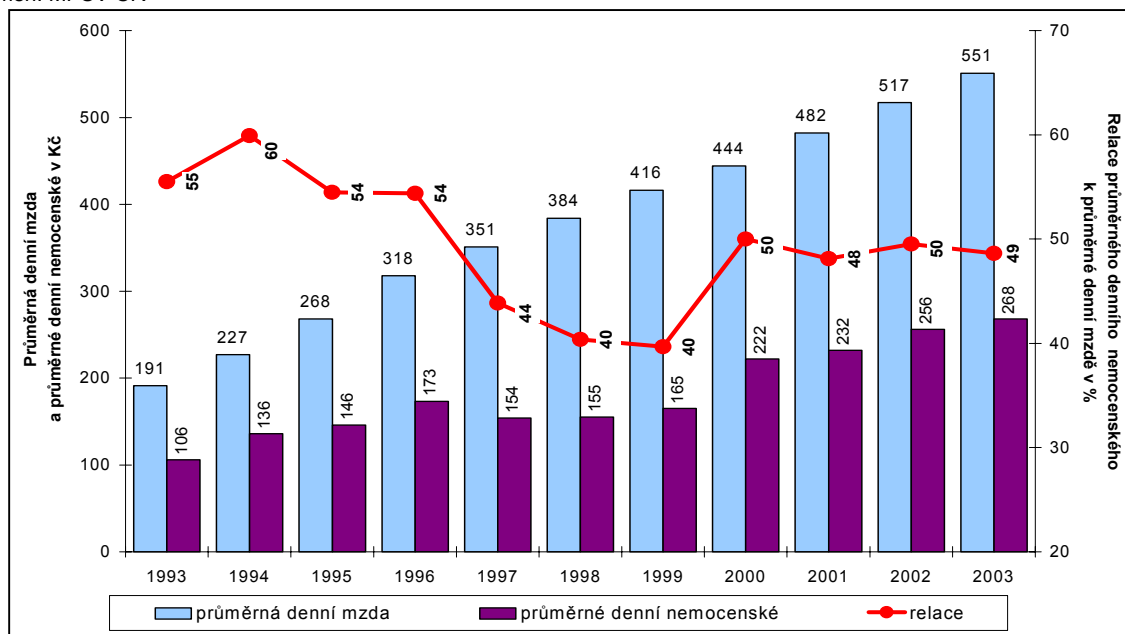
Platnost redukčních hranic	Redukční hranice		Nejvyšší denní	
	první (Kč)	druhá (Kč)	vyměřovací základ (Kč)	dávka <sup>1)</sup> (Kč)
před 1.10.1999	270		270	186
1.10.1999 - 31.12.1999	360	540	468	323
1.1.2000 - 31.12.2000	400	590	514	355
1.1.2001 - 31.12.2001	430	630	550	380
1.1.2002 - 31.12.2002	480	690	606	419
1.1.2003 - 31.12.2003	480	690	606	419
1.1.2004 - 31.12.2005	480 <sup>2)</sup>	690	606	419

Pramen: MPSV ČR

Poznámka: <sup>1)</sup> Nejvyšší denní dávka je stanovena sazbou 69%.<sup>2)</sup> Za 1. – 14. den PN se do první RH započítává jen 90% DVZ, nejvyšší denní vyměřovací základ tedy činí 558 Kč a odpovídající dávka 386 Kč. Od 15. dne PN se příjem do první redukční hranice započítává plně (606 Kč a 419 Kč).

Graf 12. Vývoj průměrného denního nemocenského, průměrné denní mzdy a jejich podílu

Pramen: MPSV ČR



Průměrná denní nemocenská meziročně vzrostla v roce 2002 o 10 % a v roce 2003 již jen o necelých 5%. Významný nárůst dávek v roce 2002 byl důsledkem valorizace redukčních hranic od 1.1.2002. V roce 2003 se již tato valorizace neuskutečnila a růst průměrné dávky byl způsoben zejména růstem mezd. Relace průměrného denního nemocenského k průměrné hrubé mzdě v NH dosahovala 50 % v roce 2002 a 49 % v roce 2003. Nejvyšší možná denní dávka se v období 2002 – 2003 nezměnila.

Tabulka 39. Vývoj redukčních hranic a průměrné mzdy v NH

Rok	Redukční hranice		Průměrná hrubá mzda v NH		Průměrná denní nemocenská (% průměrné denní mzdy v NH)
	První (Kč)	Druhá (Kč)	Měsíční (Kč)	Denní (Kč)	

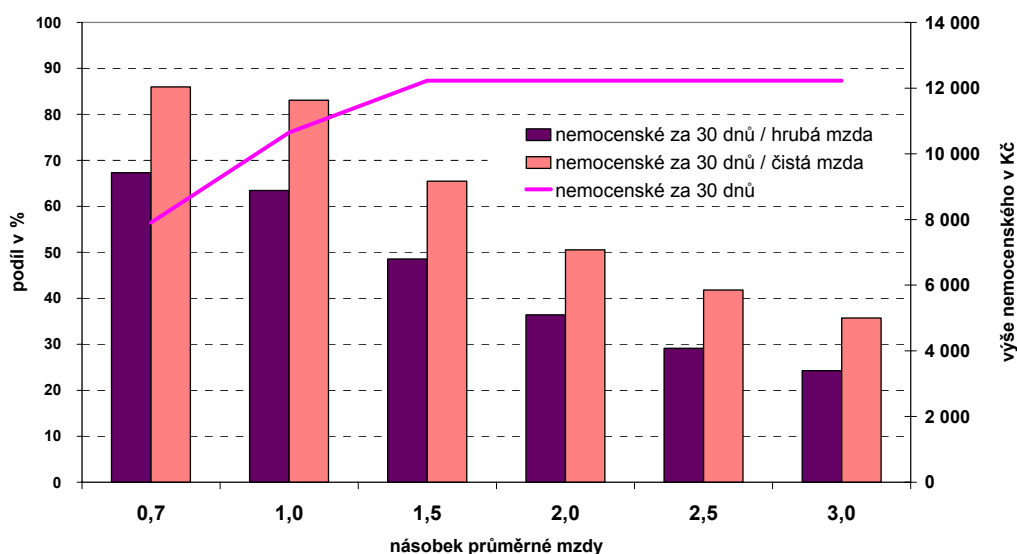
<b>1999</b>	360	540	12 655	416	165	40
<b>2000</b>	400	590	13 490	444	222	50
<b>2001</b>	430	630	14 642	482	232	48
<b>2002</b>	480	690	15 711	517	256	50
<b>2003</b>	480	690	16 764	551	268	49

Pramen: MPSV

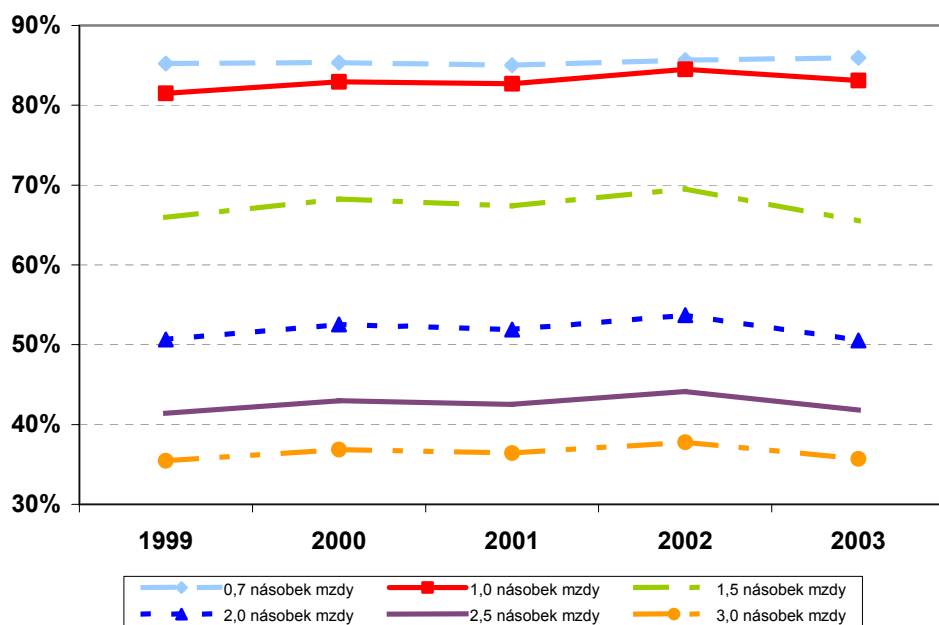
Poznámka: Průměrná denní mzda se vypočte jako podíl průměrné měsíční mzdy a průměrného počtu dní v měsíci.

Důsledkem působení redukčních hranic je, že s rostoucí mzdou klesá podíl dávky na mzdě (Graf 13, Graf 14), tzn. že v systému nemocenského pojištění existuje poměrně značná solidarita vysokopříjmových pojištěnců s nízkopříjmovými skupinami těchto osob.

**Graf 13. Výše nemocenského za 30 dnů v roce 2003 a jeho podíl k hrubé a čisté mzdě pro různé výše mzdy**



**Graf 14. Vývoj podílu výše nemocenského k čisté mzdě od roku 1999 pro různé výše mzdy**



## B.2.4. PLNĚNÍ MEZINÁRODNÍCH ÚMLUV

### B.2.4.1. Důchodové pojištění

ČR je v oblasti sociálního zabezpečení vázána dvoustrannými a mnohostrannými úmluvami. Mezi mnohostranné úmluvy patří Úmluva Mezinárodní organizace práce (MOP) o minimální normě sociálního zabezpečení č. 102 z roku 1952, Úmluva MOP č. 128 o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách z roku 1967 (obě úmluvy vstoupily v platnost pro ČR v lednu 1993) a Evropský zákoník sociálního zabezpečení Rady Evropy (Zákoník). Úmluvu MOP č. 102 a Zákoník, které mají mírnější normy pro požadovanou úroveň dávek, ratifikovala ČR pro všechny druhy důchodů z důchodového pojištění, přísnější úmluvu MOP č. 128 ratifikovala jen pro starobní důchody.

- **Starobní důchod**

Úmluva MOP č.102 požaduje **podíl výše nově přiznaného starobního důchodu ke mzdě** v roce předcházejícím roku odchodu do důchodu ve výši 40%. Úmluva MOP č. 128 požaduje pro starobní důchod podíl 45%. Úmluvy jsou splněny, jestliže požadovaný „náhradový poměr“ (dávka nahrazuje předchozí příjem před pojistnou událostí), je dosažen pro nově přiznaný důchod **alespoň pro jednoho vybraného typického příjemce**. Typickým příjemcem je pojištěnec s 30 lety pojištění a se mzdou rovnající se 1,25 násobku průměrné mzdy v národním hospodářství nebo se mzdou **kvalifikovaného dělníka** (soustružníka). Protože se v ČR důchody daní až z částky nad 144 tis. Kč ročně a zdravotní pojištění platí za důchodce stát, akceptuje MOP pro ČR určování **podílu k čisté mzdě**.

**Tabulka 40. Plnění úmluv MOP pro starobní důchod k 1.1.2004**

Mzda kvalifikovaného dělníka (Kč/měs.)		Výše Kč/měs.	Starobní důchod	
hrubá	čistá		hrubé	čisté
17 682	13 826	6 060	34,3	43,8

Pramen: MPSV ČR

**Vzhledem k tomu, že náhradový poměr pro nově přiznávaný starobní důchod činí v roce 2004 jen 43,8%, ČR plní kritéria Úmluvy č. 102 a Zákoníku, ale přestala plnit kritéria Úmluvy č. 128.**

Neplnění Úmluvy je **důsledkem toho, že první redukční hranice pro stanovení výpočtového základu se stále zvyšuje pomaleji než růst průměrné mzdy**. Zatímco až do roku 1999 plnila ČR Úmluvu č. 128 i při stanovení náhradového poměru z 1,25 násobku průměrné mzdy v národním hospodářství, bylo v následujících letech dosahováno plnění Úmluvy při použití průměrné mzdy kvalifikovaného dělníka (která je nižší) a nyní již není možné nalézt žádné přípustné kritérium, podle kterého by ČR ratifikovanou Úmluvu č. 128 plnila.

Pro plnění Úmluvy č. 128 v roce 2004 by bylo nutné, aby první redukční hranice pro stanovení výpočtového základu, která činí 7 500 Kč činila 8 000 Kč. Při očekávaném růstu mezd o 5,5% – 6,0% v roce 2004 by pak pro plnění Úmluvy č. 128 bylo nutné redukční hranici od 1.1.2005 zvýšit ze současných 7 500 Kč na 8 600 Kč. Takovéto výrazné zvýšení redukční hranice by ale při uvažované minimální valorizaci vyplácených důchodů o 6,1% (odpovídající dohodnutým opatřením v rámci reformy

veřejných rozpočtů) vedlo k tomu, že důchody přiznané v roce 2005, by byly cca o 250 Kč vyšší než srovnatelné důchody přiznané v roce 2004, čímž by se vytvořil nový okruh staro a novo důchodců. Pokud by neměly být zvyšovány rozdíly mezi důchody, bylo by nutné v roce 2005 zvýšit vyplácené důchody o 600 Kč nákladem 19 mld. Kč.

- **Plný invalidní důchod a pozůstalostní dávky**

Úmluva MOP č. 102 a Zákoník požadují u těchto dávek **náhradový poměr ve výši 40%**. Pro nově přiznané plné invalidní důchody a pozůstalostní dávky je typickým příjemcem zaměstnanec se mzdou rovnající se 1,25 násobku průměrné mzdy v národním hospodářství nebo kvalifikovaný dělník se dvěma dětmi. Proto se při výpočtu zahrnují do příjmu zaměstnance i důchodce také přídavky na dvě děti. Obdobně jako u starobních důchodů je pro hodnocení splnění úmluvy rozhodující podíl dávky k čisté mzdě.

**Tabulka 41. Plnění úmluv MOP pro invalidní důchod k 1.1.2004**

Mzda kvalifikovaného dělníka (Kč/měs.)		Invalidní důchod (Kč/měs.)	Přídavky na 2 děti (Kč/měs.)	Mzda kvalifikovaného dělníka včetně přídávků (Kč/měs.)		Invalidní důchod s přídavky		
hrubá	čistá			hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy kvalifikovaného dělníka <sup>1)</sup>	hrubé
17 682	14 481	6 060	1 319	19 001	15 800	7 379	38,8	46,7

Pramen: MPSV ČR Poznámka: <sup>1)</sup> Včetně přídávků na děti.

**Tabulka 42. Plnění úmluv MOP pro pozůstalostní důchody k 1.1.2004**

Mzda kvalifikovaného dělníka (Kč/měs.)		Vdovský a 2 sirotčí důchody (Kč/měs.)	Přídavky na 2 děti (Kč/měs.)	Mzda kvalifikovaného dělníka včetně přídávků (Kč/měs.)		Vdovský a 2 sirotčí důchody s přídavky		
hrubá	čistá			hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy kvalifikovaného dělníka <sup>1)</sup>	hrubé
17 682	14 481	10 105	1 319	19 001	15 800	11 424	60,1	72,3

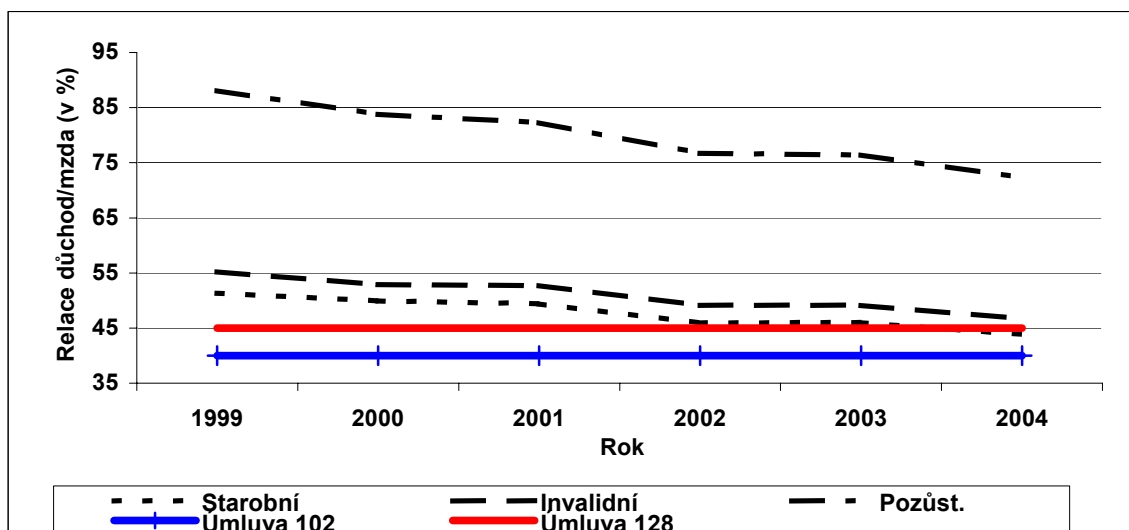
Pramen: MPSV ČR Poznámka: <sup>1)</sup> Včetně přídávků na děti.

**Pro plné invalidní důchody a pozůstalostní důchody plní ČR v roce 2004 ratifikovanou úmluvu.**

Požadovaná minimální úroveň (40%) nově přiznaného plného invalidního důchodu je podle předpisů platných v roce 2004 splněna v případě čisté mzdy jak u kvalifikovaného dělníka (46,7%) tak u zaměstnance se mzdou rovnající se 1,25 násobku průměrné mzdy v národním hospodářství (42,0%).

Pro pozůstalostní důchody požaduje úmluva náhradový poměr ve výši 40%. Úroveň **pozůstalostních důchodů** přiznaných v roce 2004 tento poměr **vysoce překračuje** a to u všech typických příjemců dávky, náhradový poměr dosahuje 52,9% - 72,3%.

Závěrem lze konstatovat, že náhradový poměr, který je kritériem pro plnění úmluv o minimální úrovni dávek, se stále snižuje (Graf 15). V roce 2004 přestala ČR kritéria Úmluvy MOP č. 128 pro starobní důchody plnit a bez výrazného zvýšení výdajů na důchody je nebude plnit ani v následujících letech.

**Graf 15. Vývoj kritéria plnění úmluv o minimální úrovni důchodů**

Pramen: MPSV

Kritéria Úmluvy MOP č. 102 a Zákoníku, která jsou mírnější, ČR zatím ještě plní. Budou-li ale nadále redukční hranice pro výpočet důchodu zvyšovány méně než by odpovídalo růstu mezd, přestane ČR pro starobní důchody během tří až pěti let plnit i tyto úmluvy.

#### B.2.4.2. Nemocenské pojištění

Nemocenských dávek se týkají úmluvy MOP č. 102 a č. 130 a Zákoník. Požadují, aby podíl nemocenského k předchozím příjmům dosahoval hodnoty 45%. Úmluva MOP č. 130 požaduje 60% k předchozímu příjmu. Tabulka ukazuje, že ČR tyto požadavky splňuje s velkou rezervou.

**Tabulka 43. Plnění úmluv MOP pro nemocenské k 1.1.2004**

	Mzda (Kč/měs.)		Nemocenské (Kč/měs.)	Přídavky na 2 děti (Kč/měs.)	Mzda včetně přídavků (Kč/měs.)		Nemocenské včetně a přídavků		
	hrubá	čistá			hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy <sup>1)</sup>	
	hrubá	čistá			hrubá	čistá	(Kč/měs.)	hrubé	čisté
<b>Mzda kvalifikovaného dělníka</b>	17 682	14 526	10 191	1 319	19 001	15 845	11 510	60,6	72,6

Pramen: MPSV CR Poznámka: <sup>1)</sup>Včetně přídavků na děti.

Úmluva MOP č. 102 a Zákoník požadují podíl výše peněžité pomoci v mateřství a předchozího příjmu ve výši 45%, což ČR vysoce překračuje.

**Tabulka 44. Plnění úmluv MOP pro peněžitou pomoc v mateřství k 1.1.2004**

	Mzda (Kč/měs.)		Peněžité pomoci v mateřství		
	hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy <sup>1)</sup>	
	hrubá	čistá	(Kč/měs.)	hrubé	čisté
<b>Mzda kvalifikovaného dělníka</b>	17 682	13 446	11 310	64,0	84,1

Pramen: MPSV CR Poznámka: <sup>1)</sup>Včetně přídavků na děti.

**B.2.5. PROVOZNÍ VÝDAJE**

Do celkové bilance systému sociálního pojištění se promítají náklady na jeho organizační zabezpečení. Provozní výdaje ČSSZ jsou ve srovnání s obdobnými institucemi velmi nízké. Rozpočtové prostředky na provozní výdaje vážně komplikují krytí současných potřeb základního provozu úřadu.

**Tabulka 45. Provozní výdaje**

	hodnoty v mil. Kč			
	2000	2001	2002	2003
<b>Provozní výdaje celkem</b>	3 402	3 878	4286	4700
<b>Investice celkem</b>	442	339	337	544
z toho: stavební a strojní	280	213	265	500
výpočetní technika	162	126	72	44
<b>Správní výdaje celkem</b>	2 960	3 539	3949	4156
z toho: mzdy a OON	1 153	1 290	1466	1601
pojistné a FKSP	424	477	538	592
poplatky České pošty	530	523	489	578
čisté věcné výdaje	853	1249	1456	1385
<b>Provozní nákladovost<sup>1)</sup> v %</b>	1,58	1,65	1,71	1,78
<b>Indikátor výkonnosti<sup>2)</sup> v %</b>	0,80	0,84	0,87	0,90

Pramen: ČSSZ

Poznámka: <sup>1)</sup> Podíl celkových provozních nákladů (včetně investic) k celkovým příjmům v %.<sup>2)</sup> Podíl celkových provozních nákladů (včetně investic) k součtu celkových příjmů a dávkových výdajů

V meziročním srovnání r. 2003 oproti r. 2002 došlo ke zvýšení provozních výdajů o 9,66 %. Výdaje na mzdy, pojistné, FKSP a poplatky České pošty jsou ČSSZ předepisovány jako závazné ukazatele rozpočtu. Proto o možnostech financování běžných provozních potřeb ČSSZ, pro vlastní zabezpečení výkonu sociálního zabezpečení vypovídá ukazatel čistých věcných výdajů. Jeho výše je v době zvýšených nároků na ČSSZ v souvislosti se vstupem do EU a potřebou zdokonalení administrativy systému důchodového a nemocenského pojištění a vybudování moderního, výkonného a efektivního informačního systému nedostatečná.

ČSSZ zajišťuje rozsáhlé úkoly jak v oblasti státních příjmů (více než 38% příjmů státního rozpočtu), tak v oblasti výdajů (téměř 33% výdajů státního rozpočtu). Indikátor její výkonnosti činil v roce 2003 0,90 % . Tak nízký podíl provozních nákladů k realizovaným výkonům nemá obdoby u žádných obdobných institucí v České republice.

## ČÁST C

### PROJEKCE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

#### C.1. PROJEKCE PARAMETRŮ OVLIVŇUJÍCÍCH VÝVOJ SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

##### C.1.1. EKONOMICKÝ VÝVOJ

U odhadu předpokládaného budoucího ekonomického vývoje se předpokládá určitý vliv různých důchodových politik (zejména změn ve věkové hranici pro nárok na starobní důchod) na vývoj základních ekonomických parametrů (vývoj HDP, míry participace atd.). Společným předpokladem pro všechny projekce je vývoj průměrných mezd (Tabulka 46), který je brán jako nezávislý na důchodových politikách.

**Tabulka 46. Vývoj průměrných nominálních mezd a cen**

Rok	Růst mezd	Inflace
2004 - 2010	5,6	2,9
2010 - 2020	4,3	2,2
2020 - 2060	3,6	1,7

Pramen: MPSV

Naproti tomu vývoj HDP (Tabulka 47) je brán jako závislá proměnná, která přímo závisí na růstu mezd (resp. produktivity práce<sup>20</sup>) a celkové zaměstnanosti, která vychází z míry ekonomické aktivity (Tabulka 50 a Tabulka 51) a míry nezaměstnanosti.

**Tabulka 47. Předpokládaný vývoj HDP**

Rok	Současný stav	VH se zvyšuje na 65 let	VH se zvyšuje na 67 let
2004 - 2010	6,2	6,2	6,2
2010 - 2020	4,5	4,6	4,6
2020 - 2030	3,1	3,5	3,5
2030 - 2040	2,8	2,9	3,2
2040 - 2050	2,9	2,9	3,1
2050 - 2060	3,2	3,1	3,1

Pramen: MPSV

##### C.1.2. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

Veškeré projekce systému sociálního pojištění jsou postaveny na demografické prognóze vypracované PŘFUK<sup>21</sup> s horizontem roku 2065. Oproti předchozí zprávě se horizont veškerých projekcí posunul o 35 let a umožňuje lépe posoudit vliv stárnutí na celý systém sociálního (ale především důchodového) pojištění.

<sup>20</sup> Předpokládá se plný odraz růstu produktivity práce ve mzdách.

<sup>21</sup> Prognóza PŘFUK byla dokončena v září 2003 a vychází z výsledků sčítání lidu v roce 2001. Byla použita z důvodu nejdelšího horizontu, což je pro projekce zejména důchodového systému velmi důležité.



Demografický vývoj je považován za zcela nezávislý na politikách v systému důchodového pojištění. Základní charakteristiky předpokládaného budoucího demografického vývoje jsou obsaženy v následující tabulce (Tabulka 48).

**Tabulka 48. Základní charakteristiky budoucího demografického vývoje<sup>22</sup>**

Rok	Naděje dožití při narození			Migrace (tis. osob)
	Plodnost	Muži	Ženy	
2003	1,19	72,4	78,8	24,0
2010	1,34	74,1	80,3	20,0
2020	1,51	76,5	82,4	24,9
2030	1,57	78,7	84,0	25,9
2040	1,61	80,4	85,4	25,7
2050	1,64	82,0	86,7	25,4
2060	1,67	83,4	87,8	24,6
2065	1,68	84,0	88,3	23,9

Pramen: B.Burcin a T.Kučera: Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2003 - 2065

Z výsledků této demografické prognózy vyplývá, že v následujících 60 letech dojde k významným změnám v demografické struktuře populace na území ČR. Tyto změny budou způsobeny pokračujícím procesem stárnutí populace, jehož příčinou je klesající úmrtnost spolu s nízkou porodností.

Celkový počet obyvatel by měl podle předpokladů dále narůstat a kulminovat okolo roku 2025, kdy bude počet obyvatel o zhruba 2 % vyšší než v roce 2002. Poté by mělo docházet k prudkému poklesu. Současné úrovně počtu obyvatel by mělo být opět dosaženo okolo roku 2040 a pokles by měl dále pokračovat až na hodnotu nižší než 9,7 mil. osob, tj. zhruba 95 % současného stavu a 93 % stavu kolem roku 2025.

Tento pokles ovšem nebude rovnoměrný ve všech věkových skupinách, ale výrazný pokles osob v mladších věkových skupinách bude částečně kompenzován nárůstem počtu osob starších. Počet osob ve skupině do 20 let se v období následujících 60 ti let sníží o zhruba 400 tis. (tj. o 20 %), přičemž nejdramatičtější pokles nastane do roku 2010, kdy dojde k poklesu o 160 tis. U osob v ekonomicky aktivním věku od 20 do 60 let dojde k poklesu ze současných zhruba 6 mil. na necelých 4,5 mil. (tj. o zhruba 30 %) a tato skupina bude nejvíce postižena budoucím demografickým vývojem.

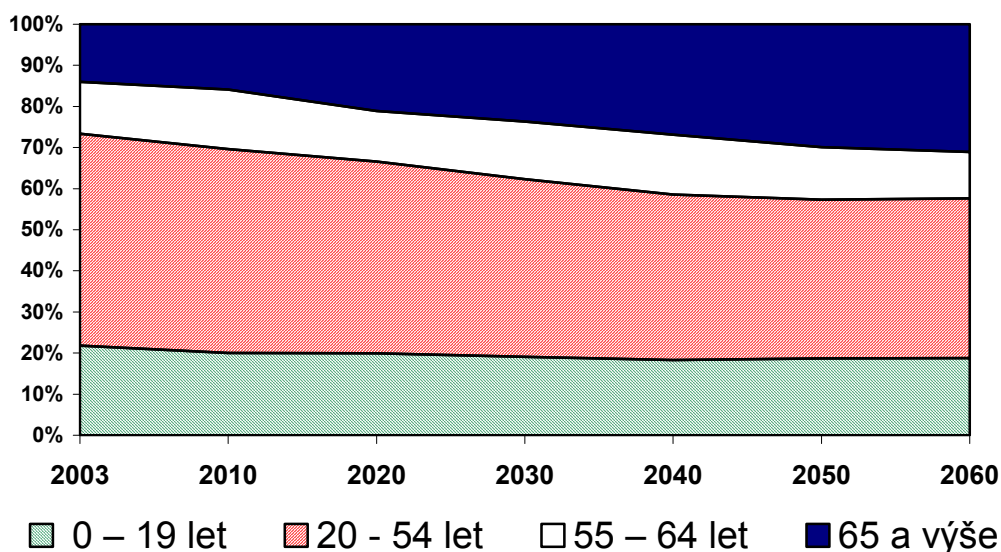
<sup>22</sup> Jedná se o střední variantu.

**Tabulka 49. Struktura populace podle pohlaví a věkových skupin**

	2003	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Počet obyvatel (tis. osob)	10 214	10 305	10 404	10 376	10 231	10 065	9 854
Věková struktura (v %)							
Muži:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 19	23,0	21,2	21,1	20,3	19,4	19,8	19,8
20 - 54	53,5	51,4	48,3	44,8	42,1	40,4	40,5
55 – 64	12,4	14,3	12,3	14,1	14,4	12,8	11,5
65 -	11,1	13,2	18,2	20,8	24,1	27,1	28,2
Ženy:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 19	20,7	18,9	18,7	17,9	17,3	17,7	17,8
20 - 54	49,7	47,9	45,2	41,8	38,6	36,9	37,2
55 – 64	12,9	14,7	12,3	14,0	14,6	12,6	11,0
65 -	16,7	18,5	23,8	26,4	29,6	32,8	33,9
Obě pohlaví:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 19	21,8	20,0	19,9	19,1	18,3	18,7	18,8
20 - 54	51,6	49,6	46,7	43,3	40,3	38,6	38,8
55 – 64	12,7	14,5	12,3	14,0	14,5	12,7	11,3
65 -	14,0	15,9	21,1	23,7	26,9	29,9	31,1

Pramen: B.Burcin a T.Kučera: Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2003 – 2065

**Graf 16. Vývoj struktury populace podle věkových skupin**



### C.1.3. VÝVOJ MÍRY EKONOMICKÉ AKTIVITY

Předpokládaný vývoj míry ekonomické aktivity vychází ze současného rozložení ekonomické aktivity v jednotlivých věkových kohortách s tím, že tato struktura je v projekci ovlivněna pouze opatřeními provedenými v systému důchodového pojištění (především pohybem věkové hranice pro nárok na starobní důchod).

**Tabulka 50. Předpokládaný vývoj míry ekonomické aktivity (věková skupina 20 – 70 let)**

Rok	Současný stav	VH se zvyšuje na 65 let	VH se zvyšuje na 67 let
2010	71,8	71,8	71,8
2020	73,9	74,7	74,7
2030	73,9	77,4	77,4
2040	70,3	74,3	76,2
2050	71,2	74,9	78,5
2060	72,3	75,7	79,0

Pramen: ČSÚ, MPSV

Pohyb věkové hranice bude mít největší dopad do míry ekonomické aktivity ve věkových skupinách mezi 55 – 65 (resp. 70) lety.

**Tabulka 51. Předpokládaný vývoj míry ekonomické aktivity (věková skupina 55 – 70 let)**

Rok	Současný stav	VH se zvyšuje na 65 let	VH se zvyšuje na 67 let
2010	38,0	38,0	38,0
2020	42,5	44,8	44,8
2030	47,0	56,8	56,8
2040	42,1	52,5	57,7
2050	42,1	52,4	62,5
2060	42,4	52,3	62,1

Pramen: ČSÚ, MPSV

## C.2. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ<sup>23</sup>

### C.2.1. PROJEKCE ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Mezi základní ukazatele systému důchodového pojištění patří

- Vývoj počtu plátců pojistného a důchodců
- Vývoj relace průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy
- Vývoj příjmů a výdajů

#### C.2.1.1. Vývoj počtu plátců pojistného a důchodců

Počet plátců pojistného v daném roce je dán demografickou strukturou populace, mírou ekonomické aktivity v jednotlivých věkových skupinách (resp. průměrnou ekonomickou aktivitou v populaci) a samozřejmě mírou nezaměstnanosti

<sup>23</sup> Všechny výpočty vycházejí ze stavu konce roku 2003 a nezohledňují úpravu redukčních hranic a valorizaci důchodů na rok 2004 dle skutečnosti, ale podle pravidel uvedených k jednotlivým projekcím.

v daném roce. Míra nezaměstnanosti je významná spíše z krátkodobého pohledu, neboť v dlouhém horizontu převažuje efekt demografického vývoje. Graf 17 ukazuje vývoj počtu plátců pojistného při třech variantách posunu věkové hranice pro nárok na starobní důchod, a to na 63 a 59 – 63 let (současná právní úprava) na 65 let a 67 let, a to stejným tempem jako dosud. Věková hranice se zvyšuje o 2 měsíce u mužů a o 4 měsíce u žen ročně s tím, že u žen, které by dosáhly věkové hranice mužů, by se tato zvyšovala stejným tempem jako u mužů (Vzorec C.1). Např. věkové hranice 63 let dosáhnou muži v roce 2016 a bezdětné ženy v roce 2019. Varianty posunu věkové hranice byly zvoleny tak, aby reflektovaly současný právní stav (63 a 59 – 63 let), situaci obvyklou ve vyspělých zemích (65 let) a proces prodlužování doby dožití (67 let). Ani u varianty 67 let není eliminován demografický šok způsobený přechodem generací narozených na přelomu 60. a 70. let minulého století do starobního důchodu. Tento demografický šok (jak bude rozebráno dále) by ale asi neměl být odstraňován pomocí dalšího růstu věkové hranice pro nárok na starobní důchod.

### Vzorec C.1. Zákonná věková hranice pro odchod do starobního důchodu

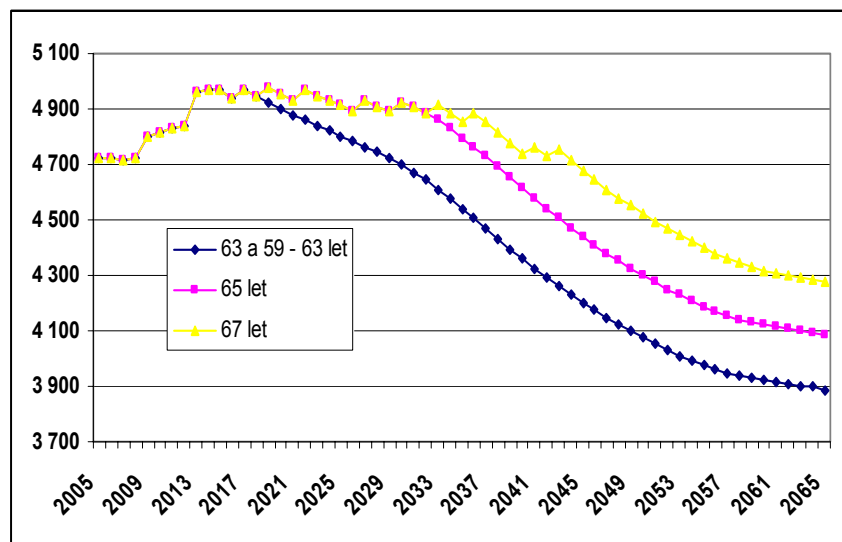
$$vh_x = vh_s + \sum_{t=1996}^{x+vh_s} v_t, \text{ kde}$$

$vh_x$  – věková hranice pro pojištěnce narozeného v roce  $x$ ,

$vh_s$  – věková hranice podle § 32 odst. 1 zák. č. 155/1995 Sb (tj. 60 let pro muže a 53 – 57 let pro ženy),

$v_t$  – posun věkové hranice v roce  $t$  (tj. 2 resp. 4 měsíce).

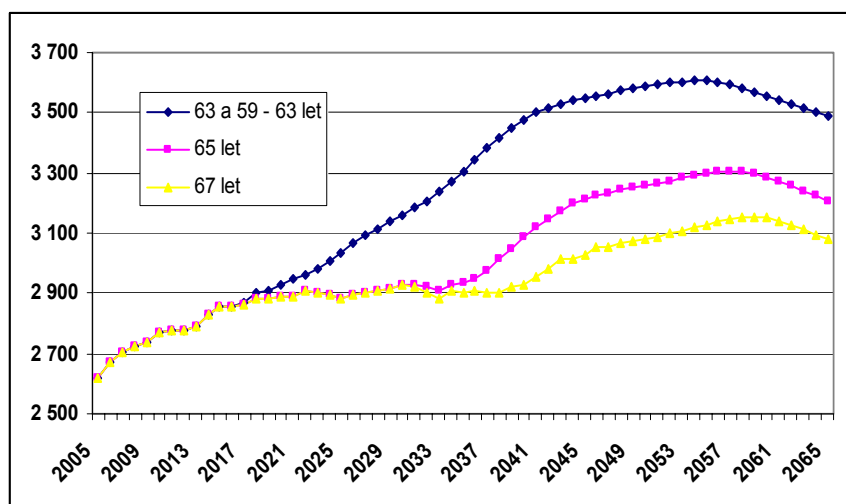
**Graf 17. Vývoj počtu plátců pojistného v tis. osob**



Pramen: MPSV

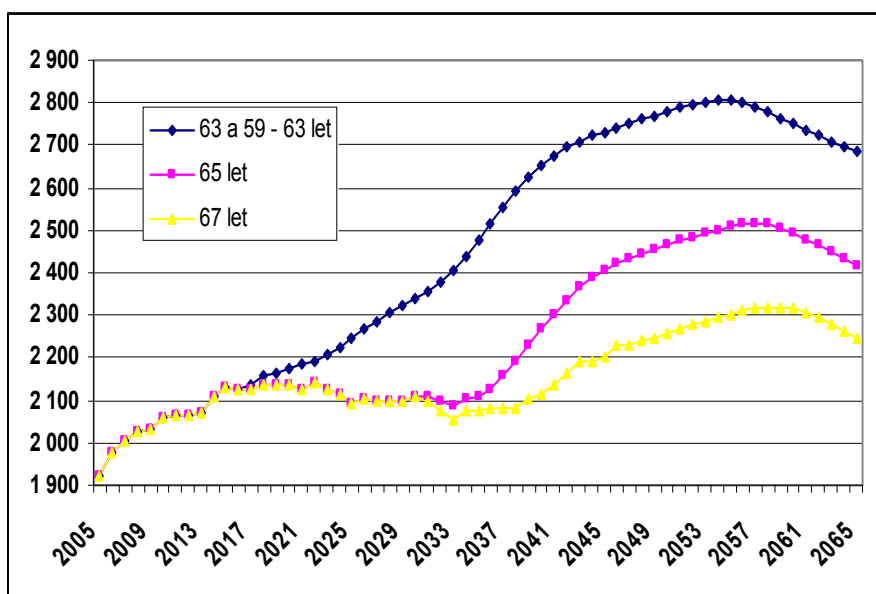
Počet důchodců je dán, v závislosti na demografické struktuře, především věkovou hranicí, která určuje potenciální počet starobních důchodců. Další faktory, jako je míra invalidizace, nemají tak zásadní vliv. Graf 18 a Graf 19 ukazují vývoj počtu důchodců, a to jak celkem, tak pouze starobních. Opět jsou zde použity 3 výše zmíněné varianty posunu věkové hranice pro nárok na starobní důchod.

**Graf 18. Vývoj počtu důchodců v tis. osob**



Pramen: MPSV

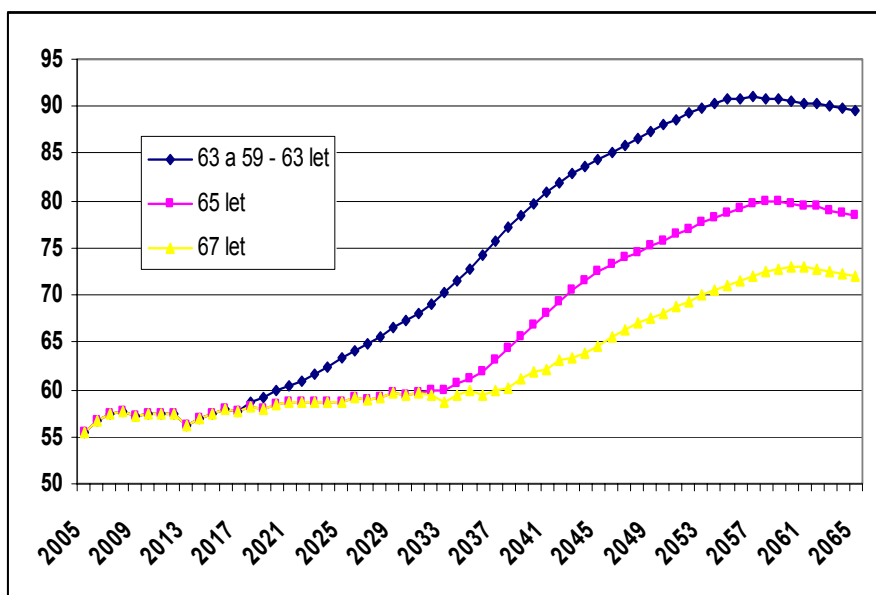
**Graf 19. Vývoj počtu starobních důchodců v tis. osob**



Pramen: MPSV

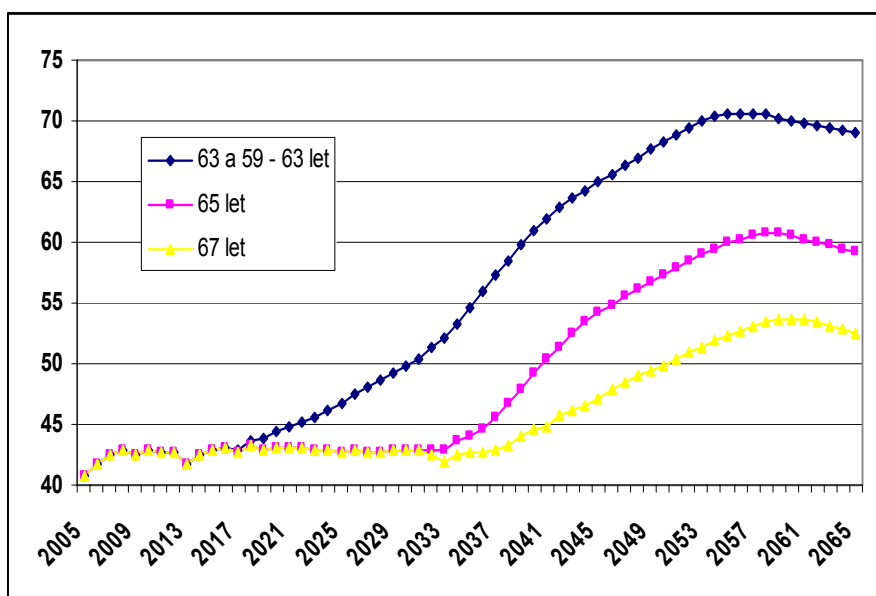
Rozhodující pro budoucí rovnováhu systému důchodového pojištění (průběžně financovaného) není samotný vývoj počtu plátců pojistného nebo důchodců, ale vývoj tzv. míry závislosti, která je podílem počtu důchodců vůči počtu plátců pojistného (Graf 20 a Graf 21).

**Graf 20. Vývoj míry závislosti**



Pramen: MPSV

**Graf 21. Vývoj míry závislosti – starobní důchody**



Pramen: MPSV

Z výše uvedených grafů je patrné, že postupný růst věkové hranice pro nárok na starobní důchod by mohl poměrně významně eliminovat dopad očekávaného stárnutí české populace. Zároveň je vidět, že ukončení posunu věkové hranice vede k prudkému nárůstu míry závislosti.

### C.2.1.2. Vývoj relace průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy

Relace průměrného starobního důchodu a průměrné mzdy je dána jednak úrovní nově přiznávaných důchodů ve vztahu k předchozím příjmům (tzv. náhradový poměr (Vzorec C.7)) a výši valorizace vyplácených důchodů (v relaci k růstu mezd) a

do jisté míry také rozhodnutím jednotlivců o předčasném, řádném či odloženém odchodu do důchodu. Úroveň náhradového poměru je dána důchodovým vzorcem pro výpočet nově přiznávaných důchodů (Vzorec C.2), kdy jsou některé komponenty (zejména redukční hranice) každoročně upravovány rozhodnutím vlády při značně volných pravidlech pro toto rozhodování. Pro další výpočty budeme předpokládat, že se průměrný náhradový poměr v čase nemění (dopad změn bude analyzován později), čehož lze dosáhnout různou kombinací úprav redukčních hranic a základní výměry důchodu.

### Vzorec C.2. Výpočet důchodu přiznaného při dosažení věkové hranice<sup>24</sup>

$$npd = pvd + zvd$$

$$pvd = \{ovz \times rr_1 - \max(0, ovz - rh_1) \times (rr_1 - rr_2) - \max(0, ovz - rh_2) \times (rr_2 - rr_3)\} \\ \times \text{celáčást}((DP_1 + DP_2 \times 0,8) / 365) \times ar$$

$$ovz = \frac{\sum_{y=Y-1-\min(30, Y-1-1986)}^{Y-1} RVZ_y \times \prod_{x=y}^{Y-1} w_x}{\min(30, Y-1-1986) - VD / 365}$$

$$w_x = \frac{m_{x+1}}{m_x}, \text{ kde}$$

npd – nově přiznaný důchod,

pvd – procentní výměra důchodu

zvd – základní výměra důchodu (1310 Kč),

ovz – osobní vyměřovací základ,

rr<sub>1</sub> = 100%, rr<sub>2</sub> = 30%, rr<sub>3</sub> = 10% – výše zápočtu ovz,

rh<sub>j</sub>, j=1,2 – první a druhá redukční hranice v roční výši,

DP<sub>j</sub>, j=1,2 – doba pojištění a náhradní doba pojištění hodnocená z 80 % ve dnech do dosažení věkové hranice (pro výpočet se zahrnují pouze celé 365 dny),

ar – procento za rok pojištění (1,5 %),

Y – rok přiznání důchodu,

RVZ – roční vyměřovací základ,

w<sub>x</sub> – přepočítací koeficient pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu (přičemž w<sub>Y-1</sub> = 1)

VD – počet dnů vyloučených dob.

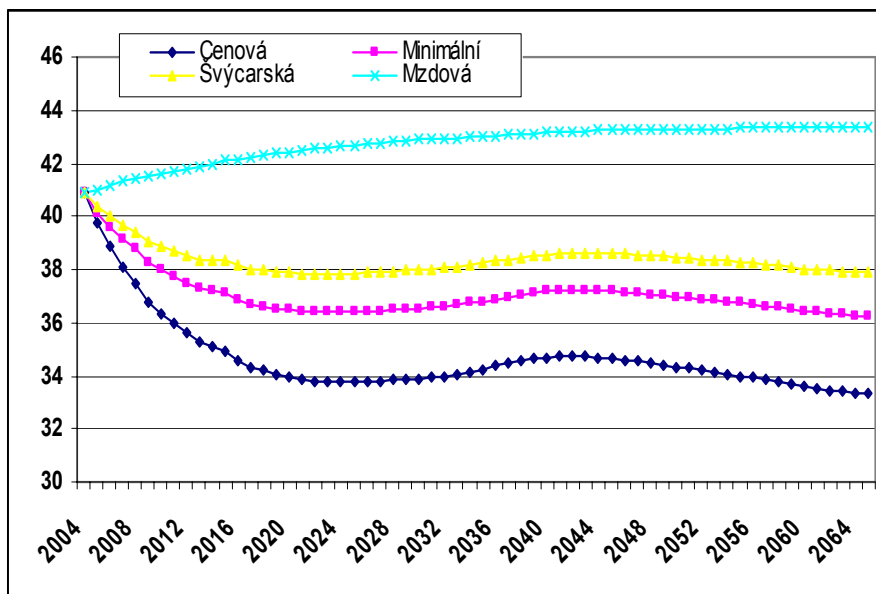
m<sub>x</sub> – průměrná měsíční mzda v NH v 1. pololetní roku x.

Vzhledem k výše uvedenému předpokladu ovlivňuje relaci průměrného důchodu a průměrné mzdy už pouze výše valorizace vyplácených důchodů (změnu struktury odchodu do důchodu neuvažujeme). Následující graf (Graf 22) ukazuje vývoj relace průměrného důchodu a průměrné mzdy při různých typech valorizace důchodů (při růstu věkové hranice na 63 a 59 – 63 let). Zde je určité zjednodušení, kdy se předpokládá, že jsou všechny vyplácené důchody valorizovány o stejné procento. Odlišná valorizace základní a procentní výměry důchodu (např. při nulové valorizaci základní výměry) vede k rozdílnému zvýšení důchodů různých výší<sup>25</sup>. Vyšší tempo zvyšování procentní výměry důchodu vede k denivelizaci důchodů v průběhu vyplácení a naopak.

<sup>24</sup> Jde o roční výši důchodu při určitém zjednodušení.

<sup>25</sup> V zákoně stanovená minima se týkají průměrného vypláceného důchodu.

**Graf 22. Vliv valorizace na relaci průměrného vypláceného starobního důchodu a průměrné mzdy<sup>26</sup>**



Pramen: MPSV

### C.2.1.3. Vývoj příjmů a výdajů

Příjmy důchodového systému se skokově zvýší na základě opatření provedeného v rámci reformy veřejných rozpočtů, kdy se zvýšila příspěvková sazba na důchodové pojištění z 26 na 28 %. Toto opatření povede ke zvýšení příjmů systému o zhruba 0,6 % HDP. Další opatření zvyšující minimální vyměřovací základ pro OSVČ bude mít dopad asi 0,1 % HDP. Příjmy v relaci k HDP jsou v následujícím grafu (Graf 23) a jsou u všech variant stejné<sup>27</sup>.

Výdaje na důchody jsou závislé především na pohybu věkové hranice a způsobu valorizace důchodů (za předpokladu zachování náhradového poměru). Graf 23 ukazuje dvě „krajní“ varianty<sup>28</sup> vývoje výdajů na důchody, a to:

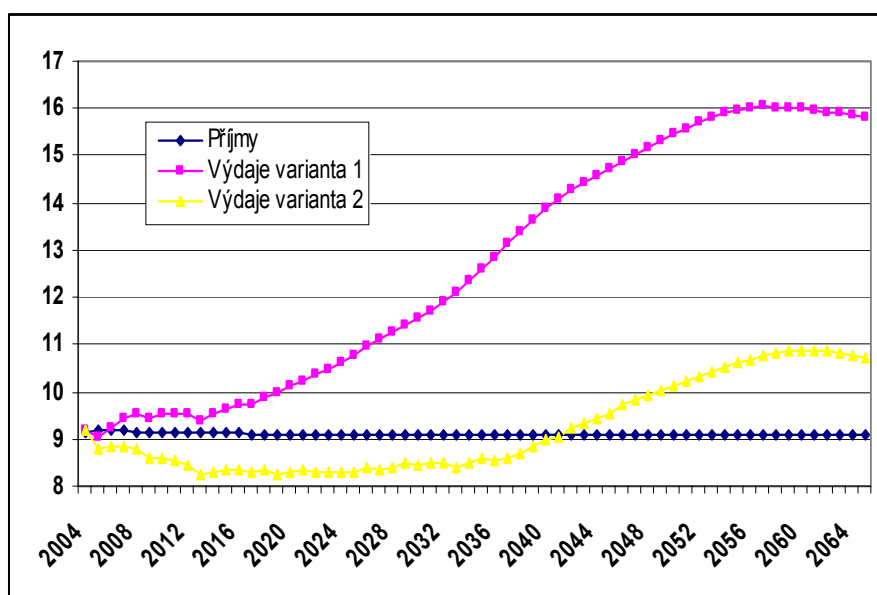
- Varianta 1. Růst věkové hranice na 63 a 59 – 63 let při mzdové valorizaci
- Varianta 2. Růst věkové hranice na 67 let při cenové valorizaci

<sup>26</sup> Zde uvažujeme 4 varianty způsobu valorizace důchodů, a to mzdová, švýcarská (50 % cen + 50 % mezd), minimální dle současné právní úpravy (plně dle cen + 1/3 růstu reálných mezd) a pouze cenová.

<sup>27</sup> Tento fakt vychází z předpokladů projekce, kdy se růst produktivity práce plně projevuje v růstu mezd a růst HDP je dán růstem produktivity práce a změnou počtu osob (zaměstnanci + OSVČ).

<sup>28</sup> Z výše uvedených projekcí.



**Graf 23. Vývoj příjmů z pojistného a výdajů na důchody v % HDP**

Pramen: MPSV

### C.2.2. HODNOCENÍ VÝVOJE ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Očekávané stárnutí české populace charakterizované klesající úmrtností bude vytvářet rostoucí tlak na důchodový systém. V projektovaném období budou do starobního důchodu vstupovat dvě silné generace (poválečná a generace přelomu 60 a 70. let). Poválečná generace, která je následovaná silnou generací přelomu 60. a 70. let, se nezdá být pro důchodový systém až takovým problémem jako právě silná generace přelomu 60. a 70. let, pro kterou bude třeba vytvořit finanční rezervu na financování jejich důchodů, resp. nutně dojde k navýšení výdajů na důchody ve vztahu k HDP. Celkově lze říct, že nastavené tempo zvyšování důchodového věku (pokud by nedošlo k ukončení tohoto procesu na hranici 63 resp. 65) celkem eliminuje dopady stárnutí na míru závislosti v důchodovém systému.

Různý způsob valorizace vyplácených důchodů má krátko až střednědobý efekt (cca 15 let) a vede k ustavení nové úrovně relace vyplácených důchodů ve vztahu ke mzdám. Tento nástroj tedy nelze použít pro řešení dlouhodobě se zvyšující nerovnováhy v systému, ale spíše jako nástroj pro řešení krátkodobých až střednědobých výkyvů. Jak je patrné z grafu (Graf 22) i při valorizaci důchodů pouze podle vývoje cen se průměrný vyplácený důchod stabilizuje na úrovni zhruba 34 % průměrné mzdy. Po té už žádný efekt z cenové valorizace neplyne. Síla efektu valorizace je tedy dána především předchozími valorizacemi a z nich plynoucí strukturou výše vyplácených důchodů.

Vývoj výdajů na důchody v relaci k HDP (vzhledem k předpokladům projekcí se i změny na straně příjmů<sup>29</sup> projevují v relaci výdajů) je závislý na mnoha opatřeních ať už v rámci současné právní úpravy nebo změnou legislativy (zejména pohyb věkové hranice pro odchod do starobního důchodu). Z posledního grafu (Graf 23) je ovšem jasné, že lze pomocí standardních opatření používaných pro průběžně

<sup>29</sup> Kromě změn v příspěvkové sazbě a úspěšnosti výběru pojistného.

financovaný důchodový systém zabránit „explozi“ výdajů při určitém snížení míry náhrady příjmu z tohoto systému.

### C.2.3. ANALÝZA CITLIVOSTI SYSTÉMU DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ NA MOŽNÉ PARAMETRICKÉ ÚPRAVY

Citlivost systému důchodového pojištění budeme hodnotit jak z hlediska dlouhodobé finanční udržitelnosti, tak také z hlediska dostatečnosti poskytovaných důchodů.

Z pohledu finanční udržitelnosti budeme systém hodnotit pomocí:

- Implicitního penzijního dluhu
- Potřebné příspěvkové sazby

Z hlediska dostatečnosti dávek pomocí:

- Náhradového poměru
- Celkového vyplaceného důchodu

#### C.2.3.1. Finanční udržitelnost

Dlouhodobou finanční udržitelnost důchodového systému budeme hodnotit pomocí implicitního dluhu, který definujeme jako rozdíl současné hodnoty budoucích výdajů na důchody a současné hodnoty budoucích příjmů z pojistného<sup>30</sup> (Vzorec C.3)

#### Vzorec C.3. Implicitní penzijní dluh<sup>31</sup> IPD

$$IPD_x = \left( \sum_{t=x}^T RR_t \times M_t \times PD_t \times (1 + \delta)^{-(t-2005)} \right) - \left( \sum_{t=x}^T PS_t \times M_t \times PP_t \times (1 + \delta)^{-(t-2005)} \right)$$

$$RR_t = \frac{D_t}{M_t}, \text{ kde}$$

IPD<sub>x</sub> – implicitní dluh v roce x v hodnotách roku 2005,

RR<sub>t</sub> – relace průměrného důchodu a průměrné mzdy v roce t,

PD<sub>t</sub> – počet důchodců v roce t,

PS<sub>t</sub> – příspěvková sazba v roce t,

PP<sub>t</sub> – počet plátců pojistného v roce t,

D<sub>t</sub> – průměrný roční důchod v roce t,

M<sub>t</sub> – průměrná roční mzda v roce t,

δ – úroková míra<sup>32</sup>.

Vzhledem k tomu, že by bylo obtížné projektovat vývoj systému do nekonečna (teoreticky T=∞) zvolíme konečný horizont (T) rok 2065 (konec demografické prognózy). Problém tohoto řešení je v tom, že systém nemusí být v konci projekce v rovnováze a implicitní dluh je tedy vyšší, neboť za horizontem projekce dále roste. Druhým problémem je, že při stejném IPD do roku 2065 může být systém v roce 2065 v různém stavu a celkový IPD je potom různý.

Jako druhý ukazatel pro hodnocení finanční udržitelnosti důchodového systému použijeme „potřebnou příspěvkovou sazbu“ (Vzorec C.4), kterou budeme

<sup>30</sup> Nejde o obecnou definici implicitního dluhu, ale jednu z mnoha.

<sup>31</sup> Implicitní dluh je přepočten na současnou hodnotu roku 2005.

<sup>32</sup> Počítáme s úrokovou mírou 4 % ročně.

definovat jako příspěvkovou sazbu, při které je systém dlouhodobě finančně udržitelný (tj.  $IPD \approx 0$ ).

#### Vzorec C.4. Potřebná příspěvková sazba

$$PS_x^p = \frac{\sum_{t=x}^T RR_t \times M_t \times PD_t \times (1 + \delta)^{-(t-2005)}}{\sum_{t=x}^T M_t \times PP_t \times (1 + \delta)^{-(t-2005)}}, \text{ kde}$$

$PS_x^p$  – potřebná příspěvková sazba v roce x.

V následujícím textu budeme analyzovat dopad některých parametrických úprav na výši implicitního dluhu a potřebné příspěvkové sazby. Nejprve budeme analyzovat vliv jednotlivých parametrů a po té kombinaci v různých scénářích. **Základním scénářem** pro další analýzy je růst věkové hranice na 63 a 59 – 63 let (Vzorec C.1), valorizace redukčních hranic a základní výměry důchodu (Vzorec C.2) dle mezd (tj. udržení relativní úrovně ve vztahu ke mzdám) a valorizace vyplácených důchodů po roce 2005 plně dle mezd (pro rok 2005 na minimální úrovni).

Prvním analyzovaným parametrem bude věková hranice pro odchod do starobního důchodu. Zde budeme počítat se 4 variantami, a to růst věkové hranice současným tempem na 63 let pro muže a 59 – 63 let pro ženy (podle současné právní úpravy), na 65 let pro všechny, na 67 let pro všechny a postupný růst po celé projektované období (Vzorec C.1).

**Tabulka 52. Vliv věkové hranice na výši IPD a  $PS^p$  <sup>33</sup>**

	63 a 59 - 63 let	65 let	67 let	Růst v celém období
Implicitní dluh v % HDP	193,9	127,9	98,2	82,3
Potřebná příspěvková sazba v %	38,0	34,3	32,8	32,0

Pramen: MPSV

Z tabulky je patrné, že věková hranice velmi významně ovlivňuje výše implicitního dluhu a potřebné příspěvkové sazby. Pokračování růstu věkové hranice až na 67 let pro obě pohlaví vede ke snížení implicitního dluhu na polovinu oproti růstu jen na 63 let pro muže a 59 – 63 let pro ženy.

Dalším parametrem je výše valorizace vyplácených důchodů. Zde uvažujeme opět 4 varianty způsobu valorizace důchodů, a to mzdová, švýcarská (50 % cen + 50 % mezd), minimální dle současné právní úpravy (plně dle cen + 1/3 růstu reálných mezd) a pouze cenová (Graf 22).

**Tabulka 53. Vliv způsobu valorizace vyplácených důchodů na výši IPD a  $PS^p$**

	Mzdová	Švýcarská	Minimální	Cenová
Implicitní dluh v % HDP	193,9	133,8	115,4	82,3
Potřebná příspěvková sazba v %	38,0	34,9	33,9	32,2

Pramen: MPSV

<sup>33</sup> S vyšším růstem věkových hranic se při zachování současných parametrů u nestarobních důchodů (zejména měr invalidizace ve věkových kohortách) vytváří významnější nerovnováha právě v části nestarobních důchodů (až 0,8 % HDP ročně). Za předpokladu poklesu míry invalidizace, která bude souviset s poklesem úmrtnosti, by byl implicitní dluh významně nižší. Změnu je ovšem velmi obtížné odhadovat a proto není analyzována.

Je vidět, že omezení valorizace pouze na cenovou má stejný efekt jako růst věkové hranice po celé projektované období. Efekt plynoucí z valorizace důchodů je ovšem velmi závislý na růstu reálných mezd (čím rychlejší růst reálných mezd, tím je silnější efekt plynoucí z omezení valorizace důchodů).

Posledními analyzovanými parametry jsou parametry ovlivňující výši nově přiznávaných důchodů, a to indexace redukčních hranic a valorizace základní výměry důchodu (Vzorec C.2). Zde máme opět 4 varianty. Ve všech (kromě základní) se počítá s tím, že se nebude valorizovat základní výměra důchodu. Redukční hranice se budou indexovat podle růstu mezd, pomaleji než růst mezd a rychleji než růst mezd.

**Tabulka 54. Vliv úprav parametrů důchodového vzorce (Vzorec C.2) na výši IPD a PS<sup>P</sup>**

	Základní scénář	RH dle mezd	RH pouze z 80 % růstu mezd	RH o 120 % růstu mezd
<b>Implicitní dluh v % HDP</b>	193,9	112,5	42,9	185,6
<b>Potřebná příspěvková sazba v %</b>	38,0	33,8	30,2	37,5

Pramen: MPSV

Je vidět, že vývoj redukčních hranic a základní výměry důchodu má velmi významný vliv na implicitní dluh systému. Přičemž při variantě růstu redukčních hranic pouze z 80 % růstu mezd je pokles nejvyšší ze všech dosavadních variant.

Nyní provedeme srovnání 3 různých scénářů. Půjde o základní scénář (je popsán výše), scénář s menším růstem věkové hranice a větším poklesem relativní úrovně důchodů a poslední scénář s vyšší věkovou hranicí a menším poklesem relativní úrovně důchodů (scénáře 2 a 3 by měly být varianty finančně udržitelného systému).

Scénář 2 předpokládá růst věkové hranice na 65 let pro obě pohlaví, valorizaci důchodů švýcarskou metodou, nulovou valorizaci základní výměry důchodu a valorizaci redukčních hranic dle růstu mezd.

Scénář 3 předpokládá růst věkové hranice stejným tempem až na 67 let, valorizaci důchodů švýcarskou metodou, nulovou valorizaci základní výměry důchodu a valorizaci 1. redukční hranice o 105 % a 2. o 110 % růstu mezd.

**Tabulka 55. Možné reformní scénáře**

	Základní scénář	Scénář 2	Scénář 3
<b>Implicitní dluh v % HDP</b>	193,9	3,7	0,4
<b>Potřebná příspěvková sazba v %</b>	38,0	28,2	28,0

Pramen: MPSV

Nakonec se podíváme na vliv změny způsobu financování důchodů, tzn., že část vybraného pojistného se bude kapitalizovat. Budeme předpokládat, že se od roku 2005 polovina vybraného pojistného kapitalizuje. Upravíme vzorec pro výpočet IPD (Vzorec C.3) na Vzorec C.5.

**Vzorec C.5. Implicitní penzijní dluh (2)**

$$IPD_x = \left( \sum_{t=x}^T RR_t \times M_t \times PD_t \times (1 + \delta)^{-(t-2005)} \right) -$$

$$\left( \sum_{t=x}^T PS_t / 2 \times M_t \times PP_t \times (1 + \delta)^{-(t-2005)} + \left( \sum_{t=x}^T PS_t / 2 \times M_t \times PP_t \times \prod_{y=t}^T (1 + \varphi)^{(y-2005)} \right) \times (1 + \delta)^{-(T-2005)} \right)$$

, kde  $\varphi$  – míra výnosu z kapitalizace.

**Tabulka 56. Vliv míry výnosu při částečné kapitalizaci na výši IPD a PS<sup>p</sup>**

	Bez kapitalizace	Výnos 3 %	Výnos 5 %
Implicitní dluh v % HDP	193,9	266,0	86,7
Potřebná příspěvková sazba v %	38,0	43,7	31,7

Pramen: MPSV

Částečná kapitalizace příspěvků může vést ke snížení implicitního dluhu, a to v případě, že výnos z kapitalizace je vyšší než úroková míra. Snížení implicitního dluhu je v tomto případě velmi významné (už při výnosu 5,6 % tj. o 1,6 p. b. nad úrokovou mírou je takovýto systém finančně udržitelný do roku 2065).

**C.2.3.2. Dostatečnost dávek**

Dostatečnost dávek budeme hodnotit pomocí náhradového poměru, který budeme definovat jako podíl nově přiznaného důchodu vůči mzdě těsně před odchodem do důchodu. Pro toto hodnocení použijeme hypotetické pojištěnce, vzhledem k rozdílům ve věkových hranicích a době dožití půjde o muže, kteří získali 40 let pojištění a odcházejí do starobního důchodu v 65 letech a jejich mzda se pohybovala na úrovni průměrné mzdy<sup>34</sup>. Vyjdeme z rovnice (Vzorec C.2), kterou podělíme posledním výdělkem. Zde je třeba doplnit, že za dobu po dosažení věkové hranice se za každých ukončených 90 dnů pojištění bez výplaty důchodu zvyšuje důchod o 1,5 % výpočtového základu<sup>35</sup> a za dobu předčasného odchodu do důchodu se důchod krátí o 0,9 % výpočtového základu za každých i započatých 90 dní před dosažením věkové hranice. Platí tedy následující vztah

**Vzorec C.6. Celkové procento výpočtového základu CPVZ (včetně případu odloženého resp. předčasného odchodu do důchodu)**

$$CPVZ = celáčást((DP_1 + DP_2 \times 0,8) / 365) \times 1,5 + \max(0, celáčást((o - vh) / 90)) \times 1,5 -$$

$$- \max(0, celáčást((vh - o + 89) / 90)) \times 0,9,$$

kde

$o$  je skutečný věk odchodu do důchodu.

**Vzorec C.7. Náhradový poměr**

$$NP_t = \frac{npd_t}{RVZ_{t-1}}, \text{ kde}$$

$npd_t$  – nově přiznaný důchod v roce  $t$  (viz Vzorec C.2)

<sup>34</sup> Použití hypotetického pojištěnce umožňuje porovnat změny v důchodovém systému nezávisle na očekávaném chování mimo tento systém. Věk 65 let byl zvolen záměrně tak, aby mohl být přiznán důchod i při zákonné věkové hranici 67 let.

<sup>35</sup> Jde o redukováný ovz podle Vzorec C.2.

$NP_t$  – náhradový poměr v roce  $t$

Stejně pojištěnce budeme hodnotit i z hlediska celkově vyplaceného důchodu za dobu jeho pobírání. Tento ukazatel budeme definovat jakou současnou hodnotu vyplacených důchodů jednomu důchodci po dobu pobírání důchodu. Tento ukazatel je v čase určitým způsobem ovlivněn vztahem růstu cen, růstu mezd a úrokovou mírou (vyšší růst mezd vede k vyššímu celkově vyplacenému důchodu)<sup>36</sup>.

### Vzorec C.8. Celkově vyplacený důchod CVD

$$CVD = npd \times (1 + (\sum_{t=1}^{d_x} (\prod_{y=1}^t (1 + \beta_y)) \times (1 + \delta)^{-t})), \text{ kde}$$

$d_x$  je průměrná doba pobírání důchodu přiznaného ve věku  $x$ ,  
 $\beta$  – výše valorizace důchodů.

Nejprve budeme stejně jako v předchozí kapitole hodnotit dopad růstu věkové hranice (veškeré dopady a hodnocení se týkají pouze starobních důchodů). Půjde o 3 různé varianty vývoje, a to růst věkové hranice na 63 a 59 – 63 let (současná právní úprava), na 65 let a na 67 let (Vzorec C.1).

**Tabulka 57. Vliv posunu věkové hranice na náhradový poměr v %**

	63, 59 -63 let	65 let	67 let
2010	52,9	52,9	52,9
2020	50,1	49,2	49,2
2030	50,1	44,6	44,6
2040	50,1	44,6	40,7
2050	50,1	44,6	39,6
2060	50,1	44,6	39,6

Pramen: MPSV

**Tabulka 58. Vliv posunu věkové hranice na celkově vyplacený důchod v násobku posledního ročního příjmu<sup>37,38</sup>**

	63, 59 -63 let	65 let	67 let
2010	9,7	9,7	9,7
2020	9,3	9,1	9,1
2030	9,8	8,7	8,7
2040	10,3	9,2	8,4
2050	10,8	9,6	8,5
2060	11,2	10,0	8,9

Pramen: MPSV

Při růstu věkové hranice se náhradový poměr u důchodů přiznaných ve stejném věku snižuje. Toto je způsobeno zvyšováním resp. redukcí důchodu při

<sup>36</sup> Neboť  $(1 + \beta) = (1 + x * \pi) * (1 + y * \omega)$ , kde  $x$  je míra zohlednění růstu cen,  $y$  je míra zohlednění růstu reálných mezd,  $\pi$  je růst cen a  $\omega$  je růst reálných mezd.

<sup>37</sup>  $= \frac{CVD_t}{RVZ_{t-1}}$

<sup>38</sup> Dopad různého mzdového vývoje lze ukázat na CVD u věkové hranice 67 let. Kdy je v tabulce uvedeno 8,9, ale v případě stejného mzdového vývoje po roce 2060 jako po roce 2010 by tato hodnota činila 9,5.

odloženém resp. předčasném odchodu do důchodu a vztahem věku odchodu do důchodu a věkové hranice. U CVD je pokles náhradového poměru kompenzován (plně či částečně) nárůstem průměrné doby pobírání důchodu.

Dalším parametrem je způsob valorizace důchodů. Způsob valorizace vyplácených důchodů nemá vliv na náhradový poměr, ale pouze na CVD. Máme opět 4 varianty valorizace, a to mzdová, švýcarská, minimální a cenová.

**Tabulka 59. Vliv způsobu valorizace na celkově vyplacený důchod v násobku posledního ročního příjmu**

	Mzdová	Švýcarská	Minimální	Cenová
2010	9,7	8,9	8,7	8,2
2020	9,3	8,6	8,3	7,9
2030	9,8	9,0	8,8	8,3
2040	10,3	9,4	9,1	8,6
2050	10,8	9,8	9,5	8,9
2060	11,2	10,2	9,9	9,2

Pramen: MPSV

Posledními analyzovanými parametry jsou parametry ovlivňující výši nově přiznávaných důchodů, a to indexace redukčních hranic a valorizace základní výměry důchodu (Vzorec C.2). Zde máme opět 4 varianty. Ve všech (kromě základní) se počítá s tím, že se nebude valorizovat základní výměra důchodu. Redukční hranice se budou indexovat podle růstu mezd, pomaleji než růst mezd a rychleji než růst mezd.

**Tabulka 60. Vliv změn parametrů důchodového vzorce (Vzorec C.2) na náhradový poměr v %**

	Základní scénář	RH pouze z 80 RH o 120 %		
		RH dle mezd	% růstu mezd	růstu mezd
2010	52,9	50,7	49,4	52,0
2020	50,1	46,0	42,8	47,3
2030	50,1	44,9	41,0	46,8
2040	50,1	44,1	39,5	46,5
2050	50,1	43,6	38,5	46,2
2060	50,1	43,2	37,8	46,0

Pramen: MPSV

**Tabulka 61. Vliv změn parametrů důchodového vzorce (Vzorec C.2) na celkově vyplacený důchod v násobcích posledního ročního příjmu**

	Základní scénář	RH pouze z 80 RH o 120 %		
		RH dle mezd	% růstu mezd	růstu mezd
2010	9,7	9,3	9,1	9,5
2020	9,3	8,5	7,9	8,7
2030	9,8	8,8	8,0	9,2
2040	10,3	9,1	8,1	9,6
2050	10,8	9,4	8,3	9,9
2060	11,2	9,7	8,5	10,3

Pramen: MPSV

### C.2.3.3. Transformační deficit a dluh

Transformační deficit (teoreticky i přebytek) vzniká v průběžně financovaných důchodových systémech ve chvíli, kdy dochází ke změnám na straně přispěvatelů do systému (např. zavedením horní hranice vyměřovacího základu pro pojistné), které



se promítají do výše důchodů (tj. do výdajů) až u osob, u kterých k této změně došlo. Tyto změny vedou k ustavení dočasné nerovnováhy mezi příjmy a výdaji v systému (deficitu). Nejčastěji je transformační deficit zmiňován v souvislosti s přechodem od průběžně financovaného systému k systému kapitálově financovanému (obecně jde o situaci, kdy je pojištěncům snížena sazba pojistného s následným poklesem budoucí výše důchodu).

Transformační dluh potom budeme definovat jako současnou hodnotu transformačních deficitů.

Výše transformačních deficitů resp. transformačního dluhu je nezávislá na rovnováze či nerovnováze důchodového systému jako takového a nelze je tedy snížit žádnými úpravami systému. Toto ovšem neznamená, že důchodový systém musí být v období transformace v deficitu (resp. v deficitu rovnajícím se transformačnímu deficitu), neboť transformační deficity (resp. dluh) mohou být financovány nevyplacenými důchody existujících důchodců.

Následující tabulka (Tabulka 62) ukazuje výše transformačních dluhů při různých variantách přechodu k fondovému systému u starobních důchodů. Varianty jsou odlišeny výší sazby placené do fondového systému (resp. neplacené do průběžného systému). K plnému přechodu dochází při sazbě 20 %.

**Tabulka 62. Výše transformačního dluhu při přechodu k fondovému systému v % HDP**

Sazba do fondového systému	5%	10%	20%
<b>Transformační dluh</b>	64,0	122,6	238,7

Pramen: MPSV

Z tabulky vyplývá, že plný přechod od průběžně ke kapitálově financovanému důchodovému systému by si vyžádal náklady ve výši necelých 2,5 násobku ročního HDP.

#### C.2.4. ZÁVĚRY

Z výše provedených projekcí vyplývá, že důchodový systém v současné podobě je značně flexibilní a umožňuje (resp. nutí k) provádění kontinuálních úprav, které umožňují systém krátkodobě i dlouhodobě stabilizovat (Tabulka 55). Na druhou stranu mohou vést také k explozi celkových výdajů. Výše uvedená flexibilita systému také velmi ztěžuje vytvoření demografické rezervy, která by zlepšila mezigenerační spravedlnost v důchodovém systému (slabé vs. silné generace).

Existence silných a slabých generací v populaci může při snaze o každoroční vyrovnanost průběžného systému (pomocí různých parametrických úprav) způsobovat určitou mezigenerační nespravedlnost. Graf 24 ukazuje dopad existence silné generace<sup>39</sup> ve stabilní populaci<sup>40</sup> v důchodovém systému<sup>41</sup>, který je každoročně vyrovnaný a v systému, který vytváří demografickou rezervu. Každoročně vyrovnaný důchodový systém zvýší úroveň důchodů<sup>42</sup> při vstupu silné generace na trh práce (v našem případě ve 20 roce projekce) a následně při odchodu této generace do

<sup>39</sup> V prvních pěti letech se narodí dvojnásobný počet dětí.

<sup>40</sup> Stabilní populací rozumíme populaci s neměnnou úmrtností v jednotlivých věkových skupinách.

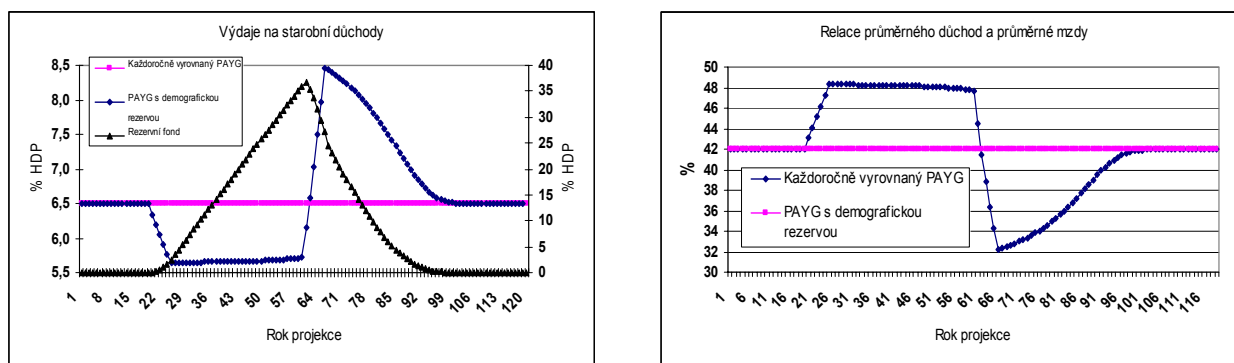
<sup>41</sup> Jde o zjednodušený ilustrační příklad.

<sup>42</sup> Obdobný efekt má i „dočasné“ snížení nebo zvýšení věkové hranice. Místo zvýšení důchodů může dojít ke snížení věkové hranice, který si ovšem následně vynucuje razantní zvýšení této hranice (tento vývoj lze vysledovat ve vývoji důchodových systémů v řadě vyspělých zemí).



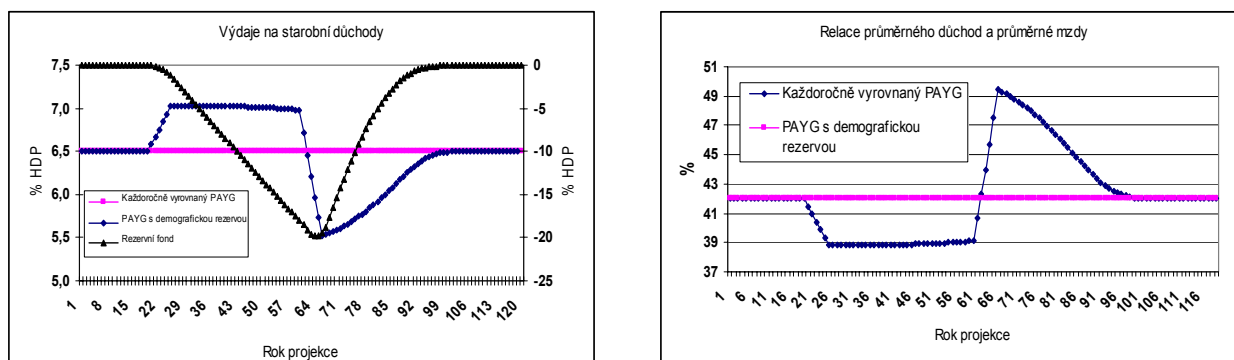
důchodu (v našem případě po 60 roce projekce) se úroveň důchodů sníží až pod původní úroveň a po té se postupně vrátí na výchozí úroveň (až zemře poslední příslušník silné generace). Je vidět, že při této konstrukci systému financuje silná generace vyšší důchody „svých rodičů“, aby následně získala důchody významně nižší. Při konstrukci s tvorbou demografické rezervy (nemění se způsob výpočtu důchodu a relace je tedy stabilní) dochází při vstupu silné generace na trh práce

**Graf 24. Dopad existence silné generace ve stabilní populaci na výdaje a úroveň důchodů**



Pramen: MPSV

**Graf 25. Dopad existence slabé generace ve stabilní populaci na výdaje a úroveň důchodů**



Pramen: MPSV

k poklesu úrovně výdajů a k tvorbě rezervy<sup>43</sup>, která je následně vyčerpána zvýšenými výdaji při odchodu silné generace do důchodu. Obdobně to platí i pro slabé generace<sup>44</sup> (Graf 25). Zajímavé je z tohoto pohledu srovnání vývoje, který ukazuje Graf 23 ve variantě 2 a simulace podle předchozího grafu (Graf 24).

Z hlediska příjmů systému se jeví jako potencionálně výhodná diversifikace zdrojů. Tato diversifikace spojená s částečnou kapitalizací příspěvků může vést k velmi významnému snížení IPD systému (Tabulka 56) a zároveň ke zvýšení mezigenerační spravedlnosti v systému. Tato změna nemusí být nutně spojena se

<sup>43</sup> Pro zjednodušení se předpokládá, že výnosy rezervního fondu (resp. náklady na dluh) jsou na úrovni růstu HDP

<sup>44</sup> V prvních pěti letech projekce se narodí poloviční počet dětí.

systémovou změnou na straně dávek<sup>45</sup> (resp. výdajů) a tedy nutností hradit transformační náklady (Tabulka 62).

Na straně výdajů důchodového systému je důležitým parametrem věková hranice pro odchod do starobního důchodu. Úpravou tohoto parametru lze přímo reagovat na změny v demografické struktuře bez nutnosti významného poklesu výše důchodů. Z projekcí (Graf 20 a Graf 21) je patrné, že zvolené tempo zvyšování věkové hranice v zásadě reflektuje demografické změny.

Způsob a výše valorizace důchodů je další parametr ovlivňující výdajovou stranu systému. Tím, že působí na výši všech vyplácených důchodů, může mít velmi silný efekt, který se projevuje zejména v kratším období (Graf 22 a Tabulka 59). Lze ho tedy dobře využít pro řešení krátkodobých výkyvů a dostat systém do rovnováhy v daném roce s tím, že ale může dojít k vytvoření mezigenerační nespravedlnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že nastoupené reformní procesy reagují na budoucí změny s tím, že zásadním problémem pro budoucí vývoj se jeví silné generace přelomu 60. a 70. let minulého století, jejichž přechod z ekonomické aktivity do starobního důchodu (Graf 21) bude působit významný tlak na výdaje systému (Graf 23). Použití standardních úprav (pokles relativní úrovně důchodů resp. další zvýšení věkové hranice), které by směřovaly ke každoroční vyrovnanosti systému, se jeví vůči této generaci jako značně nespravedlivé (Graf 24)<sup>46</sup>.

### C.3. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

#### C.3.1. DLOUHODOBÉ PROJEKCE A HODNOCENÍ VÝVOJE

Bilance nemocenského pojištění závisí na výši vyměřovacích základů pro pojistné a pro dávky, na pojistné sazbě, úspěšnosti výběru pojistného, nemocnosti a na parametrech konstrukce. Projekce plátců pojistného a příjemců dávek není pro dlouhodobé projekce ukazatelů nemocenského pojištění základním vypovídajícím prvkem, protože na rozdíl od důchodového pojištění je v systému nemocenského pojištění okruh plátců pojistného a příjemců dávek zhruba stejný.

**Vývoj počtu plátců pojistného a příjemců dávek** nemocenského pojištění je určen demografickou strukturou populace a ekonomickou aktivitou v různých věkových skupinách, dalším významným činitelem je vývoj nezaměstnanosti. Z důvodu dobrovolnosti OSVČ na účasti na nemocenském pojištění a odlišného způsobu stanovení pojistného pro zaměstnance a OSVČ se rozlišují dvě skupiny pojištěnců. Podíl dobrovolně pojištěných OSVČ na celkovém počtu důchodově pojištěných OSVČ se pozvolna snižuje - z 58% v roce 1997 na 45% v roce 2003. Vliv na počet dobrovolně pojištěných OSVČ má i změna právních předpisů. Předpokládá se, že v souvislosti s reformou veřejných rozpočtů, která pro OSVČ do roku 2006 postupně zvyšuje vyměřovací základ pro pojistné, se z celkového počtu důchodově pojištěných OSVČ dobrovolně nemocensky pojistí jen 40% - 30%, tj. cca 250 tis. osob. Vývoj počtu plátců pojistného, stejně jako počet příjemců dávek, bude v období 2005-2065 kopírovat vývoj počtu plátců pojistného na důchodové pojištění, který je

<sup>45</sup> Kapitalizace části placených příspěvků nemusí nutně znamenat „spoření“ (tj. přechod od DB z DC plánům) s tím spojené vytvoření dalšího pilíře systému, ale lze zachovat „pojištění“ (tj. DB plány, které takto fungují např. v Nizozemí či Švýcarsku), a to i v současné (či modifikované) podobě upravené zákonem č. 155/1995 Sb.

<sup>46</sup> Nižší důchod pouze z důvodu příslušnosti k silné generaci.

uveden v kapitole C.2.1 (Graf 17). Celkový absolutní počet nemocensky pojištěných však bude nižší o ty OSVČ, které se dobrovolně nemocensky nepojistí, tj. o cca 400-500 tis. osob.

**Příjmy z pojistného** na nemocenské pojištění závisí na počtu plátců pojistného, výši vyměřovacího základu, pojistné sazbě, a úspěšnosti výběru pojistného. Proto bude mít vývoj příjmů na nemocenské pojištění v období 2005-2065 stejný trend jako je uveden v kapitole C.2.2 (Graf 23) - absolutní výše se bude lišit pouze podle stanovené výše příspěvkové sazby.

Ve **výdajích** na nemocenské pojištění se nová opatření plně projeví většinou v již nejbližším období, proto nemá dlouhodobá projekce takovou důležitost jako v systému důchodového pojištění. **Proto jsou upřednostňovány projekce krátkodobé.**

### C.3.2. KRÁTKODOBÉ PROJEKCE A ANALÝZA CITLIVOSTI FINANČNÍ BILANCE NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ NA ZMĚNY ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

V roce 2004 vláda schválila věcný záměr zákona o nemocenském pojištění (usnesení č. 104), v červnu 2004 vláda přijala usnesení č. 604 k návrhům řešení některých problémů souvisejících s přípravou návrhu zákona o nemocenském pojištění (stanovila parametry konstrukce dávek).

K hlavním cílům navrhovaného zákona o nemocenském pojištění patří vytvoření předpokladů pro vyrovnanou bilanci příjmů a výdajů systému nemocenského pojištění. Základními faktory ovlivňujícími vyrovnanost je vývoj pracovní neschopnosti a výše dávek. Vhodným způsobem k ovlivnění tohoto vývoje je motivace zaměstnavatelů i pojištěnců na nižším čerpání dávek nemocenského pojištění. Toho chce nový zákona dosáhnout zapojením zaměstnavatelů do systému poskytování náhrady mzdy za pracovní dny počátečního období pracovní neschopnosti a změnou konstrukce dávek.

Navrhuje se, aby v období prvních 14 kalendářních dnů pracovní neschopnosti a karantény náležela náhrada mzdy vyplácená za pracovní dny zaměstnavatelem a současně byla zaměstnavatelům snížena pojistná sazba. Při zachování sazby pojistného pro zaměstnance ve výši 1,1 % bude možné stanovit sazbu pojistného pro zaměstnavatele na 1,6 %, tj. snížení současných 3,3 % o 1,7 p.b. Přitom výdaje na náhradu mzdy za prvních 14 dnů pracovní neschopnosti pro průměrného zaměstnavatele budou činit pouze 1,01 % z objemu vyměřovacích základů. Vyšší výdaje na výplatu náhrady mzdy, než je úspora ze snížení sazby pojistného, lze očekávat v podnicích s mnohem vyšší četností vzniku pracovní neschopnosti než je celostátní průměr. Mezi podniky se stejnou nemocností budou ve výhodnější situaci podniky s vyšší úrovní mezd.

Orientační přehled o tom, jak snížení nebo zvýšení nemocnosti ovlivní finanční dopad náhrady mzdy na zaměstnavatele, poskytuje Tabulka 63. Finanční dopad na zaměstnavatele je zde vyjádřen v procentech současné výše plateb nemocenského pojištění (100%) a za předpokladu, že náhrada mzdy bude za 1.-3. den nemoci ve výši 25% denního vyměřovacího základu a od 4. dne nemoci 60% denního vyměřovacího základu. Takže jedná-li se např. o organizaci s průměrným procentem pracovní neschopnosti ve výši 8% a průměrnou mzdou ve výši 0,7násobku celostátního průměru, pak se výdaje zaměstnavatele na pojistné a náhradu mzdy zvýší oproti současně placenému pojistnému na 104%, tj. o 4 p.b. Pokud ale u této organizace dojde ke snížení nemocnosti a průměrné procento pracovní neschopnosti

klesne na 6%, budou výdaje zaměstnavatele na pojistné a náhradu mzdy činit pouze 89% současné výše plateb nemocenského pojištění.

**Tabulka 63. Vliv nemocnosti na bilanci zaměstnavatelů**

Násobek průměr. mzdy	Při průměrném procentu pracovní neschopnosti									
	1%	3%	5%	6%	7%	8%	9%	11%	13%	15%
<b>0,7</b>	55	68	82	<b>89</b>	97	<b>104</b>	112	127	144	161
1	55	69	83	91	98	106	114	130	147	165
1,5	53	62	72	76	81	87	92	103	114	126
2	51	56	62	64	67	70	73	79	86	93
3	50	53	56	57	59	60	62	66	69	73
3 a více	49	50	51	51	52	53	53	54	55	57

Při výpočtu údajů pro různou výši průměrného procenta pracovní neschopnosti se vycházelo z předpokladu, že k jeho změně dojde v důsledku změny počtu případů při zachování relativně stejného rozložení délky pracovní neschopnosti. Pokud by ke snížení nemocnosti došlo především v důsledku snížení krátkodobé nemocnosti (do 14 dnů), budou uvedené finanční dopady pro zaměstnavatele příznivější. Z tabulky je zřejmé i to, že změny v nemocnosti výrazněji ovlivňují finanční dopad u organizací s nižšími výdělky, což je ovlivněno redukcí vyměřovacích základů při stanovení výše dávek z vyšších výdělků.

Schválený návrh parametrů konstrukce nemocenských dávek a náhrady mzdy uvádí následující přehled.

**Tabulka 64. Hlavní změny ve stanovení dávek nemocenského pojištění**

Opatření	Současný právní stav od 1.1. 2004	Návrh
Rozhodné období	12 měsíců	12 měsíců
<b>Redukce DVZ (denního vyměřovacího základu) :</b>		
redukční hranice (RH)	480 Kč a 690 Kč	pro nemocenské dávky : jedna třicetina z částek 1,0 – 1,5 – 3,0 nás. VVZ*); pro náhradu mzdy : 7/5 RH nemocenského
redukční sazba nemocenské POČR (ošetřovné) PPM (mateřská)	100% - 60% - 0% 1. - 14.den 90% - 60% -0% od 15. dne 100% - 60% - 0% 1. - 14. den 90% - 60% -0% od 15. dne 100% - 60% - 0% od 1. dne 100% - 60% - 0%	od 1. dne 90% - 60% - 30%
<b>Sazba pro denní dávku</b>		
Nemocenské	za kalendářní dny 1. – 3. den 25% od 4. dne 69%	1. – 14. den náhrada mzdy za pracovní dny 1. – 3. den 25% PV

Mateřská Ošetřovné	69% 69%	od 4. dne 60% PV*) od 15. dne nemocenské za kalendářní dny 60% DVZ  od 1. dne 70% DVZ od 1. dne 50% DVZ
<b>Souběžné zaměstnání</b>	dávka z každého	jen 1 dávka

\*) VVZ = všeobecný vyměřovací základ; PV = průměrný výdělek

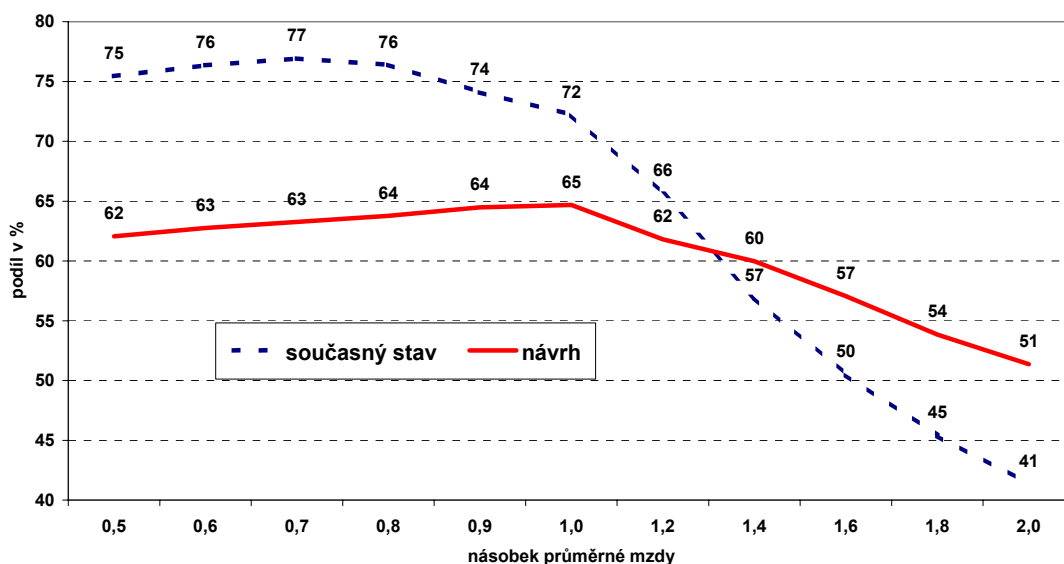
### Nemocenské

Nový způsob výpočtu nemocenské povede v roce 2006 (za předpokladu nemocnosti 6,2%) ke snížení výdajů na nemocenské od 15. dne pracovní neschopnosti o 7%, tj. o 1,4 mld. Kč.

Náhradový poměr (podíl výše dávky k čisté mzdě) se v důsledku změny redukčních hranic a sazby nemocenského zvýší u pojištěnců s vyššími příjmy a sníží u pojištěnců s průměrnými a nižšími příjmy. Např. při porovnání výše nemocenského podle právního stavu v roce 2003 s náhradou mzdy a nemocenským za prvních 30 kalendářních dnů nemoci dojde u pojištěnců s podprůměrnými příjmy podle návrhu ke snížení náhradového průměru o 8 -14 p.b., naopak u pojištěnců příjmem rovnajícím se 1,6 násobku průměrné mzdy se zvýší náhradový poměr o 7 p.b.

Náhradový poměr pro násobky průměrné mzdy ukazuje následující graf.

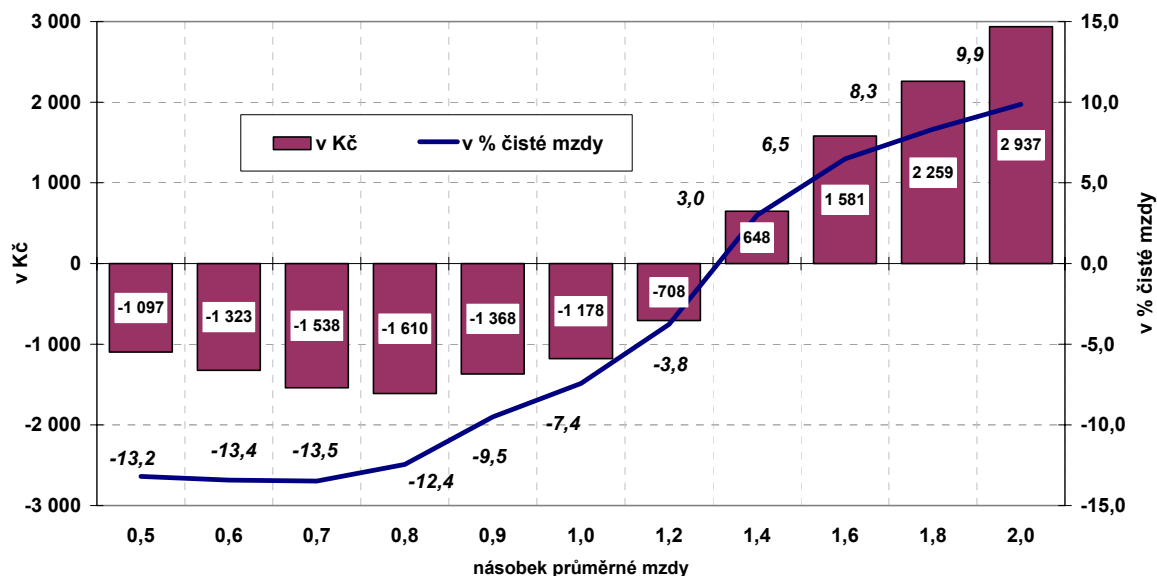
**Graf 26. Podíl výše dávky\*) za prvních 30 kalendářních dnů pracovní neschopnosti k čisté mzdě pro různou výši mzdy**



\*)dle současného stavu jde o nemocenské za 30 dnů, zatímco dle návrhu jde o součet náhrady mzdy za prvních 14 dnů a nemocenské za 16 následujících dnů

Pro pojištěnce tak budou změny ve způsobu výpočtu náhrady mzdy a nemocenského znamenat zvýšení příjmu u těch, jimž je dávka vyměřována z vyšších výdělků, a snížení příjmu při nižších výdělcích. Graf 27 ukazuje rozdíly mezi výší nemocenského podle právního stavu v roce 2003 a výší náhrady mzdy a nemocenským za prvních 30 kalendářních dnů nemoci.

**Graf 27. Rozdíl ve výši náhrady mzdy a nemocenské a výši současného nemocenského za 30 dnů nemoci**



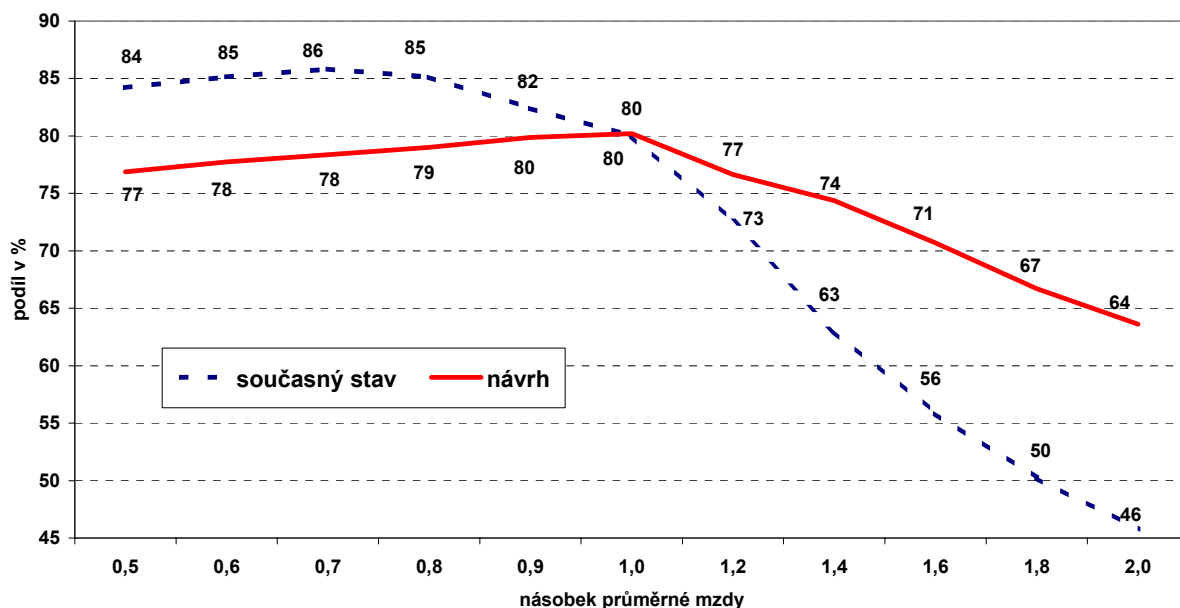
## Mateřská

U dávky mateřská dojde při stanovení denního vyměřovacího základu ke stejným změnám redukce jako u nemocenského. Procentní sazba denní výše dávky se však zvýší ze 69 % na 70 % redukovaného denního vyměřovacího základu. Navrhovaný způsob výpočtu mateřské povede v roce 2006 ke zvýšení výdajů na tuto dávku o 8,7 % , tj. o cca 394 mil. Kč.

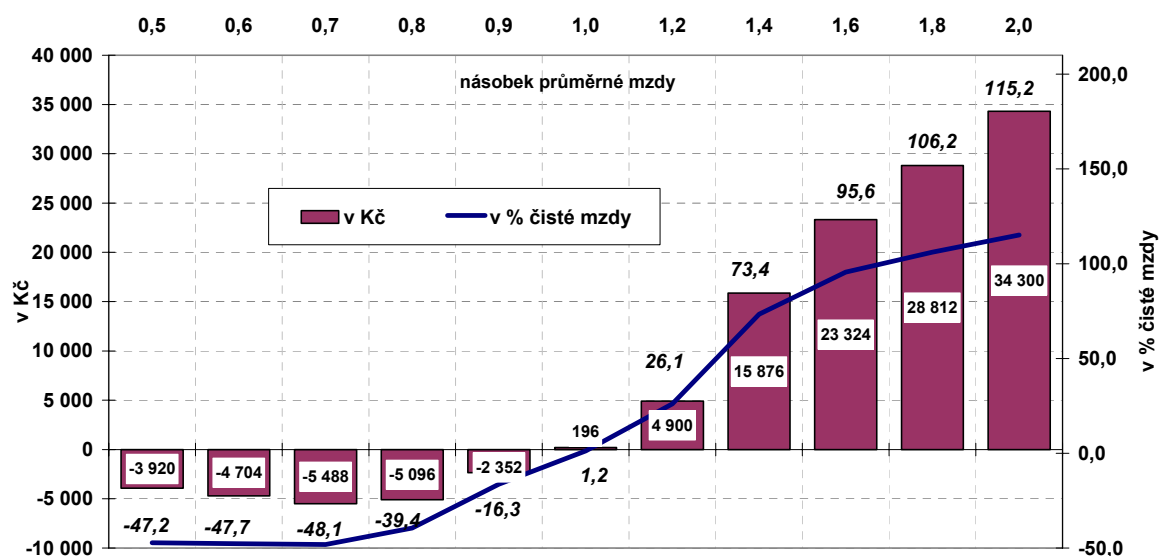
Uvedený výpočet bude znamenat vyšší podíl dávky k předchozí mzdě (náhradový poměr) pro pojištěnky, které odváděly pojistné z vyšších příjmů. Např. při porovnání výše nové mateřské s výší peněžité pomoci v mateřství spočtené podle právního stavu v roce 2003 dojde u pojištěnek (pojištěnců) s podprůměrnými příjmy ke snížení náhradového průměru o 2 - 7 p. b., naopak u pojištěnek (pojištěnců) příjmem rovnajícím se 1,6 násobku průměrné mzdy se náhradový poměr zvýší o 15 p. b. (viz Graf 28 ).

Pro pojištěnce povedou změny ve způsobu výpočtu mateřské ke zvýšení dávky u těch, jimž je dávka vyměřována z vyšších příjmů, a snížení dávky pro pojištěnce s nižšími příjmy. Graf 29 ukazuje rozdíl mezi dávkou spočtenou podle současného a navrhovaného právního stavu za 196 dnů pracovní neschopnosti .

**Graf 28. Podíl výše mateřské a PPM za 28 týdnů PN k čisté mzdě**



**Graf 29. Rozdíl ve výši mateřské a PPM za 28 týdnů PN**



### Ošetřovné

Také u ošetřovného dojde při stanovení denního vyměřovacího základu ke stejným změnám redukce jako u nemocenského a mateřské. Procentní sazba denní výše dávky se však sníží ze 69 % na 50 % redukovaného denního vyměřovacího základu.

Navrhovaný způsob výpočtu ošetřovného povede v roce 2006 ke snížení výdajů na tuto dávku o 28% tj. o cca 284 mil. Kč.

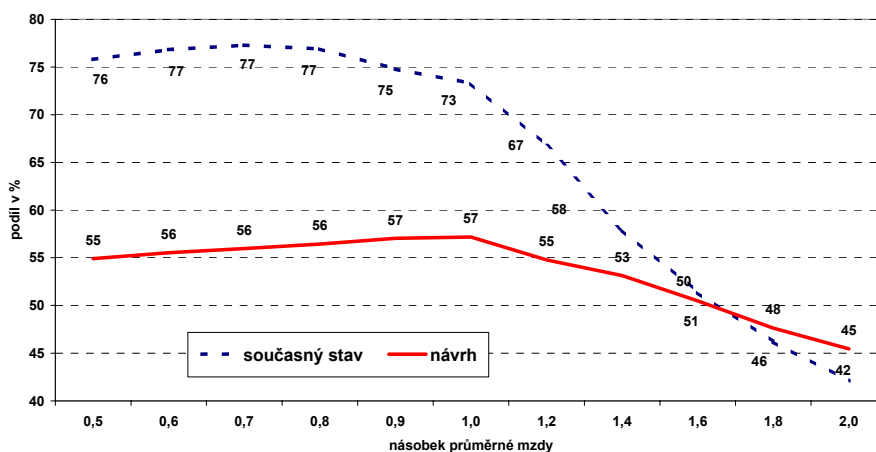


Navržené opatření bude znamenat pokles podílu dávky k předchozí mzdě (náhradový poměr) pro pojištěnce s příjmem až do 1,7 násobku průměrné mzdy v NH. Např. při porovnání výše nového ošetřovného s výší POČR spočtené podle současného právního stavu dojde u pojištěnců s podprůměrnými příjmy ke snížení náhradového průměru o 16 - 21 p. b., naopak u pojištěnců příjmem rovnajícím se 2 násobku průměrné mzdy se náhradový poměr zvýší o 3 p.b. (viz Graf 30).

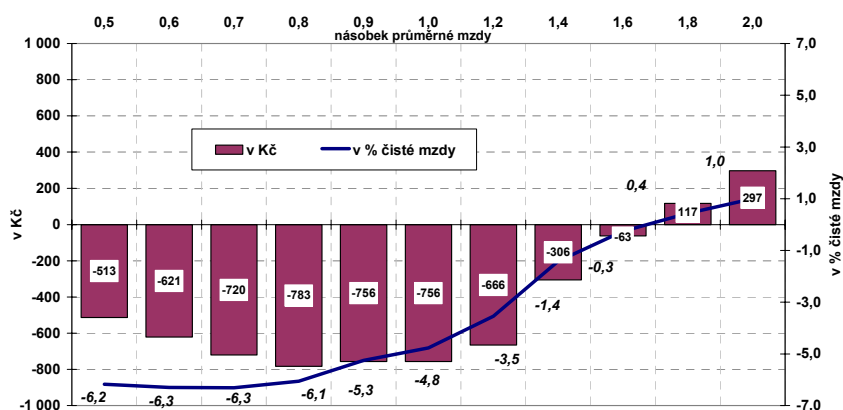
Vliv změn ve způsobu výpočtu dávky na její výši ve srovnání s právním stavem v roce 2003 dokumentuje Graf 31, který ukazuje rozdíly ve výši dávek za 9 dnů pracovní neschopnosti.

Pokles příjmu z ošetřovného představuje při devítidenní pracovní neschopnosti a průměrném příjmu částku 783 Kč. Pro jeden případ trvajícím 16 kalendářních dnů a spočtený z 0,8 násobku průměrného příjmu v NH, poklesne příjem ošetřovného osamělé matky o 1462 Kč.

**Graf 30. Podíl výše ošetřovného a POČR za 9 dnů pracovní neschopnosti k čisté mzdě**



**Graf 31. Rozdíl ve výši ošetřovného a POČR za 9 dnů pracovní neschopnosti**





### C.3.3. ZÁVĚRY

Ekonomické důsledky všech navrhovaných opatření jsou shrnuty v následující tabulce.

**Tabulka 65. Odhad příjmů a výdajů na nemocenské pojištění**

Odhad příjmů a výdajů na nemocenské pojištění (v mil. Kč)								
	současný právní stav				návrh zákona		návrh zákona	
	2004 rozpočet	2005	2006	2007	2006 při nemocnosti 6,2	2007	2006 při nemocnosti 5,8	2007
<b>Příjmy z pojistného</b>	<b>35 000</b>	<b>37 670</b>	<b>40 160</b>	<b>42 600</b>	<b>24 640</b>	<b>26 140</b>	<b>24 640</b>	<b>26 140</b>
<b>Výdaje na nemoc. pojištění</b>	<b>31 047</b>	<b>31 755</b>	<b>35 481</b>	<b>37 886</b>	<b>24 251</b>	<b>25 807</b>	<b>23 055</b>	<b>24 534</b>
z toho: nemocenské	25 942	26 721	29 927	31 934	18 587	19 780	17 391	18 507
mateřská	4 150	4 097	4 546	4 877	4 940	5 256	4 940	5 256
ošetřovné	950	931	1 002	1 069	718	765	718	765
vyrovnávací příspěvek	5	6	6	6	6	6	6	6
<b>Rozdíl P - V nem. pojištění</b>	<b>3 953</b>	<b>5 915</b>	<b>4 679</b>	<b>4 714</b>	<b>389</b>	<b>333</b>	<b>1 585</b>	<b>1 606</b>
<b>Náhrada mzdy (výdaj zaměstnavatele)</b>					9 178	9 769	8 587	9 140
<b>Celkové výdaje nem. poj. + náhrada</b>					33 429	35 576	31 642	33 674
<b>Průměrné % PN</b>	<b>6,2</b>	<b>6,0</b>	<b>6,2</b>	<b>6,2</b>	<b>6,2</b>	<b>6,2</b>	<b>5,8</b>	<b>5,8</b>
<b>Parametry konstrukce</b>								
Redukční hranice (RH) <sup>*)</sup>								
1.	480	480	520	560	653	697	653	697
2.	690	690	750	800	980	1 045	980	1 045
3.					1 959	2 089	1 959	2 089
zápočet DVZ		100% (90%)			90%		90%	
do 1. RH								
od 1. RH do 2. RH			60%		60%		60%	
od 2. RH do 3. RH			0%		30%		30%	
nad 3. RH			0%		0%		0%	
% sazba z DVZ:								
nemocenské 1.-3. den			25%		25%		25%	
nemocenské od 4. dne			69%		60%		60%	
mateřská od 1. dne			69%		70%		70%	
ošetřovné od 1. dne			69%		50%		50%	
Počet pojištěnců	4 234	4 238	4 239	4 242	4 239	4 242	4 239	4 242

\*) RH podle současného právního stavu se do roku 2005 nezvyšují. Od roku 2006 se podle §40 platného zákona opět zvyšují v závislosti na růstu mezd.

RH podle návrhu zákona představuje 1 násobek, 1,5 násobek a 3 násobek všeobecného vyměřovacího základu.

Pojistná sazba současný stav 4,4% = 3,3% zaměstnavatel + 1,1% zaměstnanec  
návrh 2,7% = 1,6% zaměstnavatel + 1,1% zaměstnanec

Příjmy z pojistného jsou ovlivněny i výší průměrného procenta pracovní neschopnosti, tj. tím, kolik pojištěnců ze 100 je denně v pracovní neschopnosti (viz kapitola B.2.3.). Pokud se sníží průměrné procento pracovní neschopnosti o půl procentního bodu, příjmy z pojistného se zvýší o 0,5% původní hodnoty.

Rovněž výdaje na nemocenské jsou výrazně ovlivňovány nemocností. Snížení, resp. zvýšení hodnoty průměrného procenta pracovní neschopnosti o půl procentního bodu představuje snížení, resp. zvýšení výdajů na nemocenské o 8% původní hodnoty výdajů na nemocenské.

## ČÁST D

### ZÁVĚRY VYPLÝVAJÍCÍ Z HODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU A ZE ZÁVĚRŮ PROJEKČÍ

#### D.1. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Je zřejmé, že stávající důchodový systém vyžaduje další zásadní změny, neboť jeho nastavení neodpovídá očekávanému ekonomickému a demografickému vývoji. Změny mohou být „systémové“, tj. takové, které sníží váhu průběžně financovaného systému a posílí úlohu doplňkového soukromého systému, nebo musí dojít k parametrickým změnám stávajícího systému, které ho přiblíží pojistněmatematické rovnováze.

Jak bylo uvedeno v části C této zprávy, postupný růst věkové hranice odchodu do starobního důchodu na 67 let přispívá významnou měrou k eliminaci dopadu stárnutí české populace. Vede k výraznému snížení implicitního dluhu i ke snížení potřebné příspěvkové sazby. Je proto třeba **pokračovat v postupném zvyšování věku odchodu do starobního důchodu až na 67 let**. Významný vliv na implicitní dluh a potřebnou příspěvkovou sazbu má i způsob valorizace vyplácených důchodů a vývoj redukčních hranic pro výpočet výše důchodu. Jak vyplývá z kapitoly C.2., lze současný důchodový systém dlouhodobě stabilizovat (s určitým rizikem). Ze srovnání 3 uvažovaných reformních scénářů se jako nejpříjemnější jeví ten, který vede k minimálnímu implicitnímu dluhu a příspěvkové sazbě 28%, tj. ten, který kromě již zmíněného zvyšování věku odchodu do starobního důchodu uvažuje **valorizaci vyplácených důchodů odpovídající 50% nárůstu indexu spotřebitelských cen a 50% růstu mezd, nepočítá se zvyšováním základní výměry** a obě redukční hranice valorizuje o něco více než odpovídá růstu mezd (tedy zvyšuje ekvivalenci, či „zásluhovost“, v systému). **Posílení „zásluhovosti“** je nezbytnou podmínkou pro opětovné naplnění Úmluvy MOP č. 128, kterou ČR v roce 2004 neplní. Vysokou míru solidarity je třeba snížit i v oblasti výše pojistného (i když toto „zaplatíme“ poklesem příjmů z pojistného). Tím, že neexistuje maximální vyměřovací základ pro stanovení výše pojistného pro zaměstnance, vzniká u zaměstnanců platících vysoké příspěvky do systému výrazný nepoměr mezi zaplacenými příspěvky a výší dávek a rovněž náklady zaměstnavatele na takové zaměstnance jsou velmi vysoké. Proto by bylo vhodné **zavést maximální vyměřovací základ**.

#### D.2. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

Základními faktory ovlivňujícími vyrovnanost bilance příjmů a výdajů jsou vývoj pracovní neschopnosti a výše dávek. Vhodným způsobem k ovlivnění tohoto vývoje je motivace zaměstnavatelů i pojištěnců k nižšímu čerpání dávek nemocenského pojištění. Toho lze dosáhnout **zapojením zaměstnavatelů do systému poskytování náhrady mzdy za pracovní dny počátečního období pracovní neschopnosti a změnou konstrukce dávek** např. tak, jak je popsáno v kapitole C.3.2. Stejně, jako v případě důchodového pojištění, i v případě nemocenského pojištění by bylo vhodné **zavést maximální vyměřovací základ** pro stanovení pojistného.

# PŘÍLOHA

## I. PŘÍKLADY VÝPOČTU DÁVEK

právní stav k 1.1.2004

Jen v českém textu, v anglickém překladu se neuvádí

(A) Příklad výpočtu důchodu

(B) Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění

### (A) PŘÍKLAD VÝPOČTU DŮCHODU

#### Zadání

Muž narozen 1.2.1942 po skončení povinné školní docházky v roce 1956 studoval na střední škole, po ukončení studia byl nepřetržitě zaměstnán až do 31.12.2003 a od 1.1.2004 mu byl přiznán starobní důchod podle § 29 zákona č. 155/1995 Sb. („normální“ starobní důchod). V roce 1993 byl nemocen 10 dnů, v roce 1994 byl nemocen 20 dnů a v roce 1996 byl nemocen 15 dnů.

#### Výpočet

##### **1. Určení důchodového věku**

Důchodového věku bylo dosaženo 1.4.2003 (60 roků bylo dosaženo 1.2.2002, tj. v sedmém kalendářním roce po roce 1995, takže důchodový věk činí 60 let + 7 x 2 měsíce).

##### **2. Doba pojištění (včetně doby studia) získaná do vzniku nároku na starobní důchod**

46 celých roků doby pojištění (1.9.1956 - 31.3.2003)

##### **3. Určení rozhodného období**

Rozhodné období pro stanovení osobního vyměřovacího základu bude v tomto případě osmnáctileté, určené roky 1986 až 2003 (rok 2003 je poslední rok před rokem přiznání důchodu).

##### **4. Dále je třeba**

- za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období zjistit výši vyměřovacích základů a počet dnů vyločených dob (dále jen „VD“) – v tomto případě jde o dny nemoci uvedené v zadání,
- pro jednotlivé kalendářní roky „t“ rozhodného období (s výjimkou kalendářního roku předcházejícího roku přiznání důchodu) zjistit z nařízení vlády výši všeobecných vyměřovacích základů (dále jen „VVZ<sub>t</sub>“) a výši příslušného přepočítacího koeficientu (dále jen „PK“, přičemž pro výpočet důchodu přiznaného v roce 2004 je  $PK_{2002}=1,0717$ ),
- pro jednotlivé kalendářní roky rozhodného období stanovit koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (dále jen „KNVVZ“ a platí že

$$KNVVZ_t = \frac{VVZ_{2002} \times PK_{2002}}{VVZ_t},$$

- stanovit roční vyměřovací základy pro jednotlivé kalendářní roky rozhodného období (dále jen „RVZ“ a platí, že  $RVZ_t = VZ_t \times KNVVZ_t$ ).

Postup vyplývá z následující tabulky:

Rok	VZ <sub>t</sub> (Kč)	VD (počet dnů)	VVZ <sub>t</sub> (Kč)	KNVVZ <sub>t</sub>	RVZ <sub>t</sub> (Kč)
1986	40 000	0	2 964	5,6807	227 227
1987	40 000	0	3 026	5,5643	222 571
1988	41 000	0	3 095	5,4402	223 049
1989	42 000	0	3 170	5,3115	223 084
1990	44 000	0	3 286	5,1240	225 457
1991	51 000	0	3 792	4,4403	226 454
1992	62 000	0	4 644	3,6256	224 790
1993	77 000	10	5 817	2,8945	222 879
1994	92 000	20	6 896	2,4416	224 630
1995	108 000	0	8 172	2,0604	222 522
1996	128 000	15	9 676	1,7401	222 737
1997	142 000	0	10 696	1,5742	223 535
1998	155 000	0	11 693	1,4400	223 195
1999	168 000	0	12 655	1,3305	223 525
2000	179 000	0	13 490	1,2481	223 418
2001	194 000	0	14 640	1,1501	223 120
2002	208 000	0	15 711	1,0717	222 914
2003	222 000	0	16 779	1,0000	222 000
<b>celkem</b>		<b>45</b>			<b>4 027 107</b>

Obecná poznámka: Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se stanoví s přesností na čtyři platná desetinná místa (číslíce na čtvrtém platném desetinném místě se přitom zaokrouhuje podle obecných pravidel). Roční vyměřovací základ se zaokrouhuje na celé koruny nahoru.

## 5. Stanovení osobního vyměřovacího základu (dále jen „OVZ“)

OVZ = měsíční průměr úhrnu RVZ za roky 1986 až 2003 =

$$= \frac{\text{úhrn RVZ}_{1986 \text{ až } 2003}}{\text{počet dní } 1986 \text{ až } 2003 - \text{VD}} \times 30,4167 = \frac{4\,027\,107}{6\,574 - 45} \times 30,4167 = \mathbf{18\,762 \text{ Kč}}$$

Vzhledem k tomu, že jsou v rozhodném období, z něhož se zjišťují příjmy, dny pobírání nemocenského (tzv. vyloučené doby), musí se při stanovení osobního vyměřovacího základu celkový počet dnů rozhodného období snížit o počet těchto dnů (v zadaném příkladu výpočtu o 45 dnů).

Obecná poznámka: Osobní vyměřovací základ se zaokrouhuje na celé koruny nahoru.

**6. Stanovení výpočtového základu (dále jen „VZ“)**

Redukce: do 1. redukční hranice se počítá 100% OVZ, od 1. redukční hranice do 2. redukční hranice se počítá 30% OVZ, a od 2. redukční hranice se počítá 10% OVZ.

1. redukční hranice = 7 500 Kč, 2. redukční hranice = 19 200 Kč.

$VZ = 7\,500\text{ Kč} + 30\% * (18\,762 - 7\,500\text{ Kč}) = \mathbf{10\,879\text{ Kč}}$

**7. Stanovení procentní výměry (dále jen „PV“)**

Výše PV činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % VZ, tj.  $46 * 1,5\% VZ = 69\% VZ = 69\%$  z částky 10 879 Kč = 7 507 Kč měsíčně;

Obecná poznámka

Minimální výše procentní výměry činí 770 Kč měsíčně

**8. Stanovení základní výměry (dále jen „ZV“)**

$ZV = \mathbf{1\,310\text{ Kč měsíčně}}$  (naposledy změněna nařízením vlády č. 104/1998 Sb.)

**9. Zvýšení za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na starobní důchod**

Od 1.4.2003 do 31.12.2003, tj. za 275 (= 3\*90+ 5) kalendářních dnů, činí zvýšení  $3 * 1,5\% VZ = 3 * 1,5\% * 10\,879 = 490\text{ Kč}$

$PV = 7\,507 + 490 = \mathbf{7\,997\text{ Kč}}$

**10. Valorizační zvýšení podle nařízení vlády č. 345/2001 Sb. nenáleží.****11. Celková výše starobního důchodu**

$S = ZV + PV = 1\,310\text{ Kč} + 7\,997\text{ Kč} = \mathbf{9\,307\text{ Kč měsíčně}}$

Obecné poznámky:

⇒ Výše starobního důchodu se zaokrouhuje na celé koruny nahoru; přitom se zvláště zaokrouhlí výše starobního důchodu vypočtená ke dni vzniku nároku na důchod a zvláště případná částka zvýšení starobního důchodu za dobu zaměstnávání vykonávaného po vzniku nároku.

⇒ Zvýšení 1,5% náleží za dobu získanou po 1.7.2001, za dobu před tímto datem náleží 1%.

**(B) PŘÍKLADY VÝPOČTU DÁVEK NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ** <sup>47</sup>

Z nemocenského pojištění se vyplácí čtyři dávky :

nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny (POČR), peněžitá pomoc v mateřství (PPM) a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.

**1. NEMOCENSKÉ**Zadání

Pracovník se stal práce neschopným 4. ledna 2004 a pracovní neschopnost (PN) trvala do 30. ledna 2004 (27 kalendářních dnů).

Jeho započitatelný příjem v měsíci leden - prosinec 2003 činil:

A) 0,7 násobek průměrné mzdy v NH za rok 2003 tj. 11 746 Kč měsíčně.

B) 1,5 násobek průměrné mzdy v NH za rok 2003 tj. 25 169 Kč měsíčně.

Výpočet

<b>1. Rozhodné období</b>	<b>leden – prosinec 2003</b>	
	<b>365 kalendářních dnů</b>	
<b>2. Denní vyměřovací základ</b>		
A) Započitatelný příjem	140 952 Kč	12 * 11 746
Denní vyměřovací základ	<b>386,17 Kč</b>	140 952 / 365
B) Započitatelný příjem	302 028 Kč	12 * 25 169
Denní vyměřovací základ	<b>827,47 Kč</b>	302 028 / 365
<b>3. Redukce denního vyměřovacího základu</b> <sup>48</sup>		
<b>1. - 14. den PN</b>		
A) <b>348 Kč</b>		386,17 * 90%
B) <b>558 Kč</b>		480*90% + ( 690 - 480) * 60 %

<sup>47</sup> OBECNĚ - vymezení pojmů

- **Rozhodné období** je zpravidla období 12 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem ve kterém vznikla pracovní neschopnost (karanténa, potřeba ošetřování člena rodiny, či nástup na mateřskou dovolenou).

- **Denní vyměřovací základ** (DVZ) Započitatelný příjem (veškerý příjem podléhající odvodu pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti zúčtovaný zaměstnanci v rozhodném období) se dělí počtem kalendářních dnů připadajících na rozhodné období (do tohoto počtu dnů se však některé dny nezahnují, aby neodůvodněně nedocházelo k rozmělnění výše denního vyměřovacího základu - např. dny poskytování nemocenského).

- **Redukce denního vyměřovacího základu** (DVZr) Pro redukci jsou stanoveny dvě hranice. V období 2002-2004 je první redukční hranice 480 Kč, druhá redukční hranice 690 Kč. Od 1. 1. 2004 se pro nemocenské a POČR za dobu prvních 14 kalendářních dnů pracovní neschopnosti z částky 480 Kč počítá 90%, z částky nad 480 Kč do 690 Kč se počítá 60% a k částce nad 690 Kč se nepřihlíží. Pro PPM od 1. dne a pro nemocenské a POČR od 15. kalendářního dne pracovní neschopnosti se částka do 480 Kč počítá v plné výši, z částky nad 480 Kč do 690 Kč se počítá 60 % a k částce nad 690 Kč se nepřihlíží.

- **Denní dávka stanovená procentní sazbou:** Nemocenské za 1.-3. den PN činí **25 %** z DVZr, za 4. a další den PN činí **69 %** z DVZr; peněžitá pomoc v mateřství činí **69 %** z DVZr; podpora při ošetřování členy rodiny činí **69 %** z DVZr.

<sup>48</sup> Výpočet se zaokrouhlí na celé Kč nahoru

**od 15. dne PN**

A) <b>387 Kč</b>	386,17*100%
B) <b>606 Kč</b>	480*100% + ( 690 - 480 ) * 60 %

**4. Denní dávka nemocenské<sup>38</sup>**

A) 1. až 3. den PN	<b>87 Kč</b>	348 * 25 %
4. až 14. den PN	<b>241 Kč</b>	348 * 69 %
od 15. dne PN	<b>268 Kč</b>	387* 69 %
B) 1. až 3. den PN	<b>140 Kč</b>	558 * 25 %
4. až 14. den PN	<b>386 Kč</b>	558 * 69 %
od 15. dne PN	<b>419 Kč</b>	606 * 69 %

**5. Nemocenské za uvedenou dobu nemoci (27 kalendářních dnů)<sup>49</sup>**

A) <b><u>6 396 Kč</u></b>	3 * 87 + 11 * 241 + 13 * 268
B) <b><u>10 113 Kč</u></b>	3 * 140 + 11 * 386 + 13 * 419

**2. PODPORA PŘI OŠETŘOVÁNÍ ČLENA RODINY (POČR)****Zadání**

Pracovnice pečuje o nemocné dítě a podpora při ošetřování člena rodina trvala od 4. ledna do 12. ledna 2004 (9 dnů, tj. max. doba na 1 případ pro neosamělého rodiče). Její započitatelný příjem v měsíci leden až prosinec 2003 činil 16 779 Kč měsíčně (výše průměrné mzdy v NH za rok 2003).

**Výpočet**

1. Rozhodné období	<b>leden – prosinec 2003</b>	
	<b>365 kalendářních dnů</b>	
2. Denní vyměřovací základ		
A) Započitatelný příjem	201 348 Kč	12 * 16 799
Denní vyměřovací základ	<b>551,64 Kč</b>	201 348 / 365
3. Redukce denního vyměřovacího základu <sup>39</sup>		
<b>475 Kč</b>	480 * 90% + (551,64 - 480) * 60%	
4. Denní dávka <sup>39</sup>		
za každý den POČR	<b>328 Kč</b>	475 * 69 %
5. Podpora při ošetřování člena rodiny za uvedenou dobu (9 kalendářních dnů) <sup>39</sup>		
<b><u>2 952 Kč.</u></b>	9 * 328	

<sup>49</sup> Výpočet se zaokrouhlí na celé Kč nahoru.

### 3. PENĚŽITÁ POMOC V MATEŘSTVÍ (PPM)

#### Zadání

Žena nastoupila na mateřskou dovolenou, která trvala od 4. ledna 2004 do 18. července 2004 (196 kalendářních dnů). PPM náleží po dobu 28 týdnů. Její započitatelný příjem v měsíci leden až prosinec 2003 činil 16 779 Kč měsíčně (výše očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2003).

#### Výpočet

1. Rozhodné období	<i>leden – prosinec 2003</i>
	<i>196 kalendářních dnů</i>
2. Denní vyměřovací základ	
Započitatelný příjem	201 348 Kč
Denní vyměřovací základ	<b>551,64 Kč</b>
	12 * 16 779 201 348 / 365
3. Redukce denního vyměřovacího základu <sup>39</sup>	
<b>523 Kč</b>	480 * 100% + (551,64 - 480) * 60%
4. Denní dávka PPM <sup>39</sup>	
za každý den PPM	<b>361 Kč</b>
	523 * 69%
5. Peněžité podpora v mateřství za uvedenou dobu	(196 kalendářních dnů)
<u><b>70 756 Kč</b></u>	361 * 196

### 4. VYROVNÁVACÍ PŘÍSPĚVEK V TĚHOTENSTVÍ A MATEŘSTVÍ

#### Zadání

Pracovnice byla převedena na jinou práci z důvodu těhotenství dne 1. února 2004, na mateřskou dovolenou nastupuje dne 1. května 2004. Před převedením její započitatelný příjem v měsíci únor 2003 až leden 2004 činil 16 779 Kč měsíčně a po převedení činil v každém měsíci 11 746 Kč (0,7 násobek průměrné mzdy v NH za rok 2003).

#### Výpočet

1. Rozhodné období	<i>únor 2003 – leden 2004</i>
--------------------	-------------------------------



**365 kalendářních dnů****2. Denní vyměřovací základ před převedením**

Započitatelný příjem	201 348 Kč	12 * 16 779
Denní vyměřovací základ	<b>551,64 Kč</b>	201 348 / 365

**3. Redukce denního vyměřovacího základu<sup>39)</sup>**

<b>523 Kč</b>	$480 * 100\% + (551,64 - 480) * 60\%$
---------------	---------------------------------------

**4. Průměrná denní částka na 1 kalendářní den po převedení**

tj. průměr započitatelných příjmů připadající na 1 kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po tomto převedení

únor	<b>405,03 Kč</b>	11 746 / 29
březen	<b>378,90 Kč</b>	11 746 / 31
duben	<b>391,53 Kč</b>	11 746 / 30

**5. Denní vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství<sup>2)</sup>**

tj. rozdíl denního vyměřovacího základu zjištěného ke dni převedení a průměru započitatelných příjmů na 1 kalendářní den po převedení

únor	<b>118 Kč</b>	523 – 405,03
březen	<b>145 Kč</b>	523 – 378,90
duben	<b>132 Kč</b>	523 – 391,53

**6. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství za období od převedení do nástupu na mateřskou dovolenou**

<b><u>11 367 Kč</u></b>	$118 * 29 + 145 * 31 + 132 * 30$
-------------------------	----------------------------------

Pozn:

Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství se poskytuje nejdéle do nástupu ženy na mateřskou dovolenou a po ukončení mateřské dovolené nejdéle do konce devátého měsíce po porodu.

## **II. PŘEHLED HLAVNÍCH OPATŘENÍ PŘIJATÝCH OD ROKU 1990**

### **A/ DŮCHODOVÝ SYSTÉM**

- **v letech 1990 až 1992**

- ✓ Byla odstraněna diskriminace osob samostatně výdělečně činných (zejm. bylo postaveno zabezpečení osob samostatně výdělečně činných na roveň zabezpečení ostatních výdělečně činných osob) a byly zrušeny preference v důchodovém systému (zrušeny pracovní kategorie a osobní důchody). Tato opatření vedla k tomu, že prakticky všichni ekonomicky aktivní získávají důchodové nároky podle jednotných podmínek a byly tak vytvořeny i výhodné podmínky pro další reformní kroky.
- ✓ Došlo k sjednocení provádění důchodového pojištění a nemocenského pojištění (nemocenské pojištění bylo převedeno z působnosti odborových orgánů, Českého svazu výrobních družstev a okresních národních výborů a organizačně sjednoceno s důchodovým pojištěním v rámci jednoho státního orgánu - nynější Česká správa sociálního zabezpečení - řízeného Ministerstvem práce a sociálních věcí).
- ✓ Byla zavedena pravidelná valorizace důchodů - přijato první systémové valorizační opatření, které stanovilo podmínky a způsob pravidelného zvyšování důchodů.

- **v roce 1994**

- ✓ Přijetí zákona o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Český důchodový systém tak tvoří dva pilíře - základní povinný, dávkově definovaný a průběžně financovaný pilíř a doplňkový dobrovolný, příspěvkově definovaný a kapitálově financovaný pilíř penzijního připojištění se státním příspěvkem; součástí doplňkového dobrovolného pilíře je také soukromé životní pojištění.

- **v roce 1995**

- ✓ Přijetí zákona o důchodovém pojištění. Do této nové právní úpravy byla zakotvena zásadní opatření jako je postupné zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod, sjednocení systému, změna konstrukce výpočtu důchodu, která určitým způsobem reaguje na vývoj vnějších faktorů, nově byla definována plná (i částečná) invalidita s vazbou na procentní pokles schopnosti soustavné výdělečné činnosti v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, která nepřipouští dřívější tzv. profesní a stavovskou invaliditu, vedle dosavadní možnosti odchodu do dočasně kráceného předčasného starobního důchodu až o dva roky dříve před dosažením důchodového věku, která byla převzata z dosavadní právní úpravy, bylo nově umožněno odejít do trvale kráceného předčasného starobního důchodu, a to až o tři roky dříve před dosažením důchodového věku. Zákon o důchodovém pojištění představoval významný posun směrem k praxi obvyklé mezi

členskými státy EU (např. nárok na důchody nebyl podmíněn pobytem na území ČR) a je v souladu s právem ES.

- **v roce 1996**

- ✓ Byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění jako součást státních finančních aktiv, který umožňuje, i když v rámci státního rozpočtu, definovat bilanci základního důchodového pojištění. Prostředky tohoto účtu mohou být použity pouze na zvýšení dávek nebo na úhradu záporného salda pojistného na důchodové pojištění.

- **v roce 1997**

- ✓ V rámci úsporných opatření došlo k omezení zápočtu většiny druhů náhradních dob pojištění a ke zpřísnění podmínek pro valorizaci důchodů.

- **v roce 1999**

- ✓ Byla schválena novela zákona o penzijním připojištění se státním příspěvkem, která zvýšila míru bezpečnosti vkladů účastníků a rozšířila možnosti tohoto připojištění (zvýšení státního příspěvku, zavedení daňových úlev pro účastníky – zaměstnance a pro přispívající zaměstnavatele, stanoveny přísnější podmínky v penzijním připojištění).

- **v roce 2001**

- ✓ Při stanovení výše důchodů byla více zohledněna pojistně matematická pravidla (zvýšení redukce procentní výměry za předčasný odchod do starobního důchodu a zvýhodnění odloženého odchodu do starobního důchodu).

- **v roce 2002**

- ✓ Bylo zavedeno pravidelné zvyšování důchodů od ledna každého roku (poprvé od ledna 2003) a upřesněna pravidla pro zvyšování důchodů tak, aby o zvýšení mohlo být rozhodováno až na základě konečných statistických údajů a nikoliv pouze na základě odhadů těchto ukazatelů s možností mimořádně zvýšit důchody mimo pravidelný termín při výraznějším růstu cen.

- **v roce 2003**

- ✓ Od 1. ledna 2004 je účinné
  - zvyšování věkové hranice pro nárok na starobní důchod i po roce 2007 až do dosažení jednotné věkové hranice 63 let pro muže a bezdětné ženy s tím, že u ostatních žen zatím zůstane věková hranice diferencovaná podle počtu vychovaných dětí (59 až 62 let),
  - omezení možností odchodu do starobního důchodu před dosažením důchodového věku zrušením jednoho ze dvou typů předčasného starobního důchodu, a to dočasně kráceného,

- ▶ redukce hodnocení doby studia pro účely důchodového pojištění,
  - ▶ zrušení podmínky umožňující nárok na výplatu starobního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti v období dvou let po vzniku nároku na tento důchod pouze při nepřekročení stanovené hranice příjmu a zakotvení podmínky sjednání pracovněprávního vztahu nejdéle na dobu jednoho roku (dosud žádná lhůta stanovena nebyla),
  - ▶ rozdělení samostatné výdělečné činnosti pro účely důchodového pojištění na hlavní a vedlejší.
- ✓ Byla schválena novela zákona o penzijním připojištění se státním příspěvkem, jejímž účelem bylo především dosažení harmonizace s právem EU.

## **B/ NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ**

- **v roce 1993**
  - ✓ Převedení lázeňské péče do systému zdravotního pojištění.
- **v roce 1993, 1994**
  - ✓ Nemocenské se začalo poskytovat za kalendářní dny, vypočítávat z průměrné hrubé mzdy za kalendářní čtvrtletí předcházející pojistné události.
  - ✓ Zvýšen příjem rozhodný pro vstup do nemocenského pojištění ze 120 Kč na 400 Kč za kalendářní měsíc.
- **v roce 1995, 1996**
  - ✓ Převedení přídavků na děti, porodného a pohřebného do systému státní sociální podpory; ze systému nemocenského pojištění byly nadále poskytovány kromě nemocenského ještě další tři dávky, a to podpora při ošetřování člena rodiny, peněžitá pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.
  - ✓ Změna povinného nemocenského pojištění osob samostatně výdělečně činných na dobrovolné.
- **v roce 1999**
  - ✓ By zaveden systém redukčních hranic pro stanovení výše nemocenského a jejich pravidelná valorizace (každoročně k 1. lednu).
- **v roce 2002**
  - ✓ Bylo rozhodnuto (v souvislosti s řešením finančních dopadů povodně v roce 2002), že se redukční hranice pro stanovení výdělků rozhodných pro výpočet dávek nemocenského pojištění pro rok 2003 nezvýší.

- **v roce 2003**
  - ✓ S účinností od 1. ledna 2004 bylo
    - prodlouženo rozhodné období, ze kterého se zjišťuje denní vyměřovací základ pro stanovení dávek nemocenského pojištění, z kalendářního čtvrtletí na 12 kalendářních měsíců,
    - snížen denní vyměřovací základ pro výpočet nemocenského a podpory při ošetřování člena rodiny za dobu prvních 14 kalendářních dnů pracovní neschopnosti (karantény) nebo potřeby ošetřování ze současných 100% na 90% u částky do 480 Kč (první redukční hranice),
    - sníženo nemocenské za první tři kalendářní dny pracovní neschopnosti z 50% na 25%,
    - prodloužena doba, po kterou nebudou zvyšovány redukční hranice denního vyměřovacího základu, i na roky 2004 a 2005; toto opatření bude platit i v systému nemocenské péče v ozbrojených silách,

## C/ POJISTNÉ

- **v roce 1993**
  - ✓ V souvislosti s daňovou reformou bylo zavedeno pojistné na sociální zabezpečení (důchodové pojištění a nemocenské pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti jako zvláštní platby mimo daňový systém, které je příjmem státního rozpočtu - celková sazba 36 % vyměřovacího základu (nemocenské pojištění 4,8 %, důchodové pojištění 27,2 %, státní politika zaměstnanosti 4 %).
  - ✓ S účinností od 1. ledna 1994 byla snížena celková sazba pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti z 36 % na 35 % vyměřovacího základu (nemocenské pojištění 4,8 %, důchodové pojištění 27,2 %, státní politika zaměstnanosti 3 %).
- **v roce 1995**
  - ✓ S účinností od 1. ledna 1996 byla snížena celková sazba pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti z 35 % na 34 % vyměřovacího základu (nemocenské pojištění 4,4 %, důchodové pojištění 26 % státní politika zaměstnanosti 3,6 %).
- **v roce 2003**
  - ✓ S účinností od 1. ledna 2004 došlo ke
    - zvýšení sazby pojistného na důchodového pojištění o 2 procentní body (z 26 % na 28 % vyměřovacího základu) a současně snížení pojistné sazby na státní politiku zaměstnanosti o 2 procentní body (z 3,6 % na 1,6 % vyměřovacího základu),

- ▶ postupnému zvyšování minimálního vyměřovací základu pro stanovení pojistného u osob samostatně výdělečně činných v letech 2004 až 2006 z 35% na 50% rozdílu mezi dosaženými příjmy a vynaloženými výdaji (40 % v roce 2004, 45 % v roce 2005),
- ▶ rozdělení osob samostatně výdělečně činných na osoby vykonávající hlavní a vedlejší samostatnou výdělečnou činnost; osoby vykonávající hlavní samostatnou výdělečnou činnost jsou účastny důchodového pojištění vždy a proto musí platit zálohy na pojistné bez ohledu na výši příjmu a mají i vyšší minimální vyměřovací základ než osoby vykonávající vedlejší samostatnou výdělečnou činnost.

Další informace o důchodech a dávkách nemocenského pojištění lze najít na internetových stránkách MPSV a ČSSZ :

[www.mpsv.cz](http://www.mpsv.cz)

[www.cssz.cz](http://www.cssz.cz) .